

T.C

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

**DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI DÖNEMİNDE SOL HAREKETLER
(1950-1960)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet Coşkun TEKİN

Danışman: Doç. Dr. Sabit DOKUYAN

Düzce, 2018

KABUL VE ONAY

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalında oy birliği / oy çokluğu ile YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../201..

(İmza Yeri)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Demokrat Parti iktidarı dönemindeki sol hareketleri konu alan bu tezde; iç ve dış politikanın şekillenmesinde sol hareketlerin ne kadar etkili olduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Türkiye'deki solcu hareketin 1950-1960 yılları arasında durumu, yaşanan olaylar, partiler, dernekler, hükümetin bu görüşlere karşı tutumu genel anlamıyla tespit edilmiştir. Tez konusunun on yıllık bir dönemi kapsıyor olması ilk bakışta araştırmaya bir kolaylık sağlayacağı düşünülse de, bu süreçte yaşanan olayların fazla ve çok yönlü olması, çalışmanın boyutunu genişletmiştir. Çalışma, konu ile alakadar olan herkes tarafından daha rahat anlaşılabilmesi için kronolojik olarak değil, konu bütünlüğü içerisinde yazılmıştır.

Eksiklikleri en aza indirmek amacıyla çok sayıda kaynak taranmış, özellikle birinci elden kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinden temin edilen belgeler, TBMM Tutanak Dergisi'ndeki meclis konuşmaları ve dönemin öne çıkan gazeteleri, görüşlerine bakılmaksızın, eserin yazılmasında kullanılmıştır. Bu çalışmada Demokrat Parti iktidarı döneminde solcu hareketler bir bütün olarak ele alınarak, her yönüyle incelenmeye çalışılmıştır. Tezin araştırma safhasında tarihçiliğin en önemli ilkelerinden biri olan objektiflikten taviz vermemek amaçlanmıştır. Konu itibarıyla, bireysel ideolojik görüşlerin etkisinin olabileceğinden dolayı tarafsızlık noktasında eleştiriler gelebilir. Ancak anlatılan konular eldeki kaynaklara sadık kalınarak yazılmış ve doğru olanı anlatmaktan çekinilmemiştir.

Tezin hazırlanma aşamasında; sol hareketlerin iç ve dış politikayla alakası telif ve tetkik eserler detaylıca incelenerek ortaya konulmuştur. Belirli çerçevede de olsa çeşitli yasadışı siyasi oluşumlar da tez içerisinde yer almıştır. Burada herhangi bir eleştiri, görüşlerin propagandası yapılmamıştır ve yalnızca nesnel bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Türk siyasi tarihinin her döneminde siyasal ve ideolojik olarak kendini halka anlatmaya ve tanıtmaya çalışan sol hareketler genel çerçevede irdelenerek tanıtılmıştır.

Ahmet Coşkun TEKİN

ÖZET

DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI DÖNEMİNDE SOL HAREKETLER (1950-1960)

TEKİN, Ahmet Coşkun

Yüksek Lisans, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Sabit DOKUYAN

Temmuz 2018, 168 Sayfa

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na girmemiş ancak çevresindeki tehlikelere karşı tedbiri de elden bırakmamıştır. Her an meydana gelecek olumsuzluklara karşı güvenliği amacıyla hazır bir ordu bulundurmuş ve ülke içi denetimi sağlamak amacıyla etkin bir polis teşkilatı oluşturmuştur. Bunun yanı sıra savaşın dünya ekonomisinde yarattığı olumsuz hava Türkiye'yi de etkilemiş ve halk oldukça sıkıntılı bir süreç geçirmiştir. Karaborsacılıktan yeni zenginler doğmuştur. Toplum içerisinde meydana gelen huzursuzluk neticesinde CHP iktidarına karşı olumsuz bir hava oluşmaya başlamış, savaş ortamını fırsat bilen zenginler yönetimde söz sahibi olmaya çalışmıştır. Tek parti iktidarı, halkı baskı altında tutmanın yanı sıra ülkede oluşan zengin sınıfın tepkisini çekecek kararlar da almıştır. Örneğin 1945 yılında ortaya atılan toprak reformu fikri, parti içerisinde muhalefetin oluşmasına neden olmuştur ve parti grubuna verilen "Dörtlü Takrir" sonrasında ise CHP'den kopmalar yaşanmıştır. Dörtlü Takrirden imzaları bulunan kişilerin öncülüğünde Demokrat Parti kurulmuştur. Bundan sonra Türkiye'de çok partili hayat başlamıştır. İç ve dış politikada yepyeni bir sürece girilmiştir.

Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan iki kutuplu soğuk savaş döneminde Türkiye, batı bloğunun öncüsü ABD ve sosyalist bloğun lideri SSCB arasında kalarak dış politikasını şekillendirmiştir. Bu süreçte ABD'den yana bir tavır sergilemeye başlamıştır. Dış politikadaki bu tutum ülke içi siyasetine de tesir etmiş, sol hareketlere karşı olumsuz bir tutum kendini göstermiştir. Solcular "kızıl ajan" olarak tanımlanmış, 1945 yılında sol hareketlere karşı baskı ciddi derecede artmaya

başlamıştır. 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle iç ve dış politikada bu tutumdan vazgeçilmemiştir. Kore Savaşı'nın başlamasıyla, batı bloğunun desteğini tam manasıyla almak amacıyla meclis kararı olmadan Kore'ye asker gönderilmiştir. Hatta Kore Savaşı'na karşı yapılan eleştiriler baskıyla susturulmuştur. Savaşa muhalif solcular tutuklanmış ve yayın organları kapatılmıştır. Daha sonraki yıllarda solculara karşı olumsuz tutum giderek artmıştır. Devlet solcu hareketlerin tümüne savaş açmış ve geniş soruşturmalar başlatmıştır. Hatta solcuların kolay yargılanabilmesi amacıyla Ceza Kanunu'nda değişiklik yapılmıştır. DP iktidarı döneminde meydana gelen 6-7 Eylül olaylarının sorumlusu iktidar ve yanlıları tarafından komünistler olarak gösterilmiştir. Türkiye'nin öğretmen ihtiyacını karşılamak için büyük hayallerle kurulan Köy Enstitüleri de solcu yetiştirdiği gerekçesiyle kapatılmıştır. On yıllık iktidar sürecinde kurulan solcu partiler kısa süre içerisinde kapanmış ya da kapatılmıştır. Zaten bu dönemde sol bir parti kuracak insan sayısı çok azdır. Önde gelen solcu isimlerin büyük çoğunluğu tutuklanarak hapishaneye gönderilmiştir. Kurulan dernek, gazete ve dergilerin durumu da kurulan solcu partilerden çok farklı olmamıştır. Çünkü bunlar arasında solcu propaganda yaptığı tespit edilenler devlet tarafından kapatılmış, bu yapılar içerisinde faaliyet gösteren kişiler de tutuklanmıştır. Türkiye'de sol hareketler ancak 27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında gerçek manada canlanmaya başlamışlardır.

Anahtar Sözcükler: Sol Hareketler, Demokrat Parti, 1950-1960

ABSTRACT**THE LEFTIST MOVEMENTS AT THE PERIOD OF GOVERNING
DEMOCRATIC PARTY (1950-1960)****TEKİN, Ahmet Coşkun****Post Graduate, Department of History****Thesis Advisor:Assoc.prof.dr Sabit DOKUYAN****July, 2018 168 pages**

Turkey didn't attend to WW2 but was very careful about dangers against itself. There was a prepared army for the purpose of safety and a constabulary was constituted for the control of country. In addition, the negative conditions of the war on global economy affected Turkey and Turkish people had a quite troubled process. New rich people were born from black market. As a result of discomfort in society, a negative atmosphere began to emerge against Republican People's Party (CHP) and wealthy people, who took the advantage of war environment, began to have a say in management. Single-party government took decisions that made society oppressed as well as the reaction of wealthy class in the country. For instance, the idea of land reform, which was introduced in 1945, led to the formation of opposition within party and after the "Momerandum of Four", which was given to the party group, there were breaks in Republican People's Party. (CHP) Democratic Party (DP) was established under the leadership of signatories of "Momerandum of Four". After this, Multi-party system was begun in Turkey. A whole new process was begun in Internal and External politics.

During the bipolar cold war emerged with the end of WW2, Turkey, shaped its external policy by remaining between United States, pioneer of West block, and USSR, the leader of socialist block. In this process, Turkey began to show favourable attitude towards United States. This attitude in external policy also affected the domestic politics, a negative attitude against left movements showed itself. The leftists were described as "Red Agent" and the pressure against left movements began to

increase considerably, in 1945. This attitude wasn't abandoned in internal and external politics by Democratic Party, which came to power in 1950. With the beginning of Korean War, Soldiers were sent to Korea without parliamentary decision to take full advantage of the support of West block. Even criticisms against the Korean War were suppressed by pressure. Leftists, who were against the war, was arrested and media organs of them were closed. In the following years, negative attitudes towards leftists were increasing. The government declared war against leftist movements and initiated extensive investigations. An amendment was made on Criminal Law in order to allow for easy trial of leftists. Responsibles of 6-7 September incidents that took place during the rulership of Democratic Party, were shown as communists by the ruling party and partial sides. Village Institutes, which was founded to provide the need for teacher with great hopes, was closed on account of the fact that It educated leftists. Leftist Parties, which were established during ten-year ruling period, were closed by government or their owner. In any case, the number of people, who would have formed a party, was very few. Majority of the leading leftists were arrested and sent to prison. The status of established associations, newspapers and magazines weren't much different from leftist parties. Because the ones, which were found to make leftist propaganda, were closed down by government and those, who were operating inside these structures were also arrested. Leftist movements in Turkey began to recover in real terms in the May, 27th 1960 coup.

Key words: Left Movements, Democratic Party, 1950-1960

İTHAF

Ciddi emek harcanarak hazırlanan bu çalışmada desteklerini esirgemeyen; Başta kıymetli büyüğüm Sayın Doç. Dr. Sabit Dokuyan'a, çalışmalarım sırasında dualarını benden esirgemeyen, emekleri hiçbir surette ödenemeyecek çok kıymetli annem Semiha Tekin'e ve babam Raşit Tekin'e, yardımlarından dolayı kıymetli eşim Merve Tekin'e, çalışmalarım sırasında moral ve motivasyon kaynağım, sevgili oğlum Eymen Mert Tekin'e teşekkürlerimi ve saygılarımı sunmaktan büyük mutluluk duymaktayım.

Bu çalışma Oğlum Eymen Mert Tekin'e ithaf olunmuştur.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
İTHAF	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xii
EKLER LİSTESİ	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1 Problem	1
1.2 Araştırmanın Amacı.....	1
1.3 Araştırmanın Önemi.....	2
1.4 Araştırmanın Sayıtları.....	2
1.5 Araştırmanın Sınırlılıkları	3
1.6 Sol Düşüncenin Kavramsal Çerçevesi	3
2. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI ÖNCESİ TÜRKİYE'DEKİ SOL HAREKETLER	6
2.1 Milli Mücadele Döneminde Faaliyet Gösteren Siyasi Partiler	8
2.2 Cumhuriyet'in İlanı Sonrasında Sol Hareketlerin Durumu(1923-1945)	10
2.3 II. Dünya Savaşı Sonrasında Sol Hareketlerin Durumu(1945-1950)	15
3. DEMOKRAT PARTİ'NİN İKTİDARA GELİŞİ VE KORE SAVAŞI SÜRECİNDEKİ SOL HAREKETLER	19
3.1 Demokrat Partinin İktidara Gelişi	19
3.2 Türkiye'nin Kore Savaşı'na Katılması	22

3.2.1 TBMM’de Kore Savaşına Karşı Yapılan Muhalefet	24
3.2.2 Sol Hareketlerin Kore Savaşına Muhalefeti	26
3.2.2.1 İleri Jön Türkler Birliği’nin Kore Savaşı’na Muhalefeti	26
3.2.2.2 Türk Barışseverler Derneği’nin Kore Savaşına Muhalefeti	28
3.2.3 Kore Savaşı’na Destek Veren Komünizm Karşıtları	32
4. 6-7 EYLÜL OLAYLARI VE SOL HAREKETLER	33
4.1 Kıbrıs Sorununun 6-7 Eylül Olaylarına Etkisi.....	34
4.2 6-7 Eylül Olayları Sonrasında Yaşananlar.....	34
4.3 6-7 Eylül Olaylarının Muhtemel Sorumluları.....	35
4.4 6-7 Eylül Olaylarında Komünistlerin Etkisi Tartışmaları.....	36
4.5 6-7 Eylül Olayları Nedeniyle Komünistlerin Tutuklanması	37
4.6 Demokrat Parti Milletvekillerinin 6-7 Eylül Olayları Hakkında Komünistleri Suçlayan Konuşmaları	39
4.7 6-7 Eylül Olaylarıyla İlgili Komünistler Hakkında Basında Çıkan Haberler.....	41
4.8 6-7 Eylül Olayları Hakkında İktidar ve Muhalefet Partilerinin Görüşleri.....	43
5. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI DÖNEMİNDE FAALİYET GÖSTEREN SOLCU DERNEKLER.....	45
5.1 İleri Jön Türkler Birliği.....	46
5.2 Türk Barışseverler Derneği.....	53
5.3 İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği.....	54
5.4 Türkiye Mühendis ve Mimarlar Odası Birliği	54
6. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI DÖNEMİNDE FAALİYET GÖSTEREN SOL PARTİLER.....	55
6.1 İlegal Türkiye Komünist Partisi.....	56
6.1.1 İlegal Türkiye Komünist Partisi Tutuklamalarının Siyasal Gerekçesi	64
6.2 Demokrat İşçi Partisi.....	64
6.3 Vatan Partisi.....	68

6.4 Türk Sosyal Demokrat Partisi	73
6.5 Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi	73
6.6 Türkiye Yükselme Partisi(Ulusal Kalkınma Partisi)	74
6.7 Sosyal Adalet Partisi	75
6.8 Çalışma Partisi	75
6.9 Radikal Hürriyet Partisi	76
6.10 Halk Kurtuluş Partisi.....	77
6.11 Türkiye Sosyalist Partisi	77
6.12 Sosyalist Parti.....	80
7. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI DÖNEMİNDE FAALİYET GÖSTEREN SOL BASIN-YAYIN	80
7.1 Bizim Radyo	81
7.2 Tarla Gazetesi	82
7.3 Barış Dergisi	82
7.4 Beraber Dergisi	82
7.5 Forum Dergisi	83
7.6 Gerçek Gazetesi	83
7.7 Marko Paşa Dergisi.....	84
7.8 Mavi Dergisi	84
7.9 Nazım Hikmet Dergisi	84
7.10 Nuh'un Gemisi Dergisi	85
7.11 Tef Gazetesi	85
7.12 Tek Cephe Dergisi	86
7.13 Yeditepe Dergisi	86
7.14 Yeni Ufuklar Dergisi.....	86
7.15 Vatandaş Gazetesi.....	87

8. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARININ SOL HAREKETLERE KARŞI TUTUMU	87
8.1 Türkiye’de Komünizme Tepkiler ve McCarthycilik	88
8.2 Sol Düşüncelerin Propagandasını Yapan Yayınlar Hakkında Yapılan Soruşturma	88
8.3 Demokrat Parti Hükümetinin Solcu Hareketlere Karşı Tutumu	90
8.4 Solcu Hareketlere Karşı Düzenlenen Mitingler	92
8.5 Solcu Hareketler Hakkında Yapılan Soruşturmanın Genişletilmesi.....	93
8.6 13 Ocak 1951 Soruşturması Kapsamında Solcuların Tutuklanması.....	96
8.7 Ceza Kanununun 141. ve 142. Maddelerinde Yapılan Değişiklikler	98
9. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI DÖNEMİNDE KÖY ENSTİTÜLERİ VE ENSTİTÜLERDE SOLCU HAREKETLER	105
9.1 CHP İktidarında Döneminde Köy Enstitülerine Karşı Yapılan Eleştiriler	106
9.2 Demokrat Parti İktidarı Döneminde Köy Enstitüleri Hakkında Komünistlik Suçlamaları.....	110
10. 27 MAYIS DARBESİ VE SOLCU YAZARLARIN DÜŞÜNCELERİ	116
SONUÇ	120
KAYNAKÇA	126
DİZİN	137

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

a.g.e: Adı Geçen Eser

BCA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BM: Birleşmiş Milletler

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

ÇKP: Çiftçi Köylü Partisi

DP: Demokrat Parti

DİP: Demokrat İşçi Partisi

İJTB: İleri Jön Türkler Birliği

İTKP: İlegal Türkiye Komünist Partisi

İYTGD: İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği

MP: Millet Partisi

NATO: North Atlantic Treaty Organization(Kuzey Atlantik Paktı)

s. Sayfa

ss. Sayfa Sayısı

S.G.T: Son Giriş Tarihi

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBD: Türk Barışseverler Derneği

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TBMMTD: Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi

TMMOB: Türkiye Mühendis ve Mimarlar Odası Birliği

TMTF: Türkiye Milli Talebe Federasyonu

TSEKP: Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi

TSDP: Türk Sosyal Demokrat Partisi

TSF: Türkiye Sosyalist Fırkası

TSP: Türkiye Sosyalist Partisi

TSİP: Türkiye Sosyalist İşçi Partisi

TYP: Türkiye Yükselme Partisi

VP: Vatan Partisi

EKLER LİSTESİ

	Sayfa
EK 1. İleri Jön Türk Birliği Avrupa Komitesi Genel Sekreteri T. Yağız'ın Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a Gönderdiği Mektup.....	143
EK 2. Kayseri Bez Fabrikası İşçilerinin Kore Savaşı'na Destek Telgrafi	144
EK 3. Salihli Demokrat Parti İlçe Teşkilatının Kore Savaşına Destek Telgrafi	145
EK 4. İleri Jön Türkler Birliği'nin Demokrat Parti Hükümetine Gönderdiği Mektup	146
EK 5. 184 Komünistin Yargılandığı Mahkeme Anı Görüntüsü	147
EK 6. Vatan Partisi Sıhhat İşleri.....	148
EK 7. Türkiye Sosyalist Parti Genel Başkanının Başbakan Adnan Menderes'e Gönderdiği Mektup	149
EK 8. Nazım Hikmet Gazetesi	150
EK 9. Tek Cephe Dergisi.....	151
EK 10. Vatandaş Gazetesi Hakkında Arşiv Belgesi.....	152
EK 11. Nazım Hikmet'in Vatandaşlıktan Çıkarılması	153

1. GİRİŞ

1.1 Problem

Bu çalışmada; Demokrat Parti'nin iktidara gelişinden 27 Mayıs 1960 darbesine kadar olan süreçte sol hareketlerin durumu değerlendirilecektir. DP'nin iktidara geldiği ilk zamanlarda önceki döneme göre daha özgür bir ortam meydana gelmiştir. Bu durumdan istifade eden sol hareketler yeni iktidarın ilk yıllarında faaliyetlerini gerçekleştirebilecek teşkilatlı yapılar kurmaya başlamıştır. Bu sayede solcu birçok parti, gazete, dergi açılmıştır. Ancak dış politikadaki Sovyet Rusya karşıtlığı ülke içi politikaya etki etmiştir. Sovyet Rusya'ya yakın ideolojiler hoş karşılanmamıştır. Demokrat Parti Programında da yer alan anti-komünizm savunuculuğu bu oluşumların çalışmalarına engel teşkil etmiştir. Çalışmamızda kamuoyuna tesir eden bu yapılanmaların DP'nin iktidarda bulunduğu 1950-1960 yılları arasında nasıl bir rol oynadıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra ülke iç ve dış siyasetine etkisi olan sol hareketlere karşı DP'nin tepkileri neler olmuştur. Bu soruların cevapları aranmaya çalışılmıştır.

1.2 Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada; Demokrat Parti'nin iktidarda bulunduğu 1950-1960 yılları arasında sol hareketlerin durumu genel hatlarıyla tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu bağlamda aşağıdaki soruların cevapları aranacaktır;

1. Türkiye'deki sol hareketlerin gelişim süreci nasıldır?
2. Demokrat Parti iktidarında sol hareketlerin kurduğu teşkilatlı yapılar nelerdir?
3. Demokrat Parti iktidarı döneminde solcu fikirleri savunucu basın-yayın kuruluşları hangileridir?
4. Demokrat Parti iktidarı dönemi sol hareketlerin iç ve dış politikaya etkisi var mıdır?
5. Demokrat Parti'nin sol hareketlere karşı tutumu nasıldır?
6. Demokrat Parti döneminde meydana gelen siyasi gelişmelerde sol hareketlerin rolü nedir?
7. Demokrat Parti iktidarında sol hareketlere karşı gerçekleştirilen olumlu ya da olumsuz eylemler nelerdir?

8. Demokrat Parti iktidarında sol hareketlerin eğitim-öğretim faaliyetlerine etkisi olmuş mudur?

1.3 Araştırmanın Önemi

Türkiye’de sol hareketlerin tam manasıyla anlaşılabilmesi için 1950-1960 yılları arası dönem iyi anlaşılmalıdır. Belirlenen zaman aralığı içerisinde dünyanın içinde bulunduğu politik rekabet ortamında, Türkiye’nin dış politikasında ülke menfaatleri açısından doğru ya da yanlış alınan kararlar ülkenin geleceğini etkilemiştir. Araştırması yapılan dönem daha belirli alanlarda günümüz politikasını etkilemeye devam etmektedir. Amerika’nın tarafında yer alan dış politika ülke iç siyasetine tesir etmiştir. Bu bağlamda dış politikada alınan kararlar ülke içerisinde olumlu ya da olumsuz durumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Demokrat Parti’nin iktidarda olduğu bu yıllarda sol hareketlere karşı baskı ve sansür uygulamıştır. Sol hareketler seslerini duyuramamış, bir kesim de faaliyetlerini illegal yollardan gerçekleştirmeye çalışmıştır. Genel olarak siyasi tarih kitapları içerisinde 1950-1960 yılları arasındaki solcuların durumu ancak küçük bölümler halinde anlatılmaya çalışılmış, özel olarak bu dönemdeki sol hareketler hakkında çok ciddi bir araştırma yapılmamıştır. Bu alandaki eksikliğe az da olsa bir katkı sağlayarak gelecek kuşakların dönemi daha iyi anlamalarına kapı aralamak amaçlanmıştır.

1.4 Araştırmanın Sayıtları

Türk siyasal hayatında önemli bir yer teşkil eden Demokrat Parti, iktidarda olduğu yıllarda ortaya koyduğu siyasi uygulamalar, demokratik yönetimle uyuşup uyuşmadığı sıkça tartışılan konular arasındadır. Bu çalışmada DP’nin yönetim anlayışının sol hareketler üzerinde ne gibi etkileri olduğu olumlu ve olumsuz yönleriyle değerlendirilecektir. Demokrat Parti iktidarında sol hareketlerin faaliyetlerinin tamamen kısıtlandığı ortaya atılan görüşler arasındadır. Bunun yanı sıra 1950-1960 yılları arasında etkin solcuların her birinin hapisanede olmasından dolayı solcu parti kurulmadığı, kurulsaydı kısa ömürlü oldukları hakkında fikirler bulunmaktadır. DP muhalefette olduğu yıllar arasında demokratik bir rejim kuracağı iddiasıyla vaatlerde bulunmuştur. Bu vaatler halk nezdinde karşılık bulmuş ve DP iktidara gelmiştir. İktidara gelmesinin ardından bu vaatlerin tutulmadığı, sivil toplum

örgütlerinin, basın yayın organlarının faaliyetlerinin kısıtlandığı konusunda görüşler ortaya atılmıştır. Özellikle solcu fikirler doğrultusunda atılan adımlara izin verilmediği yönünde eleştiriler yapılmaktadır. Ancak bu eleştirileri yapmadan önce süreci geniş kapsamlı bir şekilde değerlendirmek gerekmektedir. Kamuoyunun tutumu bu konuda bize yardımcı olan önemli unsurlardan bir tanesidir. Aynı zamanda ülkenin sosyolojik yapısı da ideolojik fikirlerin filizlenip büyümesinde önemli etkenlerden bir tanesidir. Türk halkı üzerinde solcu fikirlerin tesiri ne olmuştur? Solcu hareketler toplumda ne kadar karşılık bulmuştur? Etki ve tepkiler hangi boyutlarda yaşanmıştır? Gibi soruların anlaşılması dönemin anlamlandırılması için önemlidir.

1.5 Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma; Demokrat Parti'nin iktidarda bulunduğu 1950-1960 yılları arasındaki sol hareketlerin durumu ile sınırlandırılmıştır.

1.6 Sol Düşüncenin Kavramsal Çerçevesi

Dünyada siyasi fikirleri ve ideolojileri açıklamak amacıyla en çok kullanılan kavramlar sağ ve sol ifadeleridir. Bu ifadeler bir kişinin siyasi düşüncelerini açıklamak amacıyla kullanılmaktadır.¹ Ancak bu ifadelerin anlam ve kapsamı kişiden kişiye değişkenlik gösterebilmektedir. Kimi zamanlarda ise tam manasıyla durumu karşılayacak şekilde kullanılmamaktadır. Bu nedenle çalışmanın başlığındaki sol kavramının ortaya çıkışı ve çalışmanın içerisinde sık sık geçen komünizm ve sosyalizm kavramlarının tanımlarının yapılması gerekliliği görülmüştür.

Çağdaş manasıyla sağ ve sol kavramları 1789 yılında Fransa'da toplanan Birinci Cumhuriyet Meclisi'nin oturma düzenine dayanmaktadır. Buna göre kralı destekleyen aristokratlar kralın sağında oturmuş, var olan düzen karşıtı radikaller kralın solunda oturmuşlardır.² Sağ ve sol kavramları ilk zamanlarda siyasi bir anlamda kullanılmamıştır. İlerleyen zamanlarda sağ ve sol kavramları meclis içerisindeki mekânsal ayrışmadan farklı olarak siyasi bir anlam kazanmaya başlamıştır. Solda yer alanlarla sağda yer alanların siyasi istekleri ve toplumsal bakış açıları birbirinden farklı

¹ Heywood, A.(2013). *Siyasi İdeolojiler*. (5. Basım). Ankara: Adres Yayınları. s.32

² Tuncay, M.(1978). *Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925)*.(3. Basım). Bilgi Yayınları: İstanbul, s.13

olduğundan dolayı bu mekânsal ayırım siyasi örgütlenmelerin önünü açmıştır ve siyasi partilerin kökenini oluşturmuştur.³

Sonra ki süreçte bu oturma biçimi devam ettirilmiştir. Sağ kavramı gericilik ya da kraliyet yanlılığı olarak anlaşılmıştır. Sol kavramı ise devrimci ve eşitliği savunanları akıllara getirmeye başlamıştır. Ancak dünya siyasi tarihinin gelişim sürecinde bu terimler her geçen gün daha da karmaşık bir hale gelmiştir. Sağ ve sol ayrımı günümüzde devrim ve gericilik arasındaki basit tercihi yansıtmamaya başlamıştır. Ancak sağ ve sol görüşlerin savunucularından bir kısmı oldukça karmaşık siyasal düşünce kümelerini basitleştirme ve genelleştirme eğilimiyle siyasi fikir ve inançları kısa yoldan tanımlama gayreti içerisinde olmuştur. Ancak bu konuda temkinli adımlar atılması gerekmektedir.⁴

Sol ve sağ kavramlarının genel manada tanımlaması ise şu şekillerde yapılmaktadır. Solculuk; eşitliği savunan, insancıl, bilinçli gerçekleştirilen eylemler sonucunda kendisini ve çevresini değiştirebileceğine inancı olan insanlardan oluşan bir düşünsel anlayışı ifade etmektedir. Sağcılık; eşitliğin olamayacağını savunan, var olan düzeni sürdürmeyi isteyen, hiyerarşiye dayanan, evrensel insani değerlerin yerine milliyetçilik düşüncesi ekseninde tanımlanan bir ifadedir.⁵

Sol kavramı sosyalizm ve komünizmden daha genel bir anlamı kapsamaktadır. Mete Tuncay'ın ifadesiyle sol, komünizmi ve sosyalizmi kapsayan daha gevşek bir ifadedir. Sosyalizm ise günlük hayatta komünizm olmayan bir tür ılımlı sol anlamına gelmektedir. Sol kutbu ifade edebilmek için siyasal akımların sosyolojik tabanına bakmak gerekir. Sosyolojik anlamda piramit şeklinde dizayn edilen toplumda yukarı, aşağı ve orta sınıflar yer almaktadır. Buna göre sağcılık yukarı sınıfı, ortacılık orta sınıfı temsil ederken, sol ise aşağı sınıfı temsil etmektedir. Fakat bu yargı modern siyaset sosyologlarına göre analitik bir önerme ya da bir tanım değildir. Deneysel bir gerçeğin ifadesidir. Sol kavramının ortaya çıkışı insan aklının gücü, insan doğasının değiştirilebilir olması, insanın ortaya koyduğu eylemlerle kendisini gerçekleştirebileceğine olan inançtan ortaya çıkmıştır. 19. yüzyıl ortasına kadar

³ Akın, M. H - Coşkun, B. (2017). Türkiye Siyasi Kültüründe Sağ-Sol Ayrımı Ve Milli Görüş Hareketi. *Electronic Turkish Studies*, 12(8). s.4

⁴ Heywood, a.g.e.s.33-34

⁵ Akın, M. H - Coşkun, B. a.g.e.s.5

sosyalizm düşüncesi altında birleşen ancak birbirine çokta benzemeyen birçok siyasi akım sol cepheyi oluşturmuştur. Ancak bu durum Marks ve Engels'in ortaya attığı fikirler doğrultusunda bir düzene girmeye başlamıştır.⁶

Komünizmin ortaya çıkmasıyla birlikte toplumda radikal değişimlerin meydana gelmesini isteyenlerin sayısı artmıştır ve bu görüş sol kavramının şemsiyesi altına girmiştir. Marksizm, Sosyalizm ve Komünizm kavramları birçok yerde eş anlamlı olarak kullanılır olmuştur. Bu kavramlar çok fazla iç içe geçmiş olduğundan dolayı bunları sınıflandırarak anlamlandırmak daha da kolaylaşacaktır. Sosyalizm ve komünizm toplumsal nizamı sağlayacak rejimlerdir. Marksizm savunucularının ifadelerine göre kapitalizmden sonra toplum sosyalizm aşamasına geçecektir. Daha sonra insanoğlunun ulaşacağı en tepe toplum düzeni komünizm olacaktır. Sosyalizm komünizme geçişte bir aşama olarak ifade edilmiştir. Marksizm ise sosyalizm ve komünizm kavramlarını açıklamaya çalışan bir felsefedir.⁷

Latince birleşmek veya paylaşmak manalarını içeren “sociare” kelimesinin kökünden türetilen sosyalizm ifadesi ilk kez Saint-Simoncu Pierre Leroux tarafından kullanılmıştır. Romalılar tarafından arkadaşlık, dostluk manalarında kullanılan sociates kelimesi de bu kökle ilişkilendirilmektedir.⁸ Sosyalizm kavramı üç ayrı tarzda anlaşılmaktadır ve bundan dolayı analizinde kimi zamanlarda zorluklar yaşanmaktadır. Birincisi sosyalizmin çoğu zaman kolektifleştirme ve planlamanın birkaç türü ile ilişkili bir ekonomik model olarak benimsenmesidir. Bu açıdan bakıldığında sosyalizm, kapitalizme bir alternatif olarak kabul edilmektedir. İkincisi sosyalizmi işçi sınıfının bir aracı olarak kabul etmektedir. Sosyalizm bu düşünceye göre, işçilerin siyasi ve ekonomik güç kazanmalarını yol açabilecek programı sunmaktadır. Yeni işçi sınıfının çıkarlarını temsil eden düşüncedir. Örgütlü işgücünün çıkarını arttırmak için sosyalizm bir araçtır ve emekçiliğin bir türüdür. Sosyalizm kavramının anlamı bu görüşe göre evrensel işçi hareketinin başarı ve başarısızlığı ile değişkenlik gösterir. Üçüncü görüşe göre sosyalizm toplum, işbirliği, eşitlik, sosyal

⁶ Tuncay, M. a.g.e.s.14-15

⁷ Açıkkaya, Ş.(2009). *Türkiye’de Sol Akımların Türk Devrimi Algılamaları 27 Mayıs 1960 – 12 Mart 1971*(Yayınlanmamış Doktora Tezi)(İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı) s.9

⁸ Uçar, M.(2017). *Siyasi İdeolojiler*.(1.Basım). Ankara: Adres Yayınları, s.74

sınıf, ortak sahiplik gibi düşünce, değer ve teori kümesiyle ayırt edilen siyasi inanç ya da ideoloji olarak değerlendirilmektedir.⁹

Karl Marx kapitalizmin bir gün son bulacağını ve proleter devrimin mutlaka meydana geleceğini savunmuştur. Marx'a göre Kapitalist düzenin yıkılmasından sonra proletarya kendi kolektif işleyişini düzenleyerek sosyalizm siyasi yönetimine geçecektir. Sosyalist düzenin inşasından sonra insanlığın tarihsel gelişiminin son aşaması komünizm olacak ve sınıfsız, milletsiz özel mülkiyetin olmadığı bir düzen tesis edilecektir. Emeği alınır satılır bir mal olmaktan çıkararak, ihtiyaçların karşılanmasına dair bir sistem inşa edilecektir.¹⁰

Türk siyasi tarihinde sağ ve sol kavramlarının karşılığı tam olarak yapılamamıştır. Bunun nedeni siyasi partiler üzerinden bir ayırım yapılmaya çalışılmasıdır. Fakat sağ ve sol kavramları sadece siyasi yaşamda kullanılan ifadeler değildir. Sosyoloji, psikoloji, tarih, biyoloji gibi pek çok bilim dalında farklı düşünce yapılarının tanımlanmasında ve ayrıştırılmasında kullanılmaktadırlar. Tek bir perspektiften konunun ele alınması anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Türkiye'de sol kavramı uzun süre komünizmle özdeş olarak kullanılmıştır. Özellikle Soğuk Savaş yıllarında Türkiye, Batı Bloğu içerisinde yer almıştır. SSCB'nin Türkiye'ye karşı tutumu, komünizm ideolojisini yaymaya çalışması, sol kavramı kapsamında sayılan komünizme karşı politika izlenmesine neden olmuştur.¹¹ Özellikle Demokrat Parti iktidarı döneminde komünizm düşüncesine karşı mücadele gerçekleştirilmiştir. Dönem içerisinde sol hareketlerin büyük bir kısmında komünizm ideolojisi hakim olmuştur. Bundan dolayı tez çalışmasında sol hareketler içerisinde komünizm düşüncesine karşı çok fazla vurgu yapılmıştır.

2. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI ÖNCESİ TÜRKİYE'DEKİ SOL HAREKETLER

19 Mayıs 1919 tarihinde Mustafa Kemal'in Samsun'a ayak basması ile Anadolu'da solcu düşüncelerde bir hareketlilik başlamıştır. Bu tarihten 1922 tarihine kadar olan dönemde Türk-Sovyet ilişkilerindeki gelişmeye paralel olarak solcu

⁹ Heywood, a.g.e.s.119

¹⁰ Kaya, Ş.Ç.(2011). *Türkiye'de Ulusalçı Solun Tarihsel Kökenleri: 1932-1971*.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). (Bilecik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı). s.10

¹¹ Akın, M. H - Coşkun, B. a.g.e.s.5

düşüncelere karşı olumlu bir tavır takınılmıştır. Mustafa Kemal 23 Temmuz 1919 tarihinde Erzurum Kongresinde yaptığı konuşmada Sovyetleri öven ifadelere yer vermiştir. 13 Eylül 1919 tarihinde Sovyet Dışişleri Komiserliği de bu ifadelere karşılık olarak yayınladığı “Türkiye İşçi ve Köylülerine” başlıklı beyanatında; İngiliz Emperyalizmini ve satılmış İstanbul Hükümeti olarak nitelediği Osmanlı yönetimini eleştirmiştir. Ayrıca, Anadolu’daki milli mücadeleye “Rus İşçiler ve Köylüler Hükümeti” olarak kardeşlik elini uzatacaklarını beyan etmiştir. Milli Mücadelenin lider ekibi Ruslardan yardım alınması konusunda yazışmalar yapmış, hatta yardım alınabilmesi için siyasi yönetim anlamında yakınlaşılması gerektiği fikrini ortaya atmıştır.¹²

Milli Mücadelenin hazırlık safhası sürecinde tam anlamıyla şekle sokulamamış Sovyet-Rus İlişkileri 23 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla şekillenmeye başlamıştır. Sovyet hükümeti ile ilişkilerin geliştirilmesi için girişimlerde bulunulmuştur. 26 Nisan 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa Lenin’e bir telgraf göndermiştir. Bu telgrafta Milli Mücadele için para ve silah yardımı yapılmasını istemiştir. Sovyet Hükümeti ile yakınlaşma sürecinde Rusya’ya bir anlaşma heyeti gönderilmiştir. Heyetin anlaşma için bulunduğu 1920 yılı yazında Ankara’da komünizme karşı olumlu davranışlar sergilenmiştir. Bağımsızlık isteyen Büyük Millet Meclisi ne olursa olsun, Sovyet desteğini kazanma yollarını aramıştır. Dönemin milliyetçi aydınları dahi doğru ya da yanlış bu durumu desteklemiştir. Bağımsızlık için ne kadar yardım alabilirsek o kadar iyi anlayışıyla hareket edilmiş, bu süreç içinde oluşan ortamda sol akımlar da gelişme imkânı bulmuştur.¹³

Bahsi geçen durumun şekillenmesinde Mustafa Kemal’in dış politikadaki adımlarını mantıklı bir şekilde atması temel teşkil etmiştir. Mustafa Kemal sonraki süreçte komünizme karşı olduğunu defalarca dile getirmiştir. Fakat Milli Mücadele sırasında zorunlu olan para, silah ve cephane yardımını sağlamak, arkadan vurulma ihtimalini ortadan kaldırmak için Bolşeviklerle iyi ilişkiler içinde bulunmak durumunda kalmıştır.¹⁴

¹² Tuncay, a.g.e.s.96

¹³ Tuncay, a.g.e.s.101, 105-106

¹⁴ Tevetoğlu, Fethi(1967). *Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler(1910-1960)*. 1. Basım Ankara: Ayyıldız Matbaası, s.174

2.1 Milli Mücadele Döneminde Faaliyet Gösteren Siyasi Partiler

Milli Mücadele dönemindeki sol hareketler incelendiğinde karşımıza; Türkiye Sosyalist Fırkası, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası, Türkiye Komünist Fırkası, Amele Partisi, Yeşil Ordu, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası, Müstakil Sosyalist Fırkası çıkmaktadır. Bu partilerin kısa bir değerlendirmesi şöyledir.

1. Türkiye Sosyalist Fırkası: Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın kurucusu olan Hüseyin Hilmi Bey, Birinci Dünya Savaşı sonrasında sürgünden dönmüştür ve 20 Şubat 1919 tarihinde Türkiye Sosyalist Fırkası(TSF) adıyla bir parti kurmuştur. Kurulan bu parti sayesinde tüm dünya sosyalistleri ile işbirliği yaparak, uluslararası işçi birlikteliğini sağlamayı amaçlamıştır. 18 Aralık 1919 tarihinde İstanbul'dan iki aday çıkararak seçimlere katılmış ancak başarılı olamamıştır.¹⁵ TSF, 1 Mayıs 1919 tarihini "Amele Bayramı" olarak ilan etmiştir. TSF Başkanı Hüseyin Hilmi, bir gece yarısı Bozdoğan Kemerinde nedeni öğrenilemeyen bir şekilde öldürülmüştür. Bunun üzerine parti başsız kaldığından dolayı dağılmıştır.¹⁶
2. Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası: 22 Eylül 1919 tarihinde İstanbul'da kurulmuştur. Dr. Şefik Hüsnü Değmer ve arkadaşları tarafından partinin kurulması için başvuruda bulunulmuştur ancak dönemin Dâhiliye Nazırı Şerif Paşa, 21 Eylül 1919 tarih ve 1284 sayılı bir yazıyla partinin kurulmasının şer'i hükümlere aykırı olduğunu bildirmiştir. Ancak partinin kurulmasıyla ilgili olarak kesin bir ret kararı verilmediğinden dolayı partinin kurulduğu varsayılarak faaliyete başlanmıştır.¹⁷ Parti, bilimsel sosyalizmi ideoloji olarak kabul etmiştir. Marksist-Leninist düşünceleri ilk kez halka yaymayı amaçlayan bir oluşumdur. Almanya'dan gelen Türk işçileri partinin üyeleri arasındadır. Parti yayın organı olarak Kurtuluş Dergisi çıkarılmıştır fakat 5 sayı çıkarılabilen dergi İstanbul'un 16 Mart 1920 tarihinde işgal edilmesinden sonra kapanmak zorunda kalmıştır. Parti yöneticisi Dr. Şefik Hüsnü Değmer Milli Mücadeleye destek verdiğini bir telgraf göndererek belirtmiştir.¹⁸
3. Türkiye Komünist Fırkası: Mustafa Kemal Paşa'nın izni ile kurulmuş olan parti, Rusya'yı oyalamak, Türkiye'de bulunan komünistlerin tahriklerine son verme

¹⁵ Çarık, Ş.(2016). *Türkiye Solunun Kısa Tarihi Denizlerin Yolu*, 1. Basım İstanbul: Asi Kitap, s.160

¹⁶ Sayılğan, A.(1968). *Solun 94 Yılı 1871-1965*, Ankara: Mars Matbaası, s.34, 36

¹⁷ Sayılğan, a.g.e,s.81

¹⁸ Çarık, a.g.e,s.160

amaçlarını taşımıştır. Partinin kurucularına bakıldığında danışıklı olarak kurulduğu anlaşılmaktadır.¹⁹ Ankara Taş Hanı karşısında özel bir dairede 18 Ekim 1920 tarihinde kurulan partinin genel sekreteri Hakkı Behiç Bey olmuştur. Partinin kurulması hükümet tarafından desteklenmiştir. Partinin kurucuları arasında; İsmet İnönü, Refet Bele, Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Fevzi Çakmak, Çerkes Ethem, Celal Bayar, Refik Koraltan, İhsan Eryavuz, Kılıç Ali, Mahmut Esat Bozkurt, Tevfik Rüştü Aras, Mühittin Baha Pars gibi isimler bulunmaktadır. Yeni Gün ve Yeni Dünya adıyla iki ayrı yayın organıyla desteklenmiştir. 2 Ocak 1921 tarihinde partinin faaliyetlerine son verilmiştir.²⁰ Bu partinin kurucuları incelendiğinde, ilgili şahısların birçoğunun yıllarca komünizmle mücadele ettikleri görülecektir. Bunun yanında Türkiye’de komünizm propagandası yapmak bizzat Mustafa Kemal Paşa’nın isteğiyle yasaklanmış ve 1925 yılında çıkarılan Takrir-i Sukun Kanunu ile bu durum resmiyete kavuşmuştur. Aynı yıl çok sayıda komünist tutuklanmaya başlanmıştır.²¹

4. Amele Partisi: 11 Ağustos 1920 tarihinde İstanbul’da kurulan parti dönemin siyasi durumundan dolayı faaliyette bulunamamış ve teşkilatlanamamıştır.²² Partinin kurucu ve yöneticileri arasında; Amiralzade Cemal Hüsnü, Avukat Radi, Mehmet Behçet ve Haydar, Mehmet Kamil, Hüsnü Paşazade Seyit Bilal, Ali Haydar Bey, Vanlı Mehmet Baba, Mehmet Ali Ağa gibi isimler yer almıştır.²³
5. Yeşil Ordu: Tokat Milletvekili Nazım Resmor tarafından 1920 yılında kurulmuştur. Ankara’da merkezi bulunmasına rağmen Eskişehir’de örgütlenmiştir. Yöneticilerinin hepsi milletvekilidir. Yönetici kadrosu Nazım Resmor ile beraber 14 kişiden oluşmuştur. Daha sonra bu cemiyete Çerkez Ethem’de katılmıştır. Nazım Resmor cemiyetin amacını; Asya’dan, Avrupa emperyalizmini ve istila siyasetini kovmak olarak açıklamıştır.²⁴ İlk başta Milli Mücadelenin önemini ve zorunluluğunu halka anlatmak amacıyla kurulan Yeşil Ordu, daha sonrasında Atatürk’ün Nutuk adlı kitabında da belirttiği gibi zararlı bir nitelik kazanmıştır.²⁵
6. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası: 7 Aralık 1920 tarihinde Ankara’da kurulmuştur. Partinin yayın organı olarak Emek ve İkaz gazeteleri çıkarılmıştır. İslami komünizm

¹⁹ Darendelioğlu, İ.(1976). *Türkiye’de Komünist Hareketleri*, 4. Basım İstanbul: Toker Yayınları, s.99

²⁰ Çarık, a.g.e,s.161

²¹ Darendelioğlu, a. g.e,s.100

²² Çarık, a.g.e,s.161-162

²³ https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html

²⁴ Çarık, a.g.e,s.161-162

²⁵ Darendelioğlu, a.g.e,s.51

yaklaşımını ortaya atmıştır. Anti-emperyalizm ve anti-kapitalizm hakkında konferanslar düzenlenmiştir. Parti yayın organı olarak Yeni Hayat Dergisi ve Doğru Öz Gazetesi çıkarılmıştır. Hükümet tarafından 1 Şubat 1921 tarihinde partinin faaliyetlerine son verilmiştir ve parti yöneticileri hapse atılmıştır. 22 Mart 1922 tarihinde tekrar açılmıştır.²⁶ Ancak Parti Çerkez Ethem hareketini desteklemiş ve hükümetten izin almadan kongre düzenlemiş olduğundan dolayı 2 Ekim 1922 tarihinde tekrar kapatılmıştır.²⁷

7. Müstakil Sosyalist Fırkası: 12 Haziran 1922 tarihinde Türkiye Sosyalist Fırkasından ayrılan bir grup tramvay işçisi tarafından kurulmuştur. Partinin herhangi bir faaliyetine rastlanmamıştır.²⁸

2.2 Cumhuriyet'in İlanı Sonrasında Sol Hareketlerin Durumu(1923-1945)

29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet ilanı ile birlikte 1919-1922 yılları arasında yardım gören komünist oluşumlara karşı olumsuz bir tavır takınılmış ve bu tavır resmi olarak da dile getirilmeye başlamıştır. Türkiye’de artık açık veya gizli komünist faaliyetler kesinlikle yasaklanmaya başlamıştır.²⁹

Büyük Millet Meclisi, Nisan 1923 tarihinde yeni seçimler yapılacağından dolayı feshedilmiştir. Dr. Şefik Hüsnü Değmer ve arkadaşları bu durumu kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya çalışmıştır. Aydınlık Dergisi’nde ve gizlice dağıttıkları beyannameler ile işçileri hükümete karşı kışkırtmaya başlamışlardır. Türkiye’de komünist rejimin olması gerektiğini halk arasında yaymaya uğraşmışlardır. Bir işçi, 21 Nisan 1923 tarihinde “Bina ve Marangozlar Derneği”ne giderken üzerinde 30 gizli beyanname ile yakalanmıştır. Sovyet asıllı Bedros adlı bir kişi de 1 Mayıs 1923 tarihinde, Şişli’de tramvay binasına “Yaşasın Komünizm” başlıklı bir beyanname asarken yakalanmıştır. Bu gelişmeler neticesinde 21 kişi yakalanmıştır ve bunların 16’sı mahkemeye sevk edilmiştir. Mahkeme heyeti, Hıyaneti Vataniye Kanunu’nun 12. maddesine göre davanın İstanbul’da görülemeyeceğine karar vermiş ve bundan dolayı yargılanan kişiler beraat etmiştir. Komünistler bu olay üzerine daha da korkusuz davranmış, kışkırtma politikasını arttırma yoluna gitmişlerdir. Hükümet

²⁶ Çarık, a.g.e,s.162

²⁷ Darendelioğlu, a.g.e,s.90

²⁸ Çarık, a.g.e,s.163

²⁹ Tevetoğlu, a.g.e,s.380.

bu durumu önleyebilmek maksadıyla 1925 tarihinde Takrir-i Sükûn Kanunu'nu çıkarmak zorunda kalmıştır. 4 Mart 1925 tarihinde çıkarılan kanunla birlikte komünizm faaliyetleri yasaklanmıştır ve komünistler açıktan faaliyet gösteremez hale gelmiştir. Bundan dolayı bu süreçte komünist yeraltı yapılanmaları artmıştır.³⁰ 1 Mayıs 1925 tarihinde yeraltı faaliyetlerinde bulunan 38 komünist, “Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz” sloganı ile yayınladıkları bir beyanname nedeniyle tutuklanmıştır. Tutuklanan bu kişiler kapatılan komünist partilerinin yayın organı olarak çalışan “Aydınlık” ve “Çekiç-Orak” gazetelerinin üyeleri ile Türkiye Gençler Birliği'ne üye 15 tıp öğrencisinden oluşmuştur.³¹

1927 yılında yazılan bir komünist bildiri işçilerin yoğun olarak bulunduğu yerlerin duvarlarına asılmıştır. Bunun üzerine İstanbul polisi bu çevredeki iş yerlerinde arama yapmış, Bulgar asıllı Ahmet Şevki'nin Beyoğlu'nda bulunan berber dükkânında³² “Türkiye Komünist Partisi” ve “İstanbul Vilayet Komitesi” yazılı olan çok sayıda bildiri ele geçirmiştir. Bunun yanında Türkiye Komünist Partisi'nin dış bürosunu kuran kişiler, Türkiye'deki faaliyetlerin az olmasından şikâyetçi olduklarından dolayı, faaliyetlere hız vermek amacıyla Dr. Şefik Hüsnü Değmer'i Türkiye'ye gizli bir şekilde sokmuşlardır. Değmer, Türkiye'ye geldiği gibi çalışmalara başlamış, Vedat Nedim Tör'ün evinde birçok toplantı düzenleyerek yapılabilecek faaliyetler planlanmıştır. Ancak polis ciddi bir çalışma sonrasında Türkiye'ye kimlik değiştirerek giriş yapmış olan Değmer ve arkadaşlarını yakalamıştır.³³

Dr. Şefik Hüsnü Değmer, hapis cezasını tamamladıktan sonra 17 Nisan 1929 tarihinde serbest kalmıştır ve yurtdışına gitmiştir. 10 yıl süreyle Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde yaşamıştır. Bu durum Türkiye'deki komünist hareketin başsız kalmasına neden olmuştur. Değmer'in yurtdışında bulunduğu 10 yıl boyunca neredeyse her yıl komünistler tutuklanmıştır. Her tutuklama sonrasında Değmer yerine partiyi yöneten isimlerin sürekli değiştiği belirlenmiştir. Komünistler arasında adeta bir kargaşa ortaya çıkmış, kendi aralarında liderlik kavgaları başlamıştır. Yapılan faaliyetler “gülünç ve romantik” olmaktan daha fazla ileriye gidememiştir. Özellikle 1928-1933 yılları

³⁰ Darendelioğlu, a.g.e.s.101-102, 105, 167

³¹ Tevetoğlu, a.g.e.s.388, 394

³² Tevetoğlu, a.g.e.s.388, 394

³³ Darendelioğlu, a.g.e.s.177

arasında Türkiye Cumhuriyeti'ndeki reformların hızla tesis edilmesi ve düzenin sağlanmasından dolayı hükümet karşıtı eylemler rahatlıkla bastırılmıştır. Tek parti iktidarının taşra burjuvazisi ile yaptığı işbirliği, iktidarın gücüne güç katmıştır. Bu dönemde yapılan tutuklamalar sayesinde polis teşkilatı komünist yapılanma hakkında bilgi ve tecrübe sahibi olmuştur. Komünistlerin yer altı faaliyetleri neredeyse durma noktasına gelmiştir. Ancak 1935 yılından sonra bazı değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Türkiye'deki komünist liderler, Komintern'in 1935 yılında yapılan 7. Kongresinde alınan kararlara uymaya başlamış, taktik değiştirerek "legal anti-faşist cephe" faaliyetlerine başlamıştır. Bu sayede yasadışı ve yasadışı olmayan faaliyetleri arasında bir denge sağlanmıştır. 1938'de Türkiye Komünist Partisi, Harp Okulu ve donanmaya sızmayı başarmıştır. 1939 yılında Dr. Şefik Hüsnü Değmer'in Türkiye'ye geri dönmesiyle de hedeflenen denge politikası pekiştirilmiştir. Uygulanmaya başlayan "tek cephe" programı sayesinde Türkiye'de 1960 yılından sonra komünizm kitle hareketi haline gelmeye başlamıştır.³⁴

Dr. Şefik Hüsnü Değmer, II. Dünya Savaşı'nın başladığı günlerde, komünist taktiklerinden birisini kullanarak, Türkiye'ye geldiğinde siyasetle ilgilenmeyeceğinin güvencesini vermiştir. Ancak sözünde durmayarak geldiği gibi Komünist Partisi'ni organize etmiştir. II. Dünya Savaşı'ndaki gelişmelere göre Türkiye Komünist Partisi'nin 1939-1944 ve 1944-1946 yılları arasındaki faaliyetlerini cephe çalışmalarına göre düzenlemiştir.³⁵ Almanya'nın II. Dünya Savaşı'nda üstün olduğu dönemde Türkiye'de komünizm karşıtlığı giderek artmıştır. Bu süreçte etkin bir çalışma sergileyen Turancılar komünist düşmanlığının daha da artmasına neden olmuştur. Fakat Sovyet Rusya tarafından Stalingrad'da Almanların ağır bir yenilgiye uğratılması Türkiye'de durumun değişmeye başlamasına neden olmuştur ve solcu kesimde hareketlilik başlatmıştır. Birçok sol görüşlü dergi fırsattan istifade ederek, ağır bir üslup kullanmıştır ve sertçe Turancıları eleştirmiştir. Dönemin önde gelen solcuları da kendi yayın organlarını kullanarak Turancılara saldırıda bulunmuştur. Yayınlanan bu yazılarda Turancılığın faşizme doğru kaydığı dile getirilmiştir. Sovyetler Birliği'nin savaşta üstün taraf haline gelmesi, Türkiye yönetiminde Turancılara karşı sergilenen tavrın değişmesine neden olmuştur ve bu görüşü

³⁴ Sayılğan, a.g.e,s.192-193

³⁵ Sayılğan, a.g.e,s.228-229

benimseyenlerin bir kısmı tutuklanmıştır.³⁶ Dönemin solcu kesimi de Sovyetler Birliği'nin çıkarlarını ön planda tutan bir siyaset izlemiş, II. Dünya Savaşı sonrasında da sol hareketler arasında bu durum devam ettirilmiştir.³⁷ Fakat komünizm düşüncesine karşı ortaya çıkan olumlu atmosfer halk arasında tepkilere neden olmuştur. Komünizme karşı olan üniversite öğrencileri, 4 Aralık 1945 tarihinde İstanbul'da ellerine Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'nün resimleri ile Türk bayraklarını alarak Beyazıt Meydanı'nda toplanmıştır. Burada toplanan gençler tarafından “Yaşasın Atatürk, Yaşasın İnönü, Yaşasın Demokrasi”, “Ne Faşistiz, Ne Komünist, Ne Demokratiz”, “Bu Vatan Parçası Türk Olanlarıdır”, “Kahrolsun Komünizm” pankartları açılmıştır. Gençler, Taksim'den Cumhuriyet Meydanı'na kadar gelmişler ve buraya çelenk koymuşlardır. CHP binası önünde de vatansever tezahüratlar yapmışlardır. Daha sonra Tan Matbaası önüne gelen kalabalık grup, polis kordonunu yarararak komünist yayınların basıldığı bu yere girmiş, bina içerisinde ve matbaada tahribat yapmış, camları kırmışlardır. Kullanılmayacak hale getirilen Tan Matbaası'ndan sonra Beyoğlu'na gelen göstericiler burada Yeni Dünya ve La Turquie gazetelerinin basıldığı matbaaya girmişler ve burayı kırıp dökmüşlerdir. Bunlardan başka Berrak Kitabevi, ABC Kitabevi, Lena Kitabevi gibi yerlere de saldırılar düzenlemişlerdir. İstanbul'da yaşanan bu hadiseler benzer durumlar başka şehirlerde de ortaya çıkmıştır. Örneğin Bursa'da toplanan 2.000 kişilik genç topluluk Tan, Görüşler ve Yeni Dünya yayınlarını gördükleri yerlerde alarak yırtmışlardır. İzmir'de toplanan gençler ise duvarlara “Kahrolsun Komünizm” yazmışlar, Yeni Dünya Gazetesi'ne ait afişleri yırtmışlardır. Sol görüşlü basına karşı yapılan bu saldırılar Sovyet Rusya'nın tepkisini çekmiş, 8 Aralık 1945 tarihinde Türkiye'ye bir nota gönderilmiştir. Bu notada çıkan olayların kendilerine karşı bir tavır olarak değerlendirdiklerini belirten Sovyet Rusya, olayların çıkmasına izin verildiğini ve olayların sorumlusunun Türk hükümeti olduğunu belirtmiştir. Notaya karşılık Türk hükümeti, Sovyet Rusya'ya karşı bir tavrın olmadığını, bazı basın yayın organlarında çıkan haberlere karşı halkın tepki gösterdiğini ifade edilmiştir. Verilen bu cevap Sovyet Rusya yetkilileri tarafından yeterli ve tatmin edici bulunmamıştır. Komünizm ideolojisine karşı halk tarafından oluşan bu tepki sonrasında, Türkiye'de bulunan

³⁶ Dokuyan, S.(2013). *1945-1950 Yılları Arasında Türkiye(Eğitim, Sosyal-Kültürel Yapı, Ekonomi, Din, Askeri Yapı ve Basın)*, 1. Basım, 2.Cilt, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, s.63

³⁷ Sayılğan, a.g.e,s.229

komünistlerin Sovyet Rusya ile ilişkisi olduğu iddiaları ortaya çıkmış ve ülkedeki komünist yapılanmalar mercek altına alınmıştır. Her ne kadar komünizm yanlısı oluşumlar bu durumu reddetmiş olsalar da Rusya'ya göndermiş oldukları raporlar iddiaların haklı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Özellikle Dr. Şefik Hüsnü Değmer'in 1945 ve 1946 yıllarında Moskova'ya gönderdiği raporlarda, basın aracılığıyla Türkiye'de sürdürülen komünizm propagandası hakkında bilgi verilmiştir.³⁸

Değmer'in tavsiyesi üzerine Türkiye'deki komünistlerin danışması amacıyla SETA(Türkiye Gizli Komünist Şurası) isimli bir örgüt kurulmuştur. Bu oluşumun başkanı 23 Aralık 1942 tarihinde 58. Topçu Alayı'nda askerlik görevini yerine getirirken firar eden Reşat Fuat Baraner olmuştur. Bu oluşum Sebati Selimoğlu, Davit Nae, Nihat Balyoz, Halit Irgat gibi isimlerin bir araya gelmesi ile ortaya çıkmıştır. Bu isimler Şura'nın en üst mertebesinde bulunan hücrenin üyeleridir. SETA aynı zamanda Moskova'da Komintern'e bağlı olarak faaliyette bulunan oluşumlarla daima irtibat kurmuştur. Türkiye Gizli Komünist Şurası'nın almış olduğu karar doğrultusunda 1944 yılında "İleri Gençlik Birliği" adında bir teşkilat kurulmuştur. Bu teşkilatın başkanı Mihri Belli olmuştur. Teşkilatın üyeleri 18 Mayıs 1944 tarihli gece yarısında Süleymaniye Camii'nin iki minaresi arasına "Saraçoğlu Faşistir" yazılı 9 metrelik bir bez flama asmaya çalışırken camii müezzini tarafından fark edilince flamayı asamadan kaçmışlardır. Bundan başka İstanbul'un çeşitli semtlerindeki dükkânların kepenklerine "İşçiler Köylüler, Münevver Yoldaşlar!" yazılmıştır. Feshane Fabrikasında, orak ve çekiç resimlerinin yer aldığı, "İşçiler Birleşiniz" yazılı olan yerlere atılan çok sayıda kart bulunmuştur. İstanbul Emniyet Müdürlüğü bu olayların yaşanmasından hemen sonra bir tahkikat başlatmış ve Edebiyat Fakültesi'nde öğrenci olan Tahsin Berkmen'in bir anda ortadan kaybolduğu anlaşılmıştır. Samsunlu olduğu için buraya kaçan Tahsin Berkem bir çiftlik evinde yakalanmış, yapılan sorgulamada Süleymaniye Camii'nde yapılmak istenen eylemi Mihri Belli ile beraber yapmaya çalıştıklarını itiraf etmiştir. Daha sonraki süreçte teşkilat içerisinde çözümler başlamış, "İleri Gençler Birliği" üyesi 53 sanık tutuklanarak mahkemeye sevk edilmiştir. Yapılan mahkeme sonucunda Mihri Belli ile beraber 27 kişiye çeşitli cezalar verilmiştir. Dr. Şefik Hüsnü Değmer'in teşviki ile bu sefer de aydınlardan

³⁸ Dokuyan:2013, 2. Cilt, a.g.e.s.70-71

oluşan “İleri Demokrat Cephe” ismiyle bir teşkilat kurulmuştur. Bu teşkilat da diğerleri gibi gizli bir şekilde faaliyetlerini sürdürmüştür. Teşkilat üyeleri “Türkiye Sosyalist Partisi” ve “Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi” üyeleri ile birlikte tutuklanarak hapse atılmıştır.³⁹

2.3 II. Dünya Savaşı Sonrasında Sol Hareketlerin Durumu(1945-1950)

II. Dünya Savaşı’ndan sonra da çeşitli sol görüşlü partiler kurulmuştur. Bu Partilerden tespit edebildiklerimiz şunlardır;

1. Çiftçi Köylü Partisi(ÇKP): 24 Nisan 1946 tarihinde Bursa Mudanya İlçesi’nde faaliyetlerine başlamıştır. Sıddık Sümer, İbrahim Öztürk, Osman Özipek, Kemal Aydın ve Şükrü Tokay gibi isimlerin bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Kurucuları çiftçilikle uğraşan kişiler olduğundan dolayı partinin amacı Türk çiftçisinin gelişimini sağlamak olmuştur. ÇKP İslami sosyalizm ideolojisini benimsemiştir. Kanunlara aykırı olarak davrandığından dolayı 2 Haziran 1946 tarihinde mahkeme kararı ile kapatılmıştır.⁴⁰
2. Türkiye Sosyalist Partisi(TSP); Esat Adil Müstecaplıoğlu öncülüğünde, Macit Güçlü, Aziz Uçtay gibi isimlerin bir araya gelmesiyle 14 Mayıs 1946 tarihinde İstanbul’da kurulmuştur.⁴¹ “Gün Dergisi” ve “Gerçek Gazetesi” partinin yayın organı olarak haftalık yayınlanmıştır.⁴² Bu yayın organlarında sendikal hareketleri destekleyen yazılara yer verilmiştir. İşçi ve sosyalist hareketle alakalı İstanbul’da toplantı ve konferanslar tertip edilmiştir. Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz gibi ünlü yazarlar da partiye üye olmuştur.⁴³ Parti 16 Aralık 1946 tarihinde dönemin sıkıyönetim komutanlığı tarafından kapatılmıştır ve yöneticileri mahkemeye sevk edilmiştir. Parti yöneticilerinin mahkemesi iki yıl kadar sürmüştür ve haklarında ortaya atılan iddialar kabul görmemiştir. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından parti yöneticileri hakkında beraat kararı verilmiştir. Daha sonrasında TSP yöneticileri partiyi tekrardan açacaklarını ilan

³⁹ Darendelioğlu, a.g.e,s.251, 256, 258-259, 262.

⁴⁰ Süzan, Ü.(2015). Türkiye’de 1923-1960 Yılları Arasında Kapatılan Siyasi Partiler. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 100-156. s.133-134

⁴¹ Çarık, a.g.e,s.164.

⁴² Darendelioğlu, a.g.e,s.277.

⁴³ Çarık, S.164.

etmişlerdir.⁴⁴ TSP, 28 Ağustos 1950 tarihinde tekrar kurulmuştur ancak komünizm propagandası yaptıkları gerekçesiyle 15 Haziran 1952 tarihinde kapatılmıştır.⁴⁵

3. Türkiye Sosyalist İşçi Partisi(TSİP); 24 Mayıs 1946 tarihinde Sabit Şevki Şeren, Hüseyin Türkgeldi ve Hasan Yaşatürk'ün bir araya gelmesiyle İstanbul'da kurulmuştur. Dikkate değer bir faaliyeti olmamıştır. Partinin herhangi bir yayın organı yoktur. Komünist ve sosyalist partilerle ilişkisi bulunduğu gerekçesiyle kapatılmıştır.⁴⁶
4. Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi(TSEKP);19 Haziran 1946 tarihinde Dr. Şefik Hüsnü Değmer, Şefik Hüsnü, Fuad Bilge, İstefo Papadopoulos, Ragıp Vardar, Habil Amado, Aydın Vatan, Haraç Akman ve Müntekim Öçmen gibi isimlerin bir araya gelmesiyle kurulmuştur.⁴⁷ TSEKP'nin 39 maddelik tüzüğü ve 45 maddelik faaliyet programı bulunmaktadır. Partinin tüzüğünde yakın ve uzak hedefler belirtilmiştir. Partinin uzak hedeflerinde: üretim araçlarını halkın ortak kullanımına sunmak, işçilerin sömürülmesinin önüne geçmek, halkın geçim standartlarını yükseltmek olarak belirlenmiştir. Yakın hedeflerindeyse: emekçileri yönetimde etkin hale getirmek, bu sınıfa karşı olan sınırlayıcı kanunları değiştirmek, emekçi sınıfının teşkilatlanmasına izin vermek, emekçileri sömürülmeye karşı korumak, faşizm ve irtica ile mücadele etmek, işçi sınıfının hak ettiği ücretleri almasını sağlamak ve bunun için mücadele etmek, sosyalist rejime geçişin şartlarını oluşturmak olarak belirlenmiştir.⁴⁸ İlegal Komünist Partisi'nin bir uzantısı olarak kurulan bu parti, “sosyalizm, işçi ve köylü” kavramlarını maske olarak kullanmayı amaçlamıştır. Parti yayın organı olarak “Sendika Gazetesi” çıkarılmıştır. Altı ay gibi kısa bir süre faaliyetlerini sürdürebilmişlerdir. TSEKP, 16 Aralık 1946 tarihinde dönemin sıkıyönetim komutanlığı tarafından kapatılmıştır.⁴⁹ Parti yöneticileri, komünizm propagandası yaptıkları gerekçesiyle yargılanmışlardır. Parti üyelerinin bir kısmına hapis cezası verilmiştir.⁵⁰

⁴⁴ Gerçek Gazetesi, 01 Mart 1950, s.1.

⁴⁵ Çarık, a.g.e,s.164-165.

⁴⁶ Tevetoğlu, a.g.e,s.542.

⁴⁷ Efe, E.(2017).Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Sosyalist Hareket, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi* Cilt:15. Sayı:59 ss:40-73 s.59.

⁴⁸ Dokuyan, S.(2013). 1945-1950 Yılları Arasında Türkiye (Dış Politika-İç Politika), 1.Basım, 1. Cilt, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, s.402

⁴⁹ Tevetoğlu, a.g.e,s.547, 550.

⁵⁰ Dokuyan:2013 1. Cilt s.404

Parti faaliyetlerinin yanı sıra ilgili yıllar içerisinde farklı sol girişimler de dikkat çekmektedir. Bu bağlamda 1948 yılına gelindiğinde Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde görev yapan hocalardan bazılarının solcu ve marksist düşüncelerin propagandasını yaptığı duyulmuştur ve gazetelerde bu konuda haberler çıkmıştır. Bu propaganda faaliyeti; Şevket Aziz Kansu, Pertev Naili Boratav, Muzaffer Şerif Başoğlu, Behice Sadık Boran, Niyazi Berkes, Mediha Berkes, Adnan Cemgil gibi solcu düşünceleriyle bilinen kişiler tarafından yapılmıştır. Bu ekibin eylemleri üniversitede huzursuzluk yaratmıştır. Üniversitedeki milliyetçi öğrenciler hocalarının bu durumundan rahatsız olmuştur ve Rektörleri Şevket Aziz Kansu'yu istifaya çağırılmışlardır. Başlangıçta öğrencilerin bu tepkisini önemsemeyen Kansu, daha sonra makamına giren öğrenciler tarafından istifa ettirilmiştir. Propaganda faaliyetleri nedeniyle üniversitedeki hoca ve öğrenciler arasında ikilik ortaya çıkmıştır. Solculuk karşıtı hocalar propaganda yapan hocaların fakülteden uzaklaştırılmasını istemiştir.⁵¹

Ankara Üniversitesi Senatosu tarafından, solcu olarak bilinen hocaların tüm dersleri ve kürsüleri lağvedilmiştir. Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde meydana gelen bu olaylar gazetelerde haber olunca, Ankara Cumhuriyet Savcılığı tarafından bu durum ihbar olarak kabul edilmiştir ve bir tahkikat başlatılmıştır. Yapılan tahkikat sonrasında solcu hocalar tutuklanarak mahkemeye sevk edilmiştir. 10 Şubat 1950 tarihine kadar yargılama süreci devam etmiştir. Ankara 4. Asliye Ceza Mahkemesi, solcu propaganda yapan hocalar hakkında 3'er ay hapis ve memuriyetten mahrumiyet cezası vermiştir.⁵²

Diğer yandan Demokrat Parti'nin kurulduğu dönemde Adnan Menderes, CHP'ye bakarak iki parmak daha solda yer alıyoruz ifadesini kullanmıştır. 1946 yılı seçimlerinden sonra DP milletvekillerine sol sıralar verilmek istenmiştir. DP'nin dönemin sol aydınları ile yakın ilişkiler içerisinde bulunması, parti hakkında Sovyet Rusya'nın maddi yardımıyla kurulduğuna dair iddiaların ortaya atılmasına neden olmuştur. DP içerisinde sosyalist çevreden şahıslar yer almıştır. Bu düşünceye sahip kişilerle temas kurulmuştur. Solcular tarafından çıkarılan Görüşler Dergisi'nde, Demokrat Parti yöneticisi olan bazı kimselerin yazılarının yayınlanacağı haber

⁵¹ Darendelioğlu, a.g.e.s.286-287, 290

⁵² Darendelioğlu, a.g.e.s.292-293, 306

verilmiştir. Fakat Adnan Menderes ve Celal Bayar bu iddiaların yalan olduğunu söylemiştir. Her ne kadar bu iddialar yalanlanmış olsa da Zekeriya Sertel hatıralarında, DP'nin kurulmasından hemen önce parti kurucularıyla Ankara'da özel bir toplantı yaptıklarını anlatmaktadır. Kurucuların, kendisinden dergi çıkarmasını istediğini, hatta Celal Bayar, Adnan Menderes ve partiye girecek kişilerin bu dergide yazılarının yayınlanmasının iyi olacağını belirttiklerini iddia etmiştir. Fakat Sertel'in ortaya attığı bu iddialar kamuoyu tarafından kabul görmemiştir. Bunun yanında Demokrat Parti yöneticilerinin ortaya atılan iddiaları kesin bir dille reddetmesi halkın tutumunu pekiştirmiştir. Ancak kuruluşundan 1948 yılına kadar sürekli olarak Demokrat Parti'nin komünist olduğuna dair iddialar ortaya atılmıştır. Parti Genel Başkanı Celal Bayar partisi hakkında komünizmi savunduğuna dair yapılan ithamlardan kurtulmak amacıyla çeşitli açıklamalar yapmıştır. Örneğin; 1947 yılında Sivas'ta yaptığı bir konuşmada komünizmin Türk milletinin menfaatlerine uygun olmadığını ifade etmiştir. 1948 yılında DP'nin komünizm taraftarı olduğu konusunda yapılan ithamlarda azalmaların başladığı görülmüştür. Üstelik Sovyet Rusya basınında DP aleyhinde yazılar yayınlanmaya başlamıştır.⁵³

Türkiye'deki sol hareketler, DP'nin kuruluşu esnasında bu partiye yakın davranmışlardır. Ancak bekledikleri desteği bulamamışlardır. Bunun üzerine sol hareketler tarafından, CHP'ye karşı uygulanan yıpratma taktiği, DP'ye karşı da uygulanmıştır. Uygulanan bu taktikle, DP'nin Sovyet Rusya destekçilerinin istediği yönde hareket etmesi amaçlanmıştır. Bu sayede ülke içerisinde bir iç karışıklık meydana getirilmesi hedeflenmiştir. Çıkabilecek bu karışıklık sırasında da Sovyet Rusya'nın sınır güvenliğini bahane ederek Türkiye'ye müdahale etmesi istenmiştir. Bu sayede Sovyet Rusya Türkiye'yi de kendisine bağlı olan diğer uydu devletlerin arasına dâhil edebilecekti. Ancak DP yöneticileri bu duruma fırsat vermemiştir. DP iktidara geldiğinde komünizm karşıtı bir tavır sergilemiştir. Açıklanan hükümet programında solculuğa ve aşırı ideolojik akımlara karşı önlemler alacaklarını açık bir dille ifade etmişlerdir. Adnan Menderes, ülkeyi içeriden yıkmaya hedefi olan aşırı sol akımları kökünden temizlemek için zorunlu önlemleri alacaklarını, düşünce ve vicdan özgürlüğü konusunda gereken neyse onun yapılacağını belirten söylemlerde

⁵³ Dokuyan:2013, 2.Cilt, a.g.e,s.81,82, 88-89

bulunmuştur. DP Milli Eğitim Bakanlarından Tevfik İleri komünizmle mücadele hakkında özetle şu açıklamayı yapmıştır: Türk çocuklarını gizliden gizliye zehirleyen bazı vatansız ve soysuzlaşmış unsurları bu büyük ve aziz millet dışarı atmak ve gerektiğinde kanunun pençesine teslim etmek görevini üstlenmiştir. Milliyetçi Türk gençlerini bu büyük davanın başarılması sırasında çevremde göreceğime inanıyor ve bu durumdan güç ve cesaret alıyorum.⁵⁴

3. DEMOKRAT PARTİ'NİN İKTİDARA GELİŞİ VE KORE SAVAŞI SÜRECİNDEKİ SOL HAREKETLER

3.1 Demokrat Partinin İktidara Gelişi

1945 yılında CHP içerisinde muhalefet kendini açıkça belli etmeye başlamıştır. 21 Mayıs 1945 tarihinde yapılmaya başlayan bütçe görüşmeleri sırasında parti içi muhalefet eleştirilerini arttırmıştır. CHP milletvekilleri arasında o güne kadar görülmemiş bir şekilde hükümet aleyhinde konuşmalar yapılmıştır. Özellikle Adnan Menderes, Feridun Fikri Düşünsel, Hikmet Bayur, Emin Sazak'ın konuşmaları dikkat çekmiştir. Bu konuşmacıların söylemlerindeki ortak eleştiri noktaları şunlardır: Bütçe açığı nedeniyle devlet borçlarının artması, hayat pahalılığı, dar gelirlilerin özellikle devlet memurlarının acı durumu, vurgunculuk, karaborsa, vergi sisteminde verimsizlik ve adaletsizliktir. Parti içi muhalefet mevcut yönetimde yenilikler yapılması gerektiğini ortaya atmıştır. 29 Mayıs 1945 tarihinde yapılan bütçe oylamasında, 368 kişi kabul oyuna karşı, 5 kişi ret oyu kullanmıştır. Daha sonradan ret oyu kullanan bu beş kişide Demokrat Parti'nin kuruluş süresince yer almıştır. Yapılan bütçe görüşmelerinden başka, Hükümet tarafından çıkarılmaya çalışan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na karşı muhalif milletvekilleri ortaya çıkmıştır. Hükümetin hayata geçirmeye çalıştığı bu reform hareketine karşı çıkanların başında Adnan Menderes ve Refik Koraltan gibi isimler yer almıştır. Özellikle çiftçiyi topraklandıracak olan bu kanun tasarısına, Adnan Menderes ile birlikte altı kişilik milletvekili grubu aleyhte konuşmalar yapmıştır. Muhalif Milletvekilleri Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nu ziyaret ederek kendi çıkarları doğrultusunda tasarıda düzenlemeler yapılmasını istemiştir. Hatta Şükrü Saraçoğlu bu konu ile ilgili şunları

⁵⁴Dokuyan:2013, 2.Cilt, a.g.e,s.90-91

söylemiştir: “*Bilhassa Adnan Menderes son bir gayretle ameleye toprak vermemek ve verdirmemek için elinden gelen gayreti sarf etti.*” Çıkarılacak olan toprak kanunu o dönemin geniş toprak sahiplerini de yakından ilgilendirmiştir. Çünkü bu durum Adnan Menderes gibi geniş toprak sahiplerinin çıkarlarını zedeleyecek bir girişim olarak anlaşılmıştır. Muhalif milletvekillerinin tüm bu çabalarına karşın Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çıkarılmıştır. Bunun ardından İzmir Milletvekili Celal Bayar, Aydın Milletvekili Adnan Menderes, İçel Milletvekili Refik Koraltan ve Kars Milletvekili Fuat Köprülü imzasıyla parti grubuna “Dörtlü Takrir” adıyla önerge verilmiştir.⁵⁵ Önerge, 7 Haziran 1945 tarihinde bu kişilerin imzasıyla CHP meclis grubuna sunulmuştur ve Türk siyasi tarihine “dörtlü takrir” adıyla geçmiştir. Bu önerge ile Türkiye’nin demokratikleşmesi ve çok partili hayata geçmesi ile ilgili çeşitli isteklerde bulunulmuştur.⁵⁶ Önerge 12 Haziran 1945 tarihinde parti grubunda yapılan oylama sonucunda, sadece imza atanların kabul oyu, diğerlerinin ret oyu vermesiyle reddedilmiştir. Önergeleri reddedilen Adnan Menderes ve Fuat Köprülü basın yolunu kullanarak hükümete karşı muhalefetini arttırmıştır. Bu sayede halk üzerinde bir etki yaratılmaya çalışılmıştır. Vatan Gazetesi’nde, millet denetiminin sağlanması, insan hak ve özgürlüklerinin güvencesi, antidemokratik uygulamalar ve baskıların kaldırılması gibi konularda Menderes ve Köprülü’nün açıklamaları yayınlanmıştır.⁵⁷ CHP’li milletvekillerinin bu tarz davranışlarda bulunarak partiyi eleştirmeleri, parti içerisinde sert tepkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Partinin büyük çoğunluğu, muhaliflerin parti içerisinde ayrışmalara neden olduğunu dile getirmeye başlamıştır. Ayrışmalara neden olan muhaliflerin partiden uzaklaştırılması fikri ortaya çıkmıştır. Adnan Menderes ve Fuat Köprülü’nün tutumları, CHP Genel Sekreterliği tarafından olumsuz karşılanmıştır ve durum kendilerine bildirilmiştir.⁵⁸ Ancak Fuat Köprülü ve Adnan Menderes parti içi muhalif tavırlarını sürdürmüşlerdir ve CHP’nin anayasaya uymadığını iddia etmişlerdir. Köprülü ve Menderes, Türkiye’de rejim sorunu varmış gibi bir izlenim yaratmıştır. CHP’nin kendi çıkarlarına göre hareket eden tekeli bir grup tarafından yönetildiğini iddia etmişler, hatta gerçek bir demokrasinin olmadığını

⁵⁵ Eroğlu, C. (1990). *Demokrat parti:(Tarih ve İdeoloji)*, 2. Basım Ankara: İmge Kitabevi, s.9-10

⁵⁶ Uzman, N.(2017) Adnan Menderes ve M. Fuad Köprülü’nün Cumhuriyet Halk Partisi’nden İhraçları *TAD*, C. 36/S. 62, s.s.205-228 s.208

⁵⁷ Eroğlu, a.g.e,s.11

⁵⁸ Dokuyan, S. (2014). Çok Partili Hayata Geçişte Önemli Bir Adım: Demokrat Partinin Kuruluşu, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* (2). ss.151-169, s.155

söylemişlerdir. Bunun üzerine Menderes ve Köprülü'nün CHP Genel İdare Kurulu tarafından savunmaları istenmiştir. Daha sonra iki ismin partiden çıkarılmasına karar verilmiştir. Durum açıklamalı bir şekilde Genel Başkanlık Divanına haber edilmiştir. Genel İdare Kurulu tarafından açıklamalar yeterli görülmüş ve Parti'den çıkarılmalarına ilişkin son kararı parti divanı vermiştir. CHP Parti Divanı 21 Eylül 1945'te Şükrü Saraçoğlu başkanlığında toplanmıştır ve burada oy birliği ile iki milletvekilinin partiden çıkarılması kararı alınmıştır. Bu kararın alınmasından 5 gün sonra 26 Eylül 1945 tarihinde Celal Bayar'ın, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes'e destek vermek amacıyla partiden istifa ettiği açıklanmıştır. Dörtlü Takrir'de imzası bulunan Refik Koraltan istifa süreci ise farklı ilerlemiştir. Koraltan bir süre sessiz kalmayı tercih etmiştir. Yaşananlarla ilgili olarak 2 Ekim 1945 tarihinde Refik Koraltan'la yapılan bir röportajda: *“Ben ve üç arkadaşım, milli hâkimiyet esaslarının ve parti prensiplerinin kuvvetlenmesine çalışmaktan başka bir şey yapmadık. Prensiplerden ayrılan biz değiliz, iki arkadaş hakkında ihraç kararı verenlerdir.”* diyerek Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün partiden ihraç edilmesinin yanlış bir karar olduğunu açıklamıştır ve CHP yönetiminin yanlış bir karar verdiğini vurgulamıştır. Yapılan bu açıklama parti yönetimi tarafından hoş karşılanmamıştır. Refik Koraltan'dan yaptığı açıklamadan dolayı CHP Genel Sekreterliği bir savunma istemiştir. Koraltan ise kendisine sekreterlik tarafından böyle bir istek yapılamayacağını söylemiştir. Bu söylem neticesinde, 27 Kasım 1945 tarihinde CHP Meclis Grubu toplanmıştır, Koraltan'ın partiden ihraç edilmesine karar vermiştir. Bu dört ismin partiden ayrılmasıyla birlikte CHP'den çeşitli şekillerde kopuşlar hızlanmıştır. CHP Aydın İl Başkanı Ethem Menderes, Koraltan ile aynı gün görevinden alınmıştır ve bu olay üzerine partisinden istifa etmiştir. Bu süreçte bazı milletvekilleri ihraç edilmiş, bazıları ise partiden istifa etmiştir.⁵⁹

CHP'den ihraçlar ve istifalar sonrasında Celal Bayar, 1 Aralık 1945 tarihinde basına yaptığı bir açıklamada yeni bir parti kuracaklarını haber vermiştir. Bu açıklama üzerine, 4 Aralık 1945 tarihinde İsmet İnönü, Celal Bayar'ı yemeğe davet etmiştir. Yemek sırasında yapılan görüşme neticesinde, İsmet İnönü yeni bir parti kurulmasına onay vermiştir. Bu onay sonrasında 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti'nin

⁵⁹ Dokuyan:2014 a.g.e.s.156, 158

kurulduğu ilan edilmiştir.⁶⁰ Partinin genel başkanlığına Celal Bayar seçilmiştir. Demokrat Parti'nin kuruluşundan sonra CHP hükümetinden hoşnut olmayanlar DP çatısı altında birleşmeye başlamıştır.⁶¹

DP'nin kuruluşundan bir süre sonra meclis tarafından tek dereceli seçim sistemi kabul edilmiştir. Bunun hemen ardından CHP genel seçimleri bir yıl erkene almıştır. CHP aldığı erken seçim kararı ile yeni muhalefet partisinin, seçim hazırlıklarını tam anlamıyla yapamamasını hedeflemiştir. Adnan Menderes erken seçim kararı ile ilgili olarak; bu aceleciliğin altında yatan asıl maksadın, muhalefete gelişme zamanı bırakmamak olduğu yönünde açıklama yapmış ve iktidarın vermiş olduğu kararı eleştirmiştir. Demokrat Partililer erken seçim kararını eleştirmiş olsalar da seçim propagandası için büyük gayret göstermiştir. 21 Temmuz 1946'da yapılan milletvekilliği seçimleri neticesinde Demokrat Parti'nin, 465 milletvekilliği için gösterdiği 273 adayından 62'si seçilmiştir.⁶² Bu seçim neticesinde DP'nin dört yıllık muhalefet sürecinin ardından 14 Mayıs 1950 tarihinde, seçmenlerin %80'i aşan katılımıyla bir seçim yapılmıştır. Bu seçim sonucunda DP, oyların %53,35'ini alarak 487 milletvekilliğinin 408'ini kazanmıştır. DP'nin seçimlerdeki aldığı bu sonuç neticesinde, CHP büyük bir hezimet yaşamış ve sadece 69 milletvekilini meclise sokabilmiştir. Demokrat Parti'den ayrılan milletvekilleri tarafından kurulan Millet Partisi ise ciddi bir başarı elde edememiş, yalnızca 1 milletvekili çıkarabilmiştir. 22 Mayıs 1950 tarihinde yeni meclis toplanmış, Refik Koraltan Meclis Başkanlığına, Celal Bayar Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Adnan Menderes'e ise hükümeti kurma görevi verilmiştir. CHP'nin kendi içinden ayrılarak kurulmasına izin verdiği muhalefet partisi, 27 yıllık tek başına iktidar sürecini sonlandırmıştır. Demokrat Parti adeta kansız bir ihtilal gerçekleşmiştir.⁶³

3.2 Türkiye'nin Kore Savaşı'na Katılması

II. Dünya savaşı sonrasında Türkiye'nin dış politikasını belirleyen en önemli unsurlardan bir tanesi SSCB'nin istekleri ve baskıları olmuştur. Türkiye, Amerika ve

⁶⁰ Eroğlu, a.g.e.s.12

⁶¹ Şahin, E.-Tunç, B. (2015). Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasî Mücadelesi (1945-1947). *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(2). ss.31-69 s.41

⁶² Berber, Ş. G. (2012). Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Sivil Hükümet Darbesi: CHP'de 35'ler Vakası. *Gazi Akademik Bakış*, 6(11). ss.131-150, s.139-140

⁶³ Eroğlu, a.g.e.s.45

Batı Avrupa ülkelerinin oluşturmuş olduğu güvenlik şemsiyesi altında yer alarak, SSCB'nin baskısından kurtulmayı amaçlamıştır. Bu sayede Türkiye sınırlarının güvenliğini sağlayabilecek, Amerika'nın yapacağı yardımlar neticesinde ordu geliştirilebilecekti.⁶⁴ Dış politikadaki bu eğilim ülke iç siyasetine etki etmiştir ve SSCB'nin ideolojisine yakın tüm düşüncelere karşı bir mücadele başlatılmıştır.

Kuzey Kore'nin, 25 Haziran 1950 tarihinde Güney Kore topraklarına saldırmasıyla Kore Savaşı başlamıştır.⁶⁵ Savaş nedeniyle ABD, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin toplanmasını istemiştir ve burada yapılan görüşmeler sonrasında Kuzey Kore'nin barışı bozucu davranış sergilediğine karar verilmiştir. 27 Haziran 1950 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Güney Kore'nin haksız yere işgal edildiği düşüncesiyle, BM'ye üye ülkeleri dünya barışını ve güvenliğini sağlamak amacıyla yardımda bulunmaya davet etmiştir.⁶⁶ Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Trygev Lie tarafından, Kore sorununun çözümüne destek olmak için Türkiye'den de yardım istenmiştir.⁶⁷ Demokrat Parti iktidarı bu daveti önemli bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Bu sayede ABD ve batılı ülkelerle ilişkilerini arttırmayı amaçlamıştır. Dönemin Türk Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü bu yardım davetine karşılık mecliste yaptığı konuşmada özet olarak şu ifadeleri kullanmıştır: Birleşmiş Milletlerin aldığı kararı uygulamak ve dünya barışını korumak amacıyla tüm güçleriyle harekete geçen Amerika'nın bu girişimini büyük bir memnuniyetle destekliyoruz. Barışsever tüm milletlerin, tamamen hukuk dışı olan bu tecavüz karşısında müdahalede bulunmaları gerektiğini düşünüyoruz.⁶⁸ Yapılan bu konuşmadan da anlaşılacağı üzere Demokrat Parti iktidarının yardım konusunda olumlu düşüncelere sahip olduğu açıkça ifade edilmiştir.⁶⁹ Kore'de yaşanan gelişmelerle ilgili olarak Cumhurbaşkanı Celal Bayar başkanlığında, 18 Temmuz 1950 tarihinde, Yalova'da bir toplantı düzenlenmiştir ve Kore'ye yapılacak yardımın niteliği görüşülmüştür. Görüşme sonrasında 25 Temmuz 1950 tarihinde Başbakan Adnan Menderes başkanlığında yapılan hükümet toplantısında, Kore'ye 4.500 kişiden

⁶⁴ Oran, B. (2008). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, s.543

⁶⁵ Artuç, İ. (1990). *Kore Savaşlarında Mehmetçik*. İstanbul: Kastaş AŞ Yayınları, s.32

⁶⁶ Gönübol, M. (2014). *Olaylarla Türk dış politikası (1919-1995)*. Ankara: Siyasal Kitabevi, s.228

⁶⁷ Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi(TBMMTD), 30 Haziran 1950, s.311

⁶⁸ TBMMTD, 30 Haziran 1950, s.312

⁶⁹ Gönübol, a.g.e.s.228

oluşan askeri birliğin gönderilmesine karar verilmiştir. Verilen karar aynı gün içerisinde, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün imzasının bulunduğu bir telgraf ile Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Trygve Lie'ye haber verilmiştir. Verilen karar neticesinde, İskenderun Limanı'ndan hareket eden ilk birlikler, 22 günlük deniz yolculuğu sonrasında 17 Ekim 1950 tarihinde Puson Limanı'na varmıştır ve 18 Ekim 1950'de Türk askerleri Kore topraklarına ayak basmıştır.⁷⁰

3.2.1 TBMM'de Kore Savaşına Karşı Yapılan Muhalefet

Demokrat Parti iktidarının Kore Savaşı'na Türk askerini gönderme kararı, kamuoyunda büyük çoğunluk tarafından kabul görmesine rağmen, bu kararı eleştirenler de ortaya çıkmıştır. Kararı destekleyenler ve desteklemeyenler arasındaki çekişme döneminde, destekçi olan tarafın sesleri daha fazla duyulmuştur. Halkın büyük kısmı olumlu tutum sergilediği için desteklemeyen grubun mücadelesi zayıflamıştır. CHP, Millet Partisi, Bazı milletvekilleri ve solcu çevreler hükümetin TBMM'ye onaylatmadan sınır dışına asker gönderme kararına tepki göstermiştir.⁷¹

Karar CHP tarafından biçimsel olarak eleştirilmiştir. Meclisin onayına sunulmadan yurtdışına asker gönderilmesinin, Anayasa ihlali olduğu belirtilmiştir.⁷² CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, büyük memleket meselelerinde özellikle memleket savunması ve savaş olasılıklarında hükümetin muhalefet partisiyle fikir alışverişinde bulunması gerektiğini, büyük mücadelelerde ülke birliğini sağlamak için bunun önemli olduğunu söylemiştir.⁷³ CHP Milletvekili Kasım Gülek, hükümetin Kore'ye asker gönderme konusunda yaptığı açıklamaların tatmin edici olmadığını, asker göndermenin savaş demek olduğunu, Türkiye'nin, BM Anayasası'na göre silahlı kuvvet göndermek zorunda olmadığını, körü körüne iktidarı desteklemeyeceğini, 4.500 kişilik askeri birlik göndermenin ülke güvenliğini azaltacağını açıklamıştır.⁷⁴

⁷⁰ Artuç, a.g.e,s.58, 92

⁷¹ Dokuyan:2013 2. Cilt. a.g.e,s.345

⁷² Bulut, S. (2008). Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I ve II Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 11(41).s. 35-61, s.40

⁷³ Akşam Gazetesi, 27 Temmuz 1950, s.2

⁷⁴ Yeni Sabah Gazetesi, 30 Temmuz 1950 s.1

Millet Partisi de CHP gibi Kore Savaşı'na asker gönderme konusunda olumsuz tutum sergilemiştir. Millet Partisi Genel Başkanı Hikmet Bayur yaptığı açıklamada; Bakanlar kurulu tarafından alınan kararlar ilgili diğer devletlerle yapılan görüşmelerden haberdar olmadıklarını söylemiştir. Türk askeri birliğinin, meclis kararı olmadan, muhalefetin fikri sorulmadan gönderildiğini, Birleşmiş Milletlerin Kore'ye yardım davetini meclis açıkken yaptığı halde bu kararın meclis tatilinde verildiğini, bu kararlar ilgili olarak hükümetin hemen meclisi toplamasını gerektiğini ve Kore'ye asker gönderme kararının meclis tarafında verilmesi zorunluluğu dile getirmiştir.⁷⁵ Millet Partisi Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı ise: *“Hükümet hangi salâhiyetle Büyük Millet Meclisinden sarîh bir karar almadan, Kore'ye asker gönderebiliyor?”* sorusunu hükümet yetkililerine sormuştur. Mardin Bağımsız Milletvekili Kemal Türkoğlu mecliste yaptığı konuşmada: *“Hükümetin Millî hâkimiyet haklarının kullanılması demek olan böyle bir harekette bulunamayacağı kanaatine vardığını, acele alınmış bir karar olduğunu”* belirtmiştir. Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı ve Mardin Milletvekili Kemal Türkoğlu, 4.500 kişilik Türk askeri birliğinin, Dünya barışının korunması amacıyla Birleşmiş Milletlerin emrine verilmesi hakkında Hükümetin aldığı kararının doğru olmadığını, Hükümetin bu konuda kanun ve prensipler dışına çıktığını savunmuşlar ve bir gensoru vermişlerdir.⁷⁶

Muhalefetin bu eleştirileri karşısında Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü: TBMM tarafından önceden onaylanmış olan Birleşmiş Milletler anayasası gereğince üstlendiğimiz sorumluluğu hükümetin yerine getirilebileceğini, bu konuda ayrıca meclisten karar almaya ihtiyaç olmadığını söyleyerek,⁷⁷ alınan kararda haklı olduklarını dile getirmiştir. Hükümetin aldığı kararı desteklemek amacıyla Demokrat Parti İstanbul Milletvekili Mükerrer Sarol ve yedi arkadaşı tarafından, Birleşmiş Milletler emrine Kore'ye silâhlı kuvvetlerin gönderilmesi konusunda, Hükümet tarafından verilen hukuki ve siyasi açıklamaların onaylamasına dair bir önerge verilmiş ve oylamaya sunulmuştur. Oylamaya 351 milletvekili katılmış, 311 kabul oyuna karşılık, 39 ret oyu kullanılmış, 1'de çekimser oy çıkmıştır.⁷⁸ Çıkan bu sonuçla

⁷⁵ Akşam Gazetesi, 27 Temmuz 1950, s.2

⁷⁶ TBMMTD, 11 Aralık 1950, s.142, 153, 195

⁷⁷ Akşam Gazetesi, 27 Aralık 1950, s.2

⁷⁸ TBMMTD, 11 Aralık 1950, s.201

yardım konusu hukuki bir dayanakla desteklenmiştir ve muhalefete karşı önemli bir başarı elde edilmiştir.

3.2.2 Sol Hareketlerin Kore Savaşına Muhalefeti

Demokrat Parti iktidarının dış politikası ve Kore Savaşı'yla ilgili tutumuna karşı sol görüşlü oluşumlardan da eleştiriler gelmiştir. Bu süreçte Kore Savaşı ile ilgili muhalif fikirlerini duyurmak isteyen “İleri Jön Türkler Birliği(İJTb)” ve “Türk Barışseverler Derneği(TBD)” dikkat çekmiştir. Hatta DP iktidarının tepkisini çeken bu iki oluşuma karşı hükümet tarafından önlemler alınmıştır.

3.2.2.1 İleri Jön Türkler Birliği'nin Kore Savaşı'na Muhalefeti

İleri Jön Türkler Birliği adı altında Paris'te kurulan bu oluşum, “Türkiye Gençliğine Çağrı” başlıklı 7 Temmuz 1950 tarihli sirküde özetle şunları belirtmiştir; Kore'de yaşanan mücadele, Amerikan sömürgeciliğine karşı milli bir kurtuluş savaşı haline gelmiştir. Türkiye'de bulunan Amerikan basını Kore Savaşı'nı bir Sovyet müdahalesi olarak göstermeye çalışmaktadır. Amerikalı sömürgeciler Kore'ye silahlı müdahale kararı vererek Dünya Savaşı'na hazırlık aşamasında doğrudan doğruya taarruz aşamasına geçmiştir.⁷⁹ Türk halkı nasıl sömürgecilerin ezici üstünlüklerine rağmen istilacı sürülerini İzmir'de denize döktüyse kahraman Kore halkıda Fusan'da Amerika sürülerini dökecektir. Türk hükümetinin Birleşmiş Milletler Genel sekreterine cevap olarak çektiği telgraf, yalnız Birleşmiş Milletler anayasasını ihlal etmek değil aynı zamanda milli kurtuluş savaşında sömürgeci devletlere karşı yapılan savaşta can vermiş kahramanlarımızın hatırasına, ilke ve inkılaplarımıza bir hakarettir. DP hükümeti diğer milletlerin içişlerine karışarak, Atatürkçü prensiplere ihanet etmiştir. Türk halkının kanı, Amerikalı sömürgecilerin macera savaşı hizmetine verilmiştir. Milli Kurtuluş neslinin Kore milli kurtuluş hareketini bozmak için dökecek kanı yoktur. Kore Korelilerindir. Milli Kurtuluş inkılabımızın ve bütün milli kurtuluş hareketlerinin Türkiyeli genç savunucuları, “yanki” “sömürgecilerinin ve DP hükümetinin Kore içişlerine karışmasını protesto ediniz. DP hükümetinin bu kararı ile sömürgecilerin başlattığı savaş tehlikesi kapınızı çalıyor. Ülkeniz ve yaşamlarınız

⁷⁹ BCA(Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 030.01.00.00.41.242.10.8

tehlikeye atılıyor. “Yanki” sömürgeciliği için yok olma tehlikesine karşı barış savunmasına kalkınız.⁸⁰diyerek açık bir üslupla Kore Savaşı’na karşı olduklarını belirtmişlerdir ve Kuzey Kore kuvvetlerinin Amerikan kuvvetlerini Pusun’da denize dökceğini vurgulayarak, komünizm taraftarı olduklarını belli etmişlerdir.

16 Aralık 1951 tarihinde İJTİB komitesi tarafından “Kahrolsun Faşist Terör Kanunu-Mevkuf Vatanseverlere Hürriyet” başlığıyla basın yoluyla bir başka metin yayınlanmıştır ve Demokrat Parti Hükümeti birçok konuda eleştirilmiştir. Yayınlanan bu metinde; Demokrat Parti Hükümetinin Kore Savaşı’ndan dolayı Amerikan yanlısı dış siyaseti, NATO’ya girebilmek amacıyla yapılan girişimler, çıkarılan 1951 genel af kanununda sol fikirlere sahip mahkûmların kanunun dışında tutulması gibi çeşitli durumlar ele alınmıştır. 6 sayfadan oluşan bu metinde siyasi bir üslup kullanılarak, DP iktidarına karşı sert bir dil kullanılmıştır. Metnin bir bölümünde ise şu ifadeler yer almıştır. *“Kendilerine milletvekili diyen bir avuç sefil güruh, Türk halkı adına, Türk halkına karşı eşi görülmemiş, faşist terör ve ölüm kanununu 28 Kasım’da, alkışlar arasında kabul etti. Faşist terör ve ölüm kanunu her şeyden evvel, Türk halkının yeni bir tecavüz harbi hazırlığına ve yurdumuzun Amerikan müstemlekesi haline sokuluşuna karşı artan mukavemetin, Amerikan müstemlekesi haline sokuluşuna karşı artan mukavemetin, Amerikan uşağı hükümet ve muhalefette yarattığı korkunun eseridir.”* Yapılan bu sert eleştiriler bir süre daha devam etmiştir.

İleri Jön Türk Birliği Avrupa Komitesi Genel Sekreteri T. Yağız imzasıyla 25 Mart 1952 tarihinde, Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a gönderilen mektupta(EK 1) şu ifadeler yer verilmiştir: *Kore’de Amerikalıların açmış oldukları mikrop harbinin bir an evvel durdurulması ve barış sever Kore halkının kitle halinde imhasına nihayet verilmesi için harekete geçmenizi talep ederiz. Unutmayınız ki, neticede Amerikan safında dövüşmekte olan Türk askerleri bizi de bu vahşi harbin mesuliyetine iştirak ettiriyor. Binlerce Türk genci bu mikrop harbinin kurbanı olacaktır.⁸¹”* diyerek savaşta Amerika’nın amaçları için Türk gençlerinin feda ediliyor olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.

⁸⁰ BCA, 030.01.00.00.41.242.10.9

⁸¹ BCA 030.01.00.00.41.243.23

3.2.2.2 Türk Barışseverler Derneği'nin Kore Savaşına Muhalefeti

Görüldüğü gibi solcular tarafından, Demokrat Parti iktidarına verilen ilk tepkiler Kore Savaşı nedeniyle olmuştur. Bu konuda en dikkat çeken eleştiriler 21 Mayıs 1950 tarihinde İstanbul'da kurulan "Türk Barışseverler Derneği(TBD)" tarafından yapılmıştır.⁸²

Derneğin tüzüğünde barışı sağlamaya ve savaş karşıtlığına vurgu yapılmıştır. Tüzüğünde bulunan bu madde doğrultusunda dernek yöneticileri 27 Mayıs 1950 tarihinde yaptığı toplantıda Türkiye'nin Kore Savaşı'na asker göndermesini protesto etmiştir. TBD, Kore Savaşı'na karşı muhalif tavrını ortaya koymak amacıyla 28 Temmuz 1950 tarihinde 24.000 broşür hazırlatarak dağıtımını sağlamıştır. Bunun yanı sıra Derneğin Başkanı Behice Boran ve Genel Sekreteri Adnan Cemgil, tarafından TBMM Başkanlığına bir telgraf gönderilmiştir. Telgrafta, Kore'ye asker gönderme kararına karşı olduklarını belirtmişlerdir.⁸³ Bu telgrafta özetle şunlar ifade edilmiştir; Amerikan Senatörü Mister Cain'in devlet büyükleri ile yapmış olduğu görüşme sonrasında, Bakanlar Kurulu hemen Kore'ye asker gönderme kararı almıştır. Hükümet her ne kadar bu kararı Birleşmiş Milletlere verilen sözleri yerine getirmek için aldığını belirtmiş olsa da bu kararın verilmesi hem Türk Anayasasına hem de Birleşmiş Milletler Anayasasına aykırıdır. Birleşmiş Milletler Anayasasının 43. maddesine göre üye olan ülkelerin herhangi bir anlaşmazlığa silahlı olarak müdahale etmeleri için önceden bazı özel antlaşmaların yapılmasını şart koşmuştur. Oysa Türk Milleti ile Birleşmiş Milletler arasında böyle bir özel antlaşma mevcut değildir. BM Anayasasında adı geçen madde gereğince bu özel antlaşmaları imzalayan devletler tarafından, her birinin anayasalarının usulleri gereğince onaylanması gerekmektedir. Görülüyor ki hükümet silahlı kuvvetler göndermek şöyle dursun bu konuda yapacağı herhangi bir anlaşmayı da TBMM onayından geçirmek zorundadır. Türkiye, Kore Savaşı'na bu şekilde fiilen katılmak yerine, Hindistan'ın yaptığı gibi barış amacıyla girişimlerde bulunmalı, bu savaşın durdurulmasına ve dünya barışını tehdit eden tehlikeden kurtulmasına katkı sağlamalıdır. Hükümetin, milli çıkarlarımıza ve Birleşmiş Milletler Anayasasına aykırı olan bu kararını bir an önce iptal etmesi için TBMM'nin olağanüstü toplantıya

⁸² Zafer Gazetesi, 30 Temmuz 1950, s.8

⁸³ Dokuyan:2013, 2.Cilt, a.g.e,s.428

davet edilmesi gerektiğini ümit ettiklerini bildirmişlerdir.⁸⁴ Kominform'un Türkiye'deki bir uzantısı gibi çalışan dernek yöneticilerinin göndermiş olduğu bu telgraf, klasik kışkırtıcı komünist bildirimlerinden bir tanesi olmuştur. TBD, SSCB'nin çıkarlarını gözeterek hareket eden bir yapılanma olduğunu ortaya koymuştur. Dernek tarafından Türkiye, SSCB'nin Kore'deki çıkarlarına engel teşkil eden ülkelerden olduğu için devlete karşı milli birlik ve beraberliğin bozulmasını amaçlayan protestolar yapılmıştır.⁸⁵

Başbakan Adnan Menderes, Türk Barışseverler Derneği'nin TBMM Başkanlığına göndermiş olduğu bu telgraftan dolayı gazetecilere düşüncelerini özetle şu şekilde anlatmıştır: Bu cemiyetin uluslararası bir kökü olduğunu biliyoruz. Bu barışseverlerin sevdikleri barışın içyüzü hakkında da bilgimiz tamdır. Komünist tecavüzlerine karşı mücadele etmeye giderken, ülkemizdeki komünistlerin yapmaya çalıştıkları kışkırtmaları Türk kamuoyu anlamaktadır. Partimizin Hükümet programında komünizmle etkili bir şekilde mücadele edileceği açıkça ifade edilmiştir. Kanunlarımızın da belirtildiği gibi hürriyeti ortadan kaldırmak amacıyla ülkemizde partiler kurulamaz. Fakat amaçlarını gizleyerek hareket eden bir grup, fırsatını bulup ülkemiz için zararlı faaliyetlerini arttırmak istemektedir. Geçmiş dönemlerde bu gruplara karşı yapılan mücadele tam anlamıyla etkisini gösterememiştir. Bunun nedeni bu zararlı oluşumlara üye olanlar, eski iktidar döneminde önemli görevlerde bulunan kişilerle dostluklar kurmuştur. Bu gerçek herkes tarafından bilinmektedir ancak bizim iktidarımızda bu gibi durumlar asla görülmeyecektir. Hükümet ve partimiz bu konuda mücadele etmeye tam anlamıyla kararlıdır. Mücadelemize engel olabilecek kanun ve yaptırım eksiklikleri bulunmakta ise, yeni hükümler ve yaptırımlar bularak memlekete zararlı olduğu ortada olan bu gibi oluşumları mutlaka önleyeceğiz. İki büyük savaş ve son birkaç yıldır yaşanan tecrübeler göstermiştir ki ülkelerin bağımsızlık ve var olma mücadeleleri sadece kendi coğrafi sınırları içerisinde gerçekleşemez. Barışta ve savaşta, dünyaca bir kader birliğine varıldığı bir dönemde, yaşamakta olduğumuz açık bir gerçektir.⁸⁶

⁸⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 29 Temmuz 1950, s.3

⁸⁵ Tevetoğlu, a.g.e,s.626

⁸⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 29 Temmuz 1950, s.3

Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ise TBD hakkında yaptığı açıklamada şu minvalde cümleler kullanmıştır: Derneğin yaptığı tamamen komünizm propagandasıdır. Amaçları milletlerin direnme güçlerini içeriden yıkararak ve kolaylıkla yabancı ideolojilerin elinde esir olmalarını sağlamaktır. Aslında hükümetin verdiği karar barış olasılıklarını güçlendirecek bir karardır.⁸⁷ Başbakan ve Dışişleri Bakanının bu söylemleri Demokrat Parti hükümetinin TBD'ye ve benzeri oluşumlara karşı bir mücadele içerisine girileceğinin sinyallerini açıkça vermiştir.

TBD'nin beyannamesi ile ilgili olarak Başbakan Adnan Menderes'in ve hükümet yetkililerinin dernek karşıtı açıklamalarından sonra hükümet taraftarı gazetelerde "Türk Barışseverler Derneği" aleyhinde kampanyalar yapılmaya başlanmıştır. 29 Temmuz 1950 tarihli Akşam Gazetesi'nde: "*Barışseverler Derneği adı altında kurulan bir fesat şebekesinin neşrettiği beyanname dolayısıyla savcılıkça takibata geçilmiştir.*" ifadeleri kullanılmıştır. 29 Temmuz 1950 tarihli Zafer Gazetesi'nde "*Kökü Dışarıda Bir Cemiyetin Tahriki*" başlığıyla verilen haberde: "*İstanbul'da halkı kışkırtıcı bazı beyannameler dağıtan bir cemiyet mesulleri mahkemeye verildi ifadelerine yer verilmiş yine aynı haberin devamında cemiyetin Moskova tarafından idare edildiğinin sanıldığı belirtilmiştir.*" İfadelerine yer verilmiştir. 30 Temmuz 1950 tarihli Zafer Gazetesi'nde: "*İstanbul'da kışkırtıcı beyanname dağıtanlar Behice Boran ve üç suç ortağı tevkif edildi.*" haberi yapılmıştır. 30 Temmuz 1950 tarihli Yeni İstanbul Gazetesi'nde ise "*Milli mukavemeti sarsacak mahiyette beyanname yayanların evlerinde komünistliğe ait evrak ve vesaik bulundu.*⁸⁸" haberi yapılmıştır. Cumhuriyet Gazetesi'nin 30 Temmuz 1950 tarihli haberinde: "*Milli menfaatlere zarar verecek ve milli direncimizi sarsacak nitelikte yayın yaptıkları iddiasıyla haklarında savcılıkça takibata girilmiş cemiyetin kurucu ve idare heyeti üyelerinden bazıları tutuklanmıştır.*"⁸⁹ denilmiştir. Gazeteler aracılığıyla derneğin muhalif fikirleri karşısında bir kamuoyu oluşturulmuştur. Derneğin yaymaya çalıştığı fikirlerin halka tesir etmesi engellenmeye çalışılmıştır. Basın aracılığıyla ortaya çıkan bu muhalif tavır, halkta derneğe karşı mücadele etme arzusu ortaya çıkarmıştır. Örneğin; Bir grup genç, Türk Barışseverler Derneği'nin

⁸⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 31 Temmuz 1950, s.3

⁸⁸ Yeni İstanbul Gazetesi, 30 Temmuz 1950, s.2

⁸⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 30 Temmuz 1950 s.1

girişimlerine karşılık girişimlerde bulunacaklarını açıklamıştır. Bu genç grup Kore Savaşı sürecinde artan komünist faaliyetlerine karşı “Komünizme Karşı Mücadele” isimli bir gazete çıkarmaya karar vermiştir. Gençler gazeteyi İstanbul’un çeşitli yerlerine bizzat kendilerinin dağıtacaklarını açıklamıştır.⁹⁰

Türk Barışseverler Derneği’nin girişimleri nedeniyle dernek üyeleri hakkında soruşturma başlatılmıştır. Olayın tahkikatı ile İstanbul Cumhuriyet savcısı Nail Özkan ve başyardımcısı Hicabi Dinç görevlendirilmiştir. Behice Boran ile Adnan Cemgil’in evlerinde hâkim kararıyla arama yapılmıştır. Yapılan arama sırasında ele geçirilen evrak ve bazı belgeler yetkilendirilen hâkime verilmiştir ve haklarında müsadere kararı alınmıştır. Derneğin Başkanı Behice Boran, Genel Sekreteri Adnan Cemgil, İdare Heyeti üyesi Vahdettin Barut ile dernek beyannamelerini matbaasında basan matbaacı Cemal Anıl, nöbetçi sulh hâkimliğine sevk edilmiştir. Yapılan sorgulamaların ardından dört sanık hakkında tutuklama kararı verilmiştir. Bu karar sonrasında Behice Boran, Adnan Cemgil, Vahdettin Barut, Kemal Anıl cezaevine gönderilmiştir.⁹¹

Kore’ye asker gönderme kararına karşı, beyanname dağıtmak, milli mukavemeti kırıcı faaliyetlerde bulunmak gibi gerekçelerle tutuklanan TBD üyelerinin mahkemesi 16 Kasım 1950 tarihinde başlamıştır. Yapılan ilk mahkemede dernek üyeleri, derneği dünya barışa katkı sağlamak amacıyla kurduklarını belirtmişlerdir. Beyannameyi basan Anıl Matbaası sahibi Cemal Anıl beyannameyi ticari amaç ile 55 lira karşılığında bastığını belirtmiştir ve tahliyesini istemiştir. Mahkeme yalnızca Cemal Anıl hakkında tahliye kararı vermiştir.⁹² Dernek ile ilgili mahkeme aylarca sürmüştür. Dernek üyelerinin almış oldukları cezalar mahkemenin 13 Haziran 1951 tarih ve esas 451/14 sayılı kararı ile belirlenmiştir ve 18 Eylül 1951 tarih ve 1006 sayılı kararlarla cezalar onaylanmıştır. Buna göre; Behice Boran, Adnan Cemgil, Osman Faruk Topaloğlu 1 yıl 3 ay; Muvakkar Güran ise 10 ay ağır hapis cezasına çarptırılmıştır.⁹³ Bu hapis cezalarının gerekçesinde: Dernek üyelerinin, siyasetle uğraşması, ABD ile ilişkileri bozmaya çalışması, Kore’ye asker gönderme karşısı beyanname yayınlayarak halkın hükümete olan güvenini sarsması, milli

⁹⁰ Yeni İstanbul Gazetesi, 30 Temmuz 1950, s.2

⁹¹ Cumhuriyet Gazetesi, 30 Temmuz 1950, s.1, 3

⁹² Akşam Gazetesi, 17 Kasım 1950, s.1

⁹³ Tevetoğlu, a.g.e,s.626

mukavemeti zaafa uğratması gibi ifadeler yer almıştır.⁹⁴ Kurucu ve yöneticilerinin hapse girmesiyle Türk Barışseverler Derneği kapatılmıştır. Dernek tarafından çıkarılan yayın organı Barış Dergisi'nin basımı durmuştur.⁹⁵

3.2.3 Kore Savaşı'na Destek Veren Komünizm Karşıtları

Demokrat Parti iktidarının bu savaş sürecindeki dış politikası ve komünizm karşıtı yapılan açıklamaları, halk tarafından olumlu karşılanmıştır. Bu nedenle Kore Savaşı'na katılma kararının alınmasından sonra komünizm karşıtı sivil toplum kuruluşları tarafından Başbakan Adnan Menderes'e tebrik telgrafları gönderilmiştir. Örneğin; Kayseri Bez Fabrikası işçileri adına baş mümessil Süleyman Güllü'nün göndermiş olduğu telgrafta şu ifadelere yer verilmiştir.**(EK 2)** *“Kore Tecavüzüne karşı hükümetimizin aldığı tarihi kararı harfîyen tasvip eder bu kararı kötölemek isteyen moskof yarıdakçularının gözlerindeki kızıl maskeyi indirmenizi saygı ile arz eder hürmetler sunarız”*.⁹⁶ Salihli demokratları adına Ali Bacak'ın gönderdiği telgrafta**(EK 3)** ise: *“Hükümetimizin komünizme karşı Kore'ye askeri bir kuvvet gönderme kararını büyük memnuniyetle karşılarız içimizde sinsî fikirler taşıyan memleket hainlerinin er geç cezalarını bulacağını umut eder her zaman sizinle beraber olduğumuzu bildiririz saygılarımızla”* denilmiştir.⁹⁷ Görele Demokratları adına Başkan Mustafa Sağlam'ın gönderdiği mektupta: *“Birleşmiş Milletler akdine sadakatimizi Kore'ye askeri yardım kararınızı tasvip eder kızıl emellere kıymet edenler hakkında eskârî umumiye kararında müttefik olduğumuzu arz ederiz”* ifadeleri kullanılmıştır.⁹⁸ Milli Türk Talebe Birliği Başkanı Suphi Bayram, Başbakan Adnan Menderes'in Komünizm karşıtı beyanatı sonrasında gönderdiği telgrafta ise: *“Hürriyeti boğmak isteyenlere karşı azimle mücadele edileceğine dair bir kare daha ifade ettiğiniz kararınızı milliyetçi gençlik şükranla karşılamıştır. Bu mevzuda bize vereceğiniz vazifeler olursa bütün kudret ve varlığımızla başarmaya çalışacağımızı saygılarımızla bildiririz.”*⁹⁹ ifadelerine yer verilmiştir.

⁹⁴ Dokuyan:2013, 2. Cilt, a.g.e,s.429

⁹⁵ Tevetoğlu, a.g.e,s.626

⁹⁶ BCA 030.01.00.00.17.98.34

⁹⁷ BCA 030.01.00.00.17.98.34

⁹⁸ BCA 030.01.00.00.17.98.34

⁹⁹ Yeni İstanbul Gazetesi, 30 Temmuz 1950, s.2

Türk Gençlik Teşkilatı Genel Başkan Yardımcısı Metin Ören ise gönderdiği mektupta: “Uğrunda şehitler vermeye azmetmiş olduğumuz bir davanın kundakçılarını aramızda barındırmamak yolundaki azimli kararınızı bütün kalbimizde tasvip ediyoruz. Tarihimizin bu mühim günlerinde sizin gibi cesur vatansever devlet adamlarına sahip oluşumuz bizleri bahtiyar etmiştir. Büyük Türk Milli Birliği adına komünistler hakkında programlaştırdığınız mukaddes kararınızı tatbikte gecikmeyeceğinizi hürriyet adına hürriyetimizi gasp etmek isteyenlerle mücadeleye şiddetle devam edeceğinizi ümit ve sizi candan tebrik eder tamamıyla sizinle beraber olduğumuzu bildiririz”¹⁰⁰ demiştir. Bunlardan başka İşçi Sendikaları Birliği, Kore Savaşı hakkında verilen kararı sendikaların memnuniyetle karşıladığını, komünizme karşı alınan bütün önlemleri desteklediklerini bir telgrafla Başbakan Adnan Menderes’e iletmiştir.¹⁰¹

4. 6-7 EYLÜL OLAYLARI VE SOL HAREKETLER

6 Eylül 1955 tarihinde Atatürk’ün Selanik’teki doğduğu eve bombalı saldırı yapıldığına dair haber aynı gün saat 13.00’da devlet radyosu tarafından duyurulmuştur. Hemen ardından İstanbul Ekspres Gazetesi öğleden sonra iki ayrı baskı yaparak olayı haber yapmıştır.¹⁰² Gerçekten de bu evin bahçesinde bir bomba patlamış fakat eve bir hasar vermemiştir.¹⁰³ Haberin Türkiye’de duyulması üzerine “Kıbrıs Türktür Cemiyeti” bir çağrı yapmıştır. Bu çağrıya karşılık veren birçok öğrenci birliği Taksim’de buluşmuştur. Burada Selanik’te meydana gelen olay için protesto mitingi düzenlemiştir. Miting sonrasında, katılımcılar arasındaki bazı gruplar İstiklal Caddesi’ndeki gayrimüslimlerin dükkanlarını taşlamaya başlamıştır. Olaylar kısa sürede Taksim ve çevresinde, gayrimüslimlerin yoğun olduğu ev ve iş yerlerinin bulunduğu alana sıçramıştır. Özellikle Beyoğlu, Kurtuluş, Şişli, Nişantaşı gibi yerlerdeki gayrimüslimlere ait okul, kilise ve mezarlıklara saldırılar düzenlenmiştir. Benzer hadiseler İstanbul’un başka yerlerinde de meydana gelmiştir. Avrupa Yakasında; Eminönü, Fatih, Eyüp, Bakırköy, Yeşilköy, Ortaköy, Arnavutköy, Bebek gibi yerlerde, Anadolu Yakasında; Moda, Kadıköy, Kuzguncuk, Çengelköy gibi

¹⁰⁰ Yeni İstanbul Gazetesi, 30 Temmuz 1950, s.2

¹⁰¹ Zafer Gazetesi, 31 Temmuz 1950, s.8

¹⁰² Güven, D.(2005). 6-7 Eylül Olayları, 1. Basım, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, s.13

¹⁰³ Aydemir, Ş. S. (1999). İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs ihtilâli. 7. Basım İstanbul: Remzi Kitabevi. s.249

yerlerde ve Adalar'da dahi şiddet olayları yaşanmıştır. Yapılan bu saldırılara toplam 100 bin kişinin katıldığı tahmin edilmektedir.¹⁰⁴

4.1 Kıbrıs Sorununun 6-7 Eylül Olaylarına Etkisi

Türkiye'nin iç ve dış politikasında, bu olayların yaşandığı günlerde önemli gelişmeler meydana gelmiştir. İç politikada DP iktidarı bir taraftan ekonomik sorunlarla bir taraftan da parti içi muhalefetle meşgul olmuştur. Dış politika ise Kıbrıs sorunundan kaynaklı olarak hareketli günler yaşanmıştır.¹⁰⁵ Özellikle bu dönemde Kıbrıs sorunu ülke gündeminde büyük yer edinmiştir. İngiltere'nin Kıbrıs'tan çekileceğini açıklamasıyla, burada Türklere yapılan baskılar artmıştır. Kıbrıs'ın bu baskılar sonucunda Yunanistan'a verilmeye çalışıldığı fark edilmiştir. Rumlar, Kıbrıs'taki Türklere acımasızca saldırılar düzenlemiştir. Kıbrıs'ta yaşanan bu olaylardan dolayı Anadolu halkında çok büyük bir rahatsızlık meydana gelmiştir. Kıbrıs'ta yaşananlarla ilgili olarak kamuoyunda sıkça haberler yapılmıştır. Mevcut durum Türkiye'de Rumlara karşı bir anti parti yaratmıştır. Kıbrıs sorunu doğrultusunda meydana gelen gelişmeler 6 Eylül'de meydana gelen olayların bir nedeni olduğu düşüncesini akıllara getirmektedir. Çünkü basında Kıbrıs'ta yaşananlarla ilgili haberler çıktıkça, halk arasında Rum azınlıklara karşı tutumlar değişmeye başlamıştır. Türkiye'de yaşayan azınlıklar, Türk sermayesini kullanarak yaşamlarını sürdürmeye çalışan asalaklar olarak nitelendirilmiştir.¹⁰⁶ Türklerin Kıbrıs'ta uğradığı baskı ve zulüm Türkiye'de yaşayan Rumlara karşı öfkenin oluşmasına sebep olmuştur.

4.2 6-7 Eylül Olayları Sonrasında Yaşananlar

Olayların gerçekleştiği tarihlerde İçişleri Bakanı Namık Gedik ve Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner'in İstanbul'da olmasına rağmen olaylar ve yağmacılar engellenememiştir.¹⁰⁷ Polis ve asker olayları önlemek amacıyla meydanlarda olmasına rağmen gerekli müdahale disiplinli bir şekilde yapılmamıştır.¹⁰⁸ Bundan dolayı İçişleri Bakanı Namık Gedik istifa etmiş yerine Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes

¹⁰⁴ Güven, a.g.e,s.13-14

¹⁰⁵ Demir, Ş.(2007). Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı:12, ss.37-63, s.43

¹⁰⁶ Sakin, S.-Dokuyan, S.(2013) *Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları*, 2. Basım İstanbul: IQ Yayıncılık, İstanbul, s.71-72

¹⁰⁷ Demir, a.g.e,s.46

¹⁰⁸ Aydemir:1999, a.g.e,s.181

atanmıştır.¹⁰⁹ Korgeneral Vedat Garan, Korgeneral Fazlı Bilge, Tuğgeneral Nedim Eremsoy bu üç general görevinden alınmıştır.¹¹⁰ İstanbul Emniyet Müdürü görevinden alınarak yerine Hayrettin Nakiboğlu atanmıştır.¹¹¹ Çok sayıda memur da olaylar sırasında görevlerine gereken önemi vermedikleri gerekçesiyle, farklı yerlere atanmıştır.¹¹²

Olayların yayılması üzerine ülkede sıkıyönetim ilan edilmiştir. Sıkıyönetim komutanlığı oluşturulmuştur. Ülkede olayların olumsuz etkileri ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Sıkıyönetim Komutanlığı, toplumsal hayatı tekrardan düzene sokmak amacıyla, tutuklamalar yapmaya başlamıştır. Büyük çoğunluğu İstanbul'da olmak üzere, Ankara ve İzmir'de yaklaşık 6.000 kişi olaylara katıldıkları gerekçesiyle tutuklanmıştır. Tutuklananlar içerisinde komünistler yer almıştır. Özellikle komünistlerin tutuklanmış olması iktidar yanlısı basında geniş yer bulmuştur ve bu durum vurgulanarak halka duyurulmuştur.¹¹³

4.3 6-7 Eylül Olaylarının Muhtemel Sorumluları

6-7 Eylül Olaylarının kim tarafından gerçekleştirildiği konusunda ortaya birçok görüş atılmıştır. Bu görüşler dört ayrı grupta toplanmıştır. Birinci görüş sahipleri; olayların çıkmasındaki en önemli sorumluyu Demokrat Parti Hükümeti olarak görmüşlerdir. Bu dönemde ülke içerisindeki ekonomik problemlerden kaynaklı olarak sıkıntıya giren DP iktidarı, bu kötü durumdan dolayı yapılan eleştirilerden kurtulmak istemiştir. Ayrıca 6-7 Eylül olaylarıyla uluslararası bir etki yaratarak, Londra Konferansı'nda Kıbrıs sorunu görüşülürken avantaj elde etmek amaçlandığı savunulmuştur. Birinci görüşü destekleyen ikinci görüşe göre ise bu olaylar hükümet tarafından Kıbrıs Türktür Cemiyeti, Milli Türk Talebe Birliği(MTTB) ve işçi sendikaları kullanılarak çıkarılmıştır. Üçüncü görüşe göre ise olaylar; Sovyet Rusya'nın, Türkiye'nin Yunanistan'la olan ilişkilerini düzeltmeye başlaması ve NATO'ya üye olmasından duyduğu rahatsızlıktan kaynaklanmıştır. Bunlardan dolayı da Sovyet Rusya, Türkiye'deki komünist ajanlarını kullanarak olayları planlamıştır.

¹⁰⁹ Akşam Gazetesi 11 Eylül 1955, s.1

¹¹⁰ Akşam Gazetesi 10 Eylül 1955, s.1

¹¹¹ Akşam Gazetesi 12 Eylül 1955, s.1

¹¹² Demir, a.g.e,s.46

¹¹³ Sakin-Dokuyan, a.g.e,s.109

Son görüşe göre 6-7 Eylül olayları; Avrupalı Büyük Devletler ve NATO aracılığıyla, o dönemde ki Türk İstihbarat Teşkilatına yaptırılmıştır.¹¹⁴

CHP Genel Başkanı Malatya Milletvekili İsmet İnönü mecliste olaylarla ilgili yaptığı konuşmada: “*Olayların her tarafı karanlıktır. Bu kadar tertipli ve teçhizatlı bir tecavüz ne vakitten beri, nasıl hazırlanmıştır? 6 Eylül saat, öğleden sonra, 5 – 6’dan itibaren vahim tabiatta başlayan tecavüzler serbestçe nasıl gelişiyor!*” sorularını sormuştur.¹¹⁵ Ancak 6-7 Eylül olaylarının nasıl çıktığı, düzenleyenlerin kimler olduğu, tahrikçileri hakkında gerçekçi somut deliller ortaya sunulmadığından açıklanamamıştır. Olayların gelişimi ve etkisi incelendiğinde, üç büyük şehirde aynı anda ve tahrip gücü yüksek eylemlerin olması, yaşananların daha önceden planlanmış olduğunu akıllara getirmektedir.¹¹⁶

4.4 6-7 Eylül Olaylarında Komünistlerin Etkisi Tartışmaları

Demokrat Parti iktidarı, 6-7 Eylül Olaylarının meydana gelmesinde komünistler ve vatan haini kışkırtıcıları sorumlu olarak göstermiştir. Ancak olayların gelişimini izleyen yabancı gözlemciler bu açıklamayı şüpheyle karşılamışlardır. Çünkü DP iktidarı döneminde ülke de istenmeyen olayların sorumlusu olarak hemen kamufle edilmiş komünizm öne sürülmüştür. Zaten yaşanan süreçte ülkede böyle olayları gerçekleştirebilecek komünistlerin sayısı azdır. Bununla birlikte dönemin iktidarı sol hareketlerin faaliyetlerini itina ile gizli polis teşkilatına takip ettirmiştir. Bu nedenlerden dolayı yapılan eylemlerin komünistler tarafından organize edildiğine dair net bir kanıt da bulunamamıştır.¹¹⁷ Fakat olayların yaşandığı süreçte kamuoyu ortak bir düşünce ile hareket etmiştir ve olayların sorumlusu olarak komünistleri göstermiştir. Komünistlere karşı suçlayıcı düşüncelerin oluşmasında geçmişte yaşanan hadiseler etkili olmuştur. Örneğin 1920-1930 yıllarında Komünist Partisi tarafından yayınlanan broşürde: “*Tesis edilmeye çalışılan Türk-Yunan dostluğunun yıkılmasına çalışılmalı, Yunanistan’ın komünistlere yaptığı baskılar cezasız kalmamalıdır*” ifadelerine yer verilmiştir. Jeopolitik olarak özel bir yere sahip olan Türkiye’de, Soğuk

¹¹⁴ Babaoğlu, R.(2013).6/7 Eylül 1955 Olaylarının Muhtemel Failleri Üzerine Bir Değerlendirme, *The Journal Of Academic Social Science Studies* ss:1349-1371, s.1351.

¹¹⁵ TBMMTD, 12 Eylül 1955, s.669.

¹¹⁶ Aydemir, Ş.S.(1999). *İkinci Adam*, 6. Basım, 3.Cilt, İstanbul: Remzi Kitabevi, s.181.

¹¹⁷ Güven, a.g.e.s.55.

Savaş Döneminde komünizmin yayılması konusunda genel bir kaygı söz konusu olmuştur. Bundan dolayı da Demokrat Parti Hükümeti 6-7 Eylül Olaylarının faillerinin komünistler olduğunu düşünmüştür. Başbakan Adnan Menderes olayların komünistler tarafından meydana geldiğini söylemiştir. Olaylara Amerika da kayıtsız kalmamıştır. Amerika Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, Yunanistan ve Türkiye'ye birer mesaj göndermiş, yaşadıkları coğrafyada komünizm tehlikesine karşı işbirliği yapılması gerektiğini önermiştir.¹¹⁸

4.5 6-7 Eylül Olayları Nedeniyle Komünistlerin Tutuklanması

7 Eylül 1955 tarihinde olaylarla ilgisi bulunduğu gerekçesiyle, komünist olduğu bilinen 48 kişi tutuklanmıştır. Tutuklananlar Harbiye'ye getirilmiştir. Bu kişiler arasında, Aziz Nesin, Kemal Tahir, Ratıp Tahir, İsmet Selimoğlu, Emin Sekun, Ziya Tüzmen, Muzaffer Kolçak, Hadi Malkoç, Recep Yelkendağ, Tahsin Güzel, Fehmi Kurucu, Hasan Kaşarcı, Dr. Hulusi Dosdoğru, Dr. Müeyyet Boratov, Dr. Can Boratov, Dr. Nihat Sargın, İsmet Selimoğlu, Faik Muzaffer Amaç, Aslan Kaynardağ, Asım Bezirci, Ali Ertekin, Hasan İzzetin Dinamo, Mustafa Börklüce, İlhan Berktaş, Sani Büyük ve Ali Akça gibi solcu olduğu bilinen simalar yer almıştır. Polis tarafından sol eğilimli oldukları için takip ediliyor olmaları, olaylara katılmamış olsalar bile tutuklanmalarına gerekçe oluşturmuştur. Emniyet güçleri özensiz bir biçimde hazırlanmış olduğu şüpheliler listesine göre hareket etmiştir. Hatta bu hazırlanan listelere ölen kişilerin adları ve olaylar sırasında askerlik görevini yapanlar dahi eklenmiştir. 10 Eylül 1955 tarihinde Örfi idare Kumandanı Nurettin Aknoz, gazetecilere verdiği bir demeçte, olayların meydana gelmesine neden olanların komünistler olduğunu açıkça ifade etmiştir ve bu konuda çıkan tartışmalarda komünistlerin suçlanmasını istemiştir. 48 komünistin tutuklanmasıyla ilgili olarak hazırlanan raporda Komutan Şevki Mutlugil, bunun önlem amacıyla yapıldığını belirtmiştir. Bu ifadelerden sonraki süreçte 19 komünist daha olayların meydana geldiği yerlerde tutuklanmıştır. Fakat uzun süren sorgulamalar neticesinde bu kişilerin suçlu olduğu kanıtlanamamıştır. Bu sorgulamaları gerçekleştiren polis memurları dahi bu kişilerin suçsuz olduklarını söylemiştir.¹¹⁹ Demokrat Parti iktidarı olayları

¹¹⁸ Sakin-Dokuyan, a.g.e.s.131

¹¹⁹ Güven, a.g.e.s.55-56

planlayıp eyleme dönüştürenlerin komünistler olduğunu kanıtlamak amacıyla yurtdışında destek arayışına girmiştir. ABD’den bu konuyla ilgili incelemelerde bulunacak bir uzman getirilmiştir. Uzman yaptığı incelemeler neticesinde durumu şöyle ifade etmiştir: “Komünistler eğer bu kadar kuvvetli olsalardı dükkân tahrip edeceklerine ihtilal yaparlardı.” Bu açıklama Demokrat Parti iktidarını hayal kırıklığına uğratmıştır.¹²⁰

Zaman geçtikçe komünistlerin suçlu olduğu konusundaki iddialar azalmaya başlamıştır. Olaylara neden olduğu düşünülen komünistler 1955 yılının sonlarına doğru herhangi bir neden belirtilmeden ve gerekçe sunulmadan serbest bırakılmıştır. Her ne kadar bir kısmının mahkemeleri devam etmiş olsa da bu mahkemelerin sonuçları komünistlerin lehine olmuştur.¹²¹

6-7 Eylül Olayları nedeniyle diğer yazarlarla beraber tutuklanan Aziz Nesin, 6 aya yakın hapisanede kaldıktan sonra sorgusuz sualsiz serbest bırakılmıştır.¹²² Tutuklanma gerekçesini hapisaneye getirildikten sonra öğrendiğini, tutuklamayla ilgili ne resmi bir bildiri aldığını ne de resmi bir kişi ile karşılaştığını söylemiştir. Bu olaylarla her hangi bir ilgisinin olmadığı halde neredeyse asılacağını ve bunu sonradan öğrendiğini ifade etmiştir.¹²³ Aziz Nesin, suçsuz yere insanların tutuklanmalarına neden olan kişilerden bir tanesinin Namık Gedik olduğunu söylemiştir. Çünkü bu tür tutuklamaların, O’nun bilgisi dışında olmadan meydana gelebileceğini belirtmiştir. Nesin’in ortaya attığı bir diğer iddiada ise kendisinin tutuklanmasından birkaç hafta sonra Kıbrıs Türktür Derneği yöneticilerinden bazılarının da tutuklandığını fakat onların kaldıkları yerlerin daha rahat ve temiz olduğunu ifade etmiştir. Aziz Nesin, komünistlerin tutuklanması konusunda ise; olayların kontrolden çıkarak acı bir tablo haline geldiğini, bir suçlu aranmaya başlandığını ve bu nedenle komünistlerin tutuklandığını belirtmiştir. Nesin’e göre Adnan Menderes ve Namık Gedik olayların bu noktaya gelebileceğini tahmin edememiştir. Bu nedenle hem toplumda tepki çekmeyen hem de Amerika Birleşik Devletleri’ni kızdırmayan suçlu adayı olarak

¹²⁰ Keser, U. (2012), Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye’de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8(25). ss.181-226. s.210

¹²¹ Güven, a.g.e,s.56

¹²² Aksoy, M. (1996), Ölümü Hak Eden Ölümsüz Aziz Nesin, 1. Basım 1.Cilt, Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, s.303

¹²³ Aksoy, a.g.e,s.209, 456

komünistler hedef gösterilmiştir. Hızlı bir şekilde belirlenerek hazırlanan 60 kişilik komünist listesi doğrultusunda tutuklamalara başlanmıştır. Ancak Adnan Menderes'in ekibi tespiti doğru bir şekilde yapamamıştır. Örneğin listede yer alan Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun olaylar sırasında şehir dışında olduğu öğrenilmiştir. Onun yerine ismi listede yer almamasına rağmen ortağı Faik Muzaffer tutuklanmıştır. Listedeki ismi olan bir diğer kişi Celal Bennece'nin ise olaylardan bir yıl önce öldüğü tespit edilmiştir.¹²⁴

6-7 Eylül Olaylarının sorumlusu olarak gösterilen bir diğer kişi ise Hulusi Dosdoğru'dur. 1951 yılında tutuklanarak, İlegal Komünist Partisi davasında yargılanan Hulusi Dosdoğru, olayların gerçekleşmesinden bir gün sonra tutuklanmıştır. Tutuklanma anında polisler olaylarla hiçbir alakası olmadığını söylemiştir ve polis tarafından kendisine şu ilgi çekici cevap verilmiştir: *“Biz aslında bu işte sizin ilginiz bulunmadığını kesin olarak biliyoruz ama ne yapalım ki emir büyük yerden. Biz sadece bize verilen görevi yapıyoruz, kusura bakmayın.”* 6-7 Eylül olaylarıyla komünist olduğu gerekçesiyle bağ kurularak tutuklanan birçok kişi görevli polisler suçlu olmadıklarını söylediklerinde genelde aldıkları cevaplar buna benzer olmuştur: *“Suçsuz olduğunuzu biliyoruz. Ama ne yapalım. Biz de emir kuluyuz.”* Ancak bu tarz söylemlerin gerçekliğini tespit edebileceğimiz, dönemin emniyet güçlerine mensup herhangi bir kişinin yazmış olduğu bir anı olmadığından bu söylemlerin doğruluğu ispatlanamamıştır.¹²⁵

4.6 Demokrat Parti Milletvekillerinin 6-7 Eylül Olayları Hakkında Komünistleri Suçlayan Konuşmaları

6-7 Eylül Olaylarının ilk başladığı süreçte mecliste ve basında komünistler hedef alınmıştır. Komünistler hakkında çok ağır eleştiriler yapılmıştır. Örneğin; Burdur Milletvekili Mehmet Özbey mecliste yaptığı konuşmada: *“Arkadaşlar; bu felâket yalnız ve yalnız komünistlerin plân ve programları neticesinde vukua gelmiştir. Yıllardır sinsi sinsi nöbet bekleyen komünistler bunu fırsat bilerek plânlı çalışmalarlarıyla araya çapulcu ve yağmacıları da karıştırarak bu büyük felâketi meydana getirmişlerdir. Hakikatte ise İzmir ve İstanbul sokaklarına dökülen idrak ve*

¹²⁴ Sakin-Dokuyan, a.g.e.s.144

¹²⁵ Sakin-Dokuyan, a.g.e.s.142

şuurdan mahrum bu yıkıcı selin Kıbrıs dâvası ile asla alâkası yoktur. Bu felâket yalnız ve yalnız komünistlerin plân ve programlarının eseridir. Öylesine ki, komünistler bir yandan Hükümeti, bir yandan da memleketi güç bir duruma düşürmek için gizliden gizliye ve en ince teferruatına varıncaya kadar hazırlanmış, kiliselerin yakılması, dükkânların soyulması, mağazaların yıkılması için ne varsa hazırlıklarını yapmışlar, balta ve balyozlarını, kazma ve küreklerini günlerce evvel tamamlayarak bütün sokak ve caddelerde aynı zamanda tahribe başlamışlardır. Şu felâket gösteriyor ki, komünistler için Kıbrıs sadece bir parola idi. Bugün Kıbrıs olmasa idi yarın her hangi bir fırsattan faydalanarak aynı işi yapabileceklerdi. Bunu öyle hesaplı bir zamanda yaptılar ki, dünya milletlerinin İstanbul 'da 58 milletin güzide mümessillerinin toplandığı bir sırada memleketimizden çeşitli intibalar alacakları bir zamanda yapmışlar, millî şeref ve haysiyetimizle oynamışlardır... Fatih İstanbul'u fethederken; kimsenin malına, canına, ırzına dokunulmamış, kiliseler yakılmamıştır. 500 sene böyle bir felâket de görülmemiştir. Bu fecaat ancak ve ancak kanı bozuk komünistlerin eseridir. Sayın arkadaşlar, Türkiye ve Yunanistan için sulh, saadet getirecek dostluğun düşmanları da vardır. İşte komünistler, bu düşmanların başındadır. Komünistler bu dostluğumuzu bozmak için Kıbrıs işini aşılamışlar, alevlendirmişlerdir. Maalesef Yunan idarecileri komünistlerin bu oyununa ve manevralarına inanmışlardır. hülâsa arkadaşlar; komünistlerin İzmir ve İstanbul'da işledikleri bu feci cinayetten Türk ve Yunan milleti çok üzgündür...¹²⁶

Komünistleri direkt olarak hedef alan diğer bir konuşma da Antalya Milletvekili Burhanettin Onat tarafından yapılmıştır ve şu şekildedir: “Arkadaşlar; hâdise gününden beri facianın tafsilâtını dinleye dinleye bitiremedik. Ağızlarında dolaşan tek bir şey var, şimdiye kadar emsali görülmemiş, misli görülmemiş bir hâdise imiş bu. Elbette görülmemiştir. Son senelere kadar dünyada Bolşeviklik mi vardı? Bu hâdise Türk milletinin eseri değil ki, şimdiye kadar Türk milleti yapmadı da bugün neden yaptı diyebilirsiniz? (Alkışlar) Hâşa arkadaşlar, ortada evvelâ gençliğin çok mukaddes ve asla zaafa uğratılmaması lâzım gelen ulvi heyecanının gölgesine sığınan melanetin, sistemli, mektep mezunu, diplomalı komünist teşkilâtı vardır.¹²⁷

¹²⁶ TBMMTD, 12 Eylül 1955, s.671-672

¹²⁷ TBMMTD, 12 Eylül 1955, s.678

Milletvekillerinin bu konuşmalarına paralel olarak Başbakan yardımcısı Fuat Köprülü mecliste yaptığı konuşmada şunları söylemiştir: *“Komünistler derhal harekete geçtiler ve gençliğin vatanperverlik tezahürü gibi görünen bu hal birdenbire mahiyetini değiştirerek ve tahripkâr bir hal aldı ve her tarafa hücumlar, yakmalar, yıkmalar başladı. Çünkü komünist unsurlar hâdiseyi evvelce tertipledikleri gibi sevki idareyi ele geçirmişlerdi. Zemini aylar ve aylarca evvel hazırlamış olmasalardı böyle bir hâdiseye vukua gelmez, meydana elbette çıkmazdı. hâdiseleri dar olarak değil, umumi seyirleri içinde mütalâa etmek lâzımdır. Dünyanın bu son aylarının umumi vaziyeti içinde, Asya'da ve Avrupa'da Komünist faaliyeti gözden geçirilecek olursa bu hâdisenin nasıl ve niçin hazırlandığı gayet iyi anlaşılır. Biliyorsunuz ki Türkiye, bugün Yakın ve Orta - Şarkın ve Balkanların âdeta emniyet temelini teşkil eden bir kilit taşı ve maddi ve manevi varlığıyla ve kuvvetiyle, komünizm tehlikesine karşı diğer sahaları koruyan bir kale mesabesinde. İşte Türkiye'nin umum dünya vaziyetindeki bu harikulade ehemmiyeti dolayısıyla ki uzun zamandan beri komünizm faaliyeti Türkiye'nin üzerinde temerküz etmiş ve fırsat bulup onu yıkmak için her türlü tedbiri almış, hiçbir fedakârlıktan çekinmemiştir... İstanbul'da hâdisenin başlangıcına, sîratle inkişafına, takip ettiği usullere ve gayelere dikkat etmek dahi bunun bir komünist hareketi olduğunu anlamaya kâfidir Mabetlerin yakılması tamamıyla bir komünist taktiğidir. Türkiye'de, Türk tarihinde mabet yakılması gibi bir hâdiseye vâki değildir...”¹²⁸ Meclis kürsüsünden yapılan bu konuşmalarda olduğu gibi Demokrat Parti milletvekillerinin büyük çoğunluğu da olayların çıkmasında komünistlerin etkili olduğunu dile getirmiştir. Neredeyse tüm Demokrat Parti Milletvekilleri olayların başlangıcında ağız birliği etmişçesine, ağır bir dil kullanarak komünistleri eleştirmiştir. Mecliste yapılan bu konuşmaların dışında Demokrat Partililerin kamuoyuna yaptığı açıklamalarda bu yönde olmuştur.*

4.7 6-7 Eylül Olaylarıyla İlgili Komünistler Hakkında Basında Çıkan Haberler

Yapılan meclis konuşmaları dışında dönemin hükümete yakın gazetelerinde de olayların sorumlusu olarak komünistler gösterilmiştir. Örneğin; 7 Eylül 1955 tarihin çıkan Akşam Gazetesi'nde: *“Memleket ağır bir komünist tertip ve tahribine maruz*

¹²⁸ TBMMTD, 12 Eylül 1955, s.685

kaldı” ifadelerine yer verilmiştir.¹²⁹ Cumhuriyet Gazetesi’nde “*Kıbrıs İçin*” başlığıyla yayınlanan Ömer Sami Coşar’ın yazısında 6-7 Eylül Olayları ile ilgili: “*Vukua gelen müessif hadiselerde komünist parmağını âşikar bir surette görmek mümkündür*” denilmiştir.¹³⁰ 10 Eylül 1955 tarihinde Peyami Safa yazdığı “Objektif” adlı köşede “*Bu bir komünist İhtilal provasıdır*” başlıklı bir yazı yayınlanmıştır. Milliyet Gazetesi’nde olaylarla ilgili: “*Adli tahkikata muhtelif yönlerden devam edilmiş, nümayiş, tahrip ve yağma hadisesinde kızıl ajanların parmağı ve tahriki bulunması fikri kuvveden fiile çıkmıştır.*” denilerek komünistlerin olaylarla bağlantısı güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bazı gazetelerde komünistlerin olayların sorumlusu olduğu konusunda çeşitli cemiyetlerin tebliğleri yayınlanmıştır. Örneğin “Milli Türk Talebe Birliği” tarafından Milliyet Gazetesi’nde yayınlanan tebliğde şunlar yazılmıştır: “*Emniyetçe de tespit edildiği gibi müseccel komünistlerin ibaret olduğu anlaşılan sabotör şebekenin tespit edilen mensuplarının harp halinde olduğu gibi cezalandırılmasını istiyor*”¹³¹ Bülent Ecevit de olayların sorumlusunun komünistler olduğunu belirtmiştir. Ancak durumu farklı bir bakış açısı ile ele almıştır. Köşe yazarlığı yaptığı Ulus Gazetesi’nde yazdığı yazıda görüşlerini şu şekilde açıklamıştır: “*Bir davada milletçe haklı olabiliriz. Fakat bir yabancı devletin konsolosluğunu, bir başka dinden insanların tapınaklarını yıkmakta, başka din yahut ırktan Türk vatandaşlarının kendi anayasamızla teminat altına alınmış haklarına tecavüz edip, onların Türkiye toprakları üzerindeki güvenliğini bozmakta, hal ve şartlar ne olursa olsun, kendimizi haklı göremez ve gösteremeyiz.*”¹³² Yaşananları saldırıya uğramış mağdur Rum azınlığın gözünden değerlendirmiştir.

Komünistleri suçlayan tüm bu açıklamalar karşısında Türkiye Köylü Partisi Genel Başkanı Tahsin Demiray tarafından olaylarla ilgili olarak bir tebliğ yayınlanmıştır. İlgili tebliğde: “*Bu vakanın cereyan tarzı mürettep olduğu kanaatini vermektedir. Hadisenin sadece sabikalı komünistlere atfedilerek diğerlerinin meskût kalmasının doğru olmayacağı kanaatindeyiz. Mesuller ve tertipçiler er geç tamamen*

¹²⁹ Akşam Gazetesi, 7 Eylül 1955, s.1

¹³⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 8 Eylül 1955, s.3

¹³¹ Milliyet Gazetesi, 10 Eylül 1955, s.2-3

¹³² Sakin-Dokuyan, a.g.e.s.138-139

meydana çıkacak ve Türk milleti bu şaibeden kurtulacaktır.” diyerek komünistlerin olayların sorumlusu olmadığını anlatmaya çalışmıştır.¹³³

4.8 6-7 Eylül Olayları Hakkında İktidar ve Muhalefet Partilerinin Görüşleri

Muhalefetin olayların sorumlularının tespit edilmesi konusundaki ısrarlı tutumuna rağmen, Demokrat Parti uzun süre komünistleri suçlayıcı tavrını sürdürmüştür. Olaylarla ilgili hükümetin tatmin edici bir açıklamasının olmaması iktidara karşı eleştirileri artırmıştır. Hatta İsmet İnönü, Adnan Menderes’i istifaya davet etmiştir. Muhalefet 6-7 Eylül Olaylarının meydana gelmesinde Demokrat Parti iktidarını sorumlu tutmuştur. Bu nedenle muhalefet tarafından 26 Aralık 1955 tarihinde, Başbakan Adnan Menderes ve İçişleri Bakanı Namık Gedik hakkında tahkikat başlatılması için bir önerge verilmiştir. Başbakan Adnan Menderes olaylarla hükümetin bir ilgisi olmadığı konusunda, muhalefet ve kamuoyunu ikna etmekte güçlük çekmiştir. Özellikle olayların sorumlusu olarak tutuklanan komünistlerin serbest bırakılması hakkında geçerli bir açıklama yapılmadığından dolayı akıllardaki sorular giderilememiştir.¹³⁴

26 Aralık 1955 tarihinde Kars Milletvekili Mehmet Hazer, Başbakan Adnan Menderes ve İçişleri Bakanı Namık Gedik hakkında, 6-7 Eylül olaylarıyla ilgili tahkikat açılmasını teklif etmiştir. Teklif 13 Ocak 1956 tarihinde mecliste görüşülmeye başlanmıştır. Başbakan Adnan Menderes bu konu ile ilgili yaptığı açıklamada haklarında tahkikat yapılmasını gerektirecek her hangi bir delil ve neden sunulamadığını söylemiştir. Bu nedenle tahkikatın yapılmasını gerektirecek cezai ve hukuki bir sorumluluğun olmadığını belirtmiştir. Konuyla ilgili ele alınabilecek tek durumun, olayların gerçekleştiği gün İçişleri Bakanı ile tesadüfen İstanbul’da bulduklarını, hükümetin veya kendisinin bu olaylarla ilgisinin olmadığını ifade etmiştir.¹³⁵ Önerge görüşmelerinin yapıldığı gün, muhalefet milletvekilleri tarafından, Adnan Menderes ve Namık Gedik hakkında çok sayıda eleştiri yapılmıştır. Zonguldak Milletvekili Muammer Alakant yaptığı konuşmada: *“Olaylar Türkiye’nin en büyük şehrinde ve Türkiye’nin en çok ordu ve polis kuvvetlerinin bulunduğu bir şehirde*

¹³³ Milliyet Gazetesi 10 Eylül 1955 s.3

¹³⁴ Demir, a.g.e.s.49-50.

¹³⁵ TBMMTD, 13 Ocak 1956, s.63-64.

cereyan etmiştir. Bu hâdise karşısında kanunen yapılması gereken vazife niçin yapılmamıştır! O zaman İstanbul'da bulunan Sayın İçişleri Bakanı niçin vazifesini ifa etmemiştir."¹³⁶diyerek İçişleri Bakanı Namık Gedik'i görevini yerine getirememesinden dolayı eleştirmiştir. Başbakan ve İçişleri Bakanı hakkında meclis kürsüsünden olaylarla ilgili olarak yapılan çok sayıda eleştiri sonrasında tahkikat isteği oylamaya sunulmuştur. Menderes ve Gedik hakkında yapılması istenen tahkikat meclis tarafından reddedilmiştir.¹³⁷

Talebin reddedilmesine rağmen muhalefet milletvekillerinin Demokrat Parti iktidarına karşı söylemlerinde herhangi bir değişiklik olmamıştır. Suçlayıcı tavırlarını sürdürmüşlerdir. Mecliste yaşanan bu gelişmelerden başka olaylar sırasında mağdur olanlar için 6684 sayılı kanun kabul edilmiştir. Buna göre mağdur olanlara 60 milyon liralık yardım yapılması kararı alınmıştır.¹³⁸ Hükümetin 6-7 Eylül Olaylarının sorumlusu olarak komünistleri hedef alan ısrarcı tutumu, ülkedeki komünistlerin çok güçlü bir yapılanma içerisinde olduğuna dair bir intiba yaratmıştır. Bu durum uluslararası anlamda Türkiye'nin itibar kaybetmesine neden olmaya başlamıştır. Türkiye'nin yakın ilişkiler içerisinde bulunduğu Amerika ve batılı devletler durumu hoş karşılamamıştır. Bundan dolayı Başbakan Adnan Menderes bu konu ile ilgili tutumunu değiştirmiştir ve komünistleri suçlayan tavrından vazgeçmiştir. Hatta mecliste yapılan bir konuşma sırasında olayların sorumlusu olarak komünistleri görmeye devam eden bir Demokrat Parti milletvekilini susturup kürsüden indirmiştir.¹³⁹

1960 yılında gerçekleşen darbe sonrasında Adnan Menderes ve tutuklanan diğer Demokrat Partililer hakkında basında 6-7 Eylül olayları döneminde gerçekleşen çok sayıda suçlama ve iddialar yayınlanmaya başlanmıştır. Bu konuda en önemli açıklamayı yapan kişi Fuat Köprülü olmuştur. 6-7 Eylül olayları ile ilgili basına yaptığı açıklamada: "*Hadiseler Fatin Rüştü Zorlu'nun ilhamı ile Menderes ve Gedik tarafından tertiplenmiştir. Ata'nın Selanik'teki evini Menderes bombalatmıştır. Meselenin tahkik edilmesini, mesullerini bir an evvel meydana çıkartılmasını istedikçe*

¹³⁶ TBMMTD, 13 Ocak 1956, s.89.

¹³⁷ TBMMTD, 13 Ocak 1956, s.96.

¹³⁸ Demir, a.g.e,s.53.

¹³⁹ Ulus Gazetesi 14 Mayıs 1956 Bülent Ecevit-Başbakan ve Komünizm (Günün Işığında) s.3

Menderes'in işi kapatmaya çalıştığını gördüm" demiştir. Olayların yaşandığı dönemde Başbakan Yardımcısı olan bir kişinin bu şekilde bir açıklama yapması kamuoyunda çok büyük bir şaşkınlık yaratmıştır. Hatta bu açıklama Yunanistan'da dahi bir karşılık bulmuştur. Yunanistan, Demokrat Parti'nin önde gelen isimlerini yargılamak için girişimde bulunmuştur. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra yapılan mahkemelerin bir tanesinde Adnan Menderes'e 6-7 Eylül olayları sırasından neden komünistleri suçladığı sorulmuştur. Menderes soruya özetle şu şekilde cevap vermiştir: Bu gibi olayların meydana gelmesinden sonra bundan daima komünistlerin yararlanması beklenir ve bu kişilerden bir kısmı olayların gerçekleştiği yerlerde yakalanmıştır.¹⁴⁰

5. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI DÖNEMİNDE FAALİYET GÖSTEREN SOLCU DERNEKLER

Demokrat Parti, muhalefet yıllarında CHP'yi, basın, üniversite, sendika ve derneklerle ilgili olarak eleştirmiştir ve ülkenin demokratik koşullarda yönetilmediğini sürekli olarak dile getirmiştir. Bu nedenle DP'nin seçim vaatlerinden bir tanesi dernek kurma özgürlüğü olmuştur. Bu konu hakkında Demokrat Parti tarafından seçim propagandası safhasında çok fazla vurgu yapılmıştır. DP derneklerle ilgili verdiği vaatlerini tutarak iktidara geldiği gibi derneklerin yasal sınırlar içerisinde faaliyetlerini sürdürmelerine izin vermiştir. Ancak DP hükümeti, ileriki yıllarda iktidarını kaybetme endişesiyle, muhalefette olduğu yıllardaki özgürlükçü vaatlerinden vazgeçmiştir. Demokratik olmayan bir tutum sergilemeye başlamıştır.¹⁴¹ Sivil toplum kuruluşlarının gelişmesiyle ve bireysel mücadeleden toplu mücadeleye geçiş anlayışının yerleşmeye başlamasıyla halk bilinçlenmiştir. Bu dönemde dernek gibi sivil toplum kuruluşları toplumun aydınlatılmasında önemli rol oynamıştır. Halk toplu bir biçimde, devletin uygulamış olduğu politikalara olumlu veya olumsuz bir biçimde tepki vermeye başlamıştır. 1957 yılında ülke idaresindeki sorunlar büyük ölçüde artmıştır. Demokrat Parti, özellikle ekonomik alandaki sorunlar nedeniyle sivil toplum kuruluşlarının olumsuz eleştirilerine sert tepkiler göstermiştir. DP iktidarına olumsuz tepkiler veren siyasi parti, dernek, sendika ve basın yayın organı gibi sivil toplum kuruluşlarına karşı mücadele başlatılmıştır. Hatta 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin meydana gelme

¹⁴⁰ Demir, a.g.e.s.53, 55

¹⁴¹ Keskin, Y. Z. (2012).Demokrat Parti İktidarı ve Günümüze Yansımaları. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), ss.107-130 s.109-122

nedenlerinden bir tanesi olarak Demokrat Parti'nin bu teşkilatlara karşı olumsuz tutumu olduğu düşünülmektedir. Demokrat Parti her ne kadar derneklere karşı olumsuz bir tutum sergilediği için eleştirilere maruz kalmış olsa da dernek benzeri oluşumların kurulmasına izin vermiştir. Ülkede sivil toplum örgütü geleneğinin oluşmasına zemin hazırlamıştır.¹⁴² DP iktidarında birçok solcu dernek kurulmuştur ancak çoğu uzun ömürlü olmamıştır. Bu bölümde ülke siyasetine etki eden ve yaptığı eylemlerle ses getirmiş olan solcu derneklerin künyeleri verilmiştir.

5.1 İleri Jön Türkler Birliği

CHP iktidarının son yıllarında devlet bursuyla veya kendi olanakları ile yurtdışına eğitim amacıyla giden öğrencilerden bir kısmı, Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde solcu düşüncelerden etkilenmiştir ya da var olan düşüncelerini daha rahat açıklamaya başlamışlardır. Öğrencilerin dışında çeşitli nedenlerle Avrupa'da bulunan solcu düşüncelere sahip insanlar bu dönemde bir araya gelme imkânı bulmuştur. Paris'te Saint-Jaques Galimerd kahvehanesinde bir grup aydın, öğrenci ve işçi, uzun süren tartışmaların ardından 9 Mart 1949 tarihinde "İleri Jön Türkler" adıyla bir örgüt kurmuştur.¹⁴³ Bu teşkilatın yönetici kadrosunda Kemal Baştuji, Doğan Aksoy, Fahrettin Petek gibi isimler bulunmuştur. İlk başkanı; Kemal Baştuji, Genel Sekreter; Doğan Aksoy, Üye olarak da Turan Doyran olmuştur. Bu oluşuma daha sonrasında Cenevre'den Paris'e gelen Fahrettin Pektekin, Türkiye'den gelen Gün Togay ve Necil Togay çiftleri de katılmıştır. Bunun yanında o yıllarda Paris'te bulunan Atilla İlhan da Fahrettin Petek ile irtibata geçmiştir. Türkiye Ermenilerinden Vartan B. Şemiktan ve Avedis isimli kişiler de oluşuma katılmıştır. İJTB'ye katılım isteği o kadar çok artmıştır ki yönetici kadro, üyelerin seçiminde daha dikkatli davranmaya başlamıştır.¹⁴⁴

İJTB kuruluşunda ve faaliyetlerinde bazı devletlerin desteğini almıştır. Özellikle SSCB'nin desteğiyle hareket etmeye başlamıştır. Bunun yanında İJTB, Fransız Komünist Partisi ile sıkı ilişkiler içerisine girmiştir ve bu sayede Fransa'da faaliyetlerini gerçekleştirme kolaylığı kazanmıştır.¹⁴⁵ İJTB içerisindeki bazı kimseler

¹⁴² Keskin, a.g.e,s.123

¹⁴³ Yuca, a.g.e,s.78

¹⁴⁴ Sayılğan, a.g.e,s.318

¹⁴⁵ Yuca, a.g.e,s.79

Fransız Komünist Partisi'ne üye olmuş ve komünist Fransız kadınlarla evlenmiştir. Bu sayede Fransız Komünist Partisi'nin desteği alınmıştır. Sanki bu dönemde Türkiye Komünist Partisi'nin dış büro görevini sürdürmüştür. Hareketle yakın ilişki içerisinde bulunan İlegal Türkiye Komünist Partisi; Sevim Tarı, Gün Togay, Necil Togay, Yıldız Sertel gibi komünist partilileri Paris'e göndermiş, bu kimselerin İleri Jön Türkler Birliğini idare etmeleri istenmiştir. Giden bu kişiler Türkiye ile sürekli irtibat halinde olmuştur. Hatta Paris'e giden Sevim Tarı, Marsilya'ya gelerek burada bir kahvede Vasfi Yücelsoy ile tanışmıştır. Bu kişiler birbirlerini daha önceden tanımadıklarından dolayı ilk buluşmalarında parola kullanmıştır. Partinin her iki kişiye verdiği parolaya göre İstanbul'dan Marsilya'ya giden Vasfi Yücelsoy "Size İstanbul'dan bir torba Sakal-ı Şerif getirdim" demiştir. Buna karşılık Sevim Tarı " Ben de size Paris'ten bir sepet kızıl elma getirdim " parolasını söylemiştir. Yapılan bu görüşme partinin haber, emir ve direktiflerinin iletişim kanalı olmuşlardır.¹⁴⁶ Sevim Tarı bu görüşmede Vasfi Yücelsoy aracılığıyla Zeki Baştımar'a ulaştırılmak üzere bir rapor vermiştir. Bu raporda şu soru ve bilgiler yer almıştır;

- "Paris'te Orhan Karahasangil diye biri vardı. Bu zat "Gençlik Mukavemet Cephesi" isimli bir teşkilat kurup faaliyete geçmek istiyordu. Tüzük sureti ilişiktir. TKP bu konuda ne düşünüyor?

-Yıldız Sertel İngiltere'ye gitmiş, İngiliz Komünist Sekreteri Harry Politt ile temasta bulunmuş ve ondan yardım vaadi almıştır.¹⁴⁷

-Sabiha Sertel Fransız Komünist Partisi ile bazı temaslar yapmıştı. Kendisine TKP'den haberdar bulunmadıklarını bildirmiştir.

-Parti neşriyatının kardeş teşekküllere gönderilmesi (Fransız, İngiliz ve diğer komünist partilerine) mazurludur.

-Sabiha Sertel'in durumu TKP içinde nedir?

-İleri Jön Türkler Birliği hakkında geniş tafsilat bildirilmiştir.

-Kemal Baştımar ve Doğan Aksoy, Fransız Komünist Partisi üyeleridir ve Fransız Komünist çevrelerinde TKP aleyhinde konuşmaktadırlar.

-Paris'te bulunan sol şahısların listesi yollanmıştır.

-Ulvi Uraz ile parti çalışması başlamıştır.

¹⁴⁶ Tevetoğlu, a.g.e,s.630

¹⁴⁷ Sayılğan, a.g.e,s.323

- Legal Talebe Cemiyeti kurulmuş, Sevim Tarı buraya sızmıştır.
- TKP'nin illegal neşriyatının gönderilmesi.
- Rozet Aviktor ile Nilüfer Redy ve Mübeccel'in Türkiye'ye dönecekleri.
- Fransız Komünist Partisi'nin TKP'den belge talebi
- Fransız Komünistlerinin TKP mensuplarından Parti hüviyet kartı istedikleri
- Doğan Aksoy ve Kemal Baştuji'nin Fransız Komünistlerine kendilerini TKP'nin mümessilleri olarak tanıtması
- Kemal Baştuji, Dadaist ve Komünist Tristen Tsara ile Nazım Hikmet'in şiirlerini Fransızcaya tercüme etmelerini ve bunları L'humumanite'de yayımlaması
- Paris'teki Komünist Türkler Fransız Komünist Partisine girebilir mi?"

Çeşitli soruların ve bilgilerin olduğu bu rapordaki soruları, Zeki Baştımar cevaplamış, Erem Esen aracılığıyla Dr. Sevim Tarı'ya ulaştırmıştır. Bu cevaplarda özetle şu ifadeler yer verilmiştir: Sevim Tarı tarafından sözlü olarak rapor gönderilmesi yanlıştır. Yurtdışındaki Türk Komünistleri ve Sabiha Sertel hakkındaki kararları Avrupa Grubu verebilir. Doğan Aksoy, Türkiye'de olduğu yıllardayken geçmişi temiz olmadığından dolayı O'nun hakkında yapılabilecek bir şey yoktur. Fransız Komünist Partisi'nin bu konudaki uyarıları yararlıdır. Fransız Komünist Partisi'nin, Türkiye Komünist Partisi'ni tanımaması Doğan Aksoy'un olumsuz davranışlarından kaynaklanmaktadır. Türk Komünist Partisi üyelerinden, Fransız Komünist Partisi'nin kimlik istemelerini şaşkıncı bulunmuştur. Çünkü TKP Türkiye'de illegal bir oluşum olduğundan üyelerin parti kimlikleri yoktur. Deneyimlerini ve kültürlerini arttırmak amacıyla Türkler, Fransız ve diğer komünist partilerine üye olabilir.¹⁴⁸ İJTb, her ne kadar yurtdışında faaliyet gösteren bir oluşum olarak biliniyor olsa da Türkiye'den aldığı direktifler doğrultusunda hareket ettiğini, bu gizli haberleşme ağı göstermiştir.

Devlet tarafından 1951 yılında komünistlere karşı yapılan toplu tutuklama girişimine kadar faaliyetlerini sürdüren bu hareket Amerika, İngiltere ve Almanya gibi ülkelerin postanelerinden, telefon rehberinden belirlenen adreslere propaganda broşürleri göndermiştir. İJTb buradan da anlaşılacağı üzere sadece yurtiçinde

¹⁴⁸ Sayılğan, a.g.e,s.324-325

propaganda yapmamış, yurtdışında ki yandaşları aracılığıyla propaganda amacıyla hazırlamış olduğu broşürleri önemli makamlara göndermiştir.¹⁴⁹

İJTİB'nin yayınlamış olduğu broşürler şunlardır:

1. *Birliğin teşekkül tarihi olan 9 Mart 1949 tarihinde "Türk Gençliğine Çağrı" başlıklı beyanname*
2. *26 Nisan 1949 tarihli "İleri Jön Türkler Komitesi" adı ile "Bab-ı Ali'nin Amerikancı Basınına Cevap" başlıklı mektup*
3. *13 Haziran 1949 tarihli "Adalet Bakanına Mektup"*
4. *14.10.1949 tarihin taşıyan "Eylül, 1949 tarihli Türkiye Gençliğine İkinci Çağrı"*
5. *29 Ekim 1949 tarihli "Türkiye Gençliğine Üçüncü Çağrı"*
6. *Haziran 1950 tarihli "Stokholm çağrısını imzalayınız ve imzalatınız" ve Dünya barış taraftarları tarafından 19 Mart 1950 günü Stokholm'den yayınlanan çağrı"*
7. *4 Temmuz 1950 tarihli "Demokrat Parti Hükümeti'ne Açık Mektup"(EK 4)*
8. *24 Şubat 1950 tarihli "İleri Jön Türkler Birliği'ne, Türk Emekçilerine Açık Mektup"*
9. *21 Şubat 1950 tarihli "21 Şubat Sömürge Aleyhtarlığı Münasebetiyle Türkiye Gençliğine ve Öğrencilerine Çağrı"*
10. *"21 Şubat Bağımsızlık Mücadelesi Yapan Dünya Gençleri İle Dayanışma Gününde Türk Gençlerine Çağrı"*
11. *"Türkiye Gençliğine çağrı" (1950)*
12. *"Yurttaş" başlıklı tarihsiz beyanname*
13. *"Kahrolsun Faşist Terör Kanunu-Mevkuf Vatanseverlere Hürriyet" başlıklı tarihsiz yazı. "Bu yazı Türk Ceza Kanununun 141. Ve 142. Maddelerinin tadilinden ve komünistlere ölüm cezası kabul edildikten sonra gelmiştir."*
14. *"Türk Gençliği- Türk Halkı" başlıklı yazı*
15. *"Barış Yolu Dergisi"*

¹⁴⁹ Tevetoğlu, a.g.e.s.630-631

16. “Tek Cephe” adlı broşür¹⁵⁰

Yayınlanan bu yazıların bir kısmıyla ilgili genel bilgiler şu şekildedir:

Paris’te İleri Jön Türkler Birliği Avrupa Komitesi tarafından SSCB ve solcular lehine propaganda içerikli Haziran 1950, 4 Temmuz ve 7 Temmuz 1950 tarihli üç tane sirkü gönderilmiştir. Bu sirkülerde genel olarak; Atom bombasına karşı oldukları, bunun kullanılmaması hakkında halkı birleşmeye ve barışa davet ettikleri, ayrıca bazı yerli ve yabancı önemli kişilerin “Stockholm Çağrısına” imza atmalarından dolayı, herkesin bunu imzalaması gerektiğini belirtmişlerdir. Demokrat Parti hükümetinin “*müfrit solcu hareketi temizlemek*” maskesi altında kişilerin hürriyetlerine tecavüz ettiği belirtilmiştir. Hürriyet uğruna çalışan komünistlerin hapishanelerde çürütüldüklerini, Demokrat Parti hükümetinin memleketi Amerikan emperyalizmine sattığını iddia etmişlerdir. Kore’ye asker gönderilmesi kınanmış ve bundan vazgeçilmesini, Amerika’ya yardım edilmemesini, barışçı Sovyetlerle barış ve iktisadi işbirliği anlaşması yapılmasını istemişlerdir. Sirküler sayesinde gençlik ve halk bu yol ile kışkırtılmaya çalışılmıştır.¹⁵¹ Gönderilen bu üç sirküler Cumhurbaşkanı tarafından da okunmuştur.¹⁵²

“*Açık Mektup*” başlığıyla yazılan broşürün bir bölümü ise şu şekildedir: “*14 Mayıs seçimleriyle birlikte, Türkiye’nin halk düşmanı, antidemokratik, iç siyaseti ile Amerikan kölesi savaşçı dış siyasete mahkûm edilmiştir. Demokrat Parti hükümeti programı, iki aylık faaliyeti ve son af kanunu tasarısı ile iç siyasette müfrit solcu hareketi temizlemek maskesi altında Türk İşçi ve köylüsünün demokratik haklarını yok etmekte dış siyasette de Amerikan emperyalistlerinin dünya hâkimiyetleri için Türk halkını kan dökmeye hazırlamada CHP’nin meşhur siyasetinden asla ayrılmayacağını göstermektedir. Demokrat Parti’nin programında mürit solculara tahrip ettirmemek istenilen hürriyetler Amerikan milyarderleri ile onların yerli komisyoncularına işçi ve köylü kitlelerini daha serbestçe istismar ettirmek, soydurmaktır hürriyetidir. İleri Türk gençliği adına Demokrat Parti idarecilerine diyoruz ki, işsizlik, fabrika kapamak, memleket kapılarını emperyalist sermayeye açmak ve aklıktan ve atom bombası*

¹⁵⁰ Tevetoğlu, a.g.e,s.631

¹⁵¹ BCA 030.01.00.00.41.242.10

¹⁵² BCA 030.01.00.00.41.242.10.2

*altında gebermek hürriyeti sizin olsun. Türk Halkı emperyalist ve derebey istismarina karşı mücadele ve teşkilatlanmak hürriyeti istiyor. Biz iş bulma hürriyeti, biz 6 milyon topraksız köylümüze toprak verecek hürriyet ve nihayet biz, Amerikan milyarderleri için atom bombası altında ölmek hürriyeti değil, yaşamak hürriyeti istiyoruz. Biz Hitler, Mussolini ve bütün faşist hükümetlerin, hakların hürriyetine evvela müfrit solcuları, komünistleri temizlemekle saldırdıklarını unutmadık. Demokrat Parti hükümeti yeni af kanunu tasarısı ile onları daha onlarca sene hapiste çürütmeye hazırlanırken, dolandırıcıları, hırsızları, katilleri, serbest bırakmaya hazırlanıyor.*¹⁵³ Görüldüğü gibi İJTB sadece DP iktidarını değil aynı zamanda CHP'yi de eleştirmiştir. Ülke iç siyaseti hakkında eleştirilerini ağır bir dille yazarak, kendi ideolojileri doğrultusunda isteklerini bildirmiştir.

17 Kasım 1950 tarihinde İleri Jön Türkler Birliği'nin Avrupa Komitesi tarafından hazırlanan broşür Paris'te dağıtılmıştır.¹⁵⁴ Basılan bu broşürde: *“DP hükümetini ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı Bulgaristan Türklerinin anavatana göç etmelerini önledikleri için protesto ettiklerinden ve azınlıkları kışkırttıkları gerekçesiyle”* yasaklanmıştır. Bu kararda ek olarak: *“Halk Cumhuriyetlerinde olduğu gibi her türlü demokratik hakların tanınmasını ırkçı ve faşist kanunların kaldırılmasını arzu eden bu hareket, yurdumuzun siyasi bütünlüğünü parçalamak ve azınlıkların hissiyatına tercüman olduğunu iddia etmek gibi saçma tezviratlarıyla memleket savunmasını ve hükümet kararlarını protesto etmek gibi cüretkâr bir vaşfi da haizdir.”* ifadelerine yer verilmiştir.¹⁵⁵

Komünizm taraftarı bir tutum sergileyen İJTB, Demokrat Parti iktidarını, yayınladığı bildirimlerle adeta eleştiri yağmuruna tutmuştur. Bundan dolayı, çıkan yazıların tespitleri neticesinde Bakanlar Kurulu kararı ile İJTB'ye ait bildirimlerin yurda sokulmaları yasaklanmıştır. Örneğin; İJTB'nin “Türk Emekçilerine Açık Mektup” ve “Türkiye Gençlerine ve Öğrencilerine Çağrı” başlıklı bildirimlerinin Bakanlar Kurulunun 11 Mayıs 1950 tarihinde aldığı kararla yurda sokulması yasaklanmıştır.¹⁵⁶ İJTB'nin Avrupa Komitesi tarafından 17 Kasım 1950 tarihinde Paris'te yayınladığı

¹⁵³ BCA 030.01.00.00.41.242.10

¹⁵⁴ BCA 030.18.1.2.124.92.17

¹⁵⁵ Yılmaz, M.- Doğaner, Y. (2006). Demokrat Parti Döneminde Bakanlar Kurulu Kararı İle Yasaklanan Yayınlar. *Kebikeç Dergisi*, sayı:22, ss.151-204, s.193

¹⁵⁶ BCA 030.18.01.02.122.44.02

broşürlerin Türkiye'ye sokulması ve dağıtılması, rejime yönelik muhalefet sebebiyle İçişleri Bakanlığı'nın 65733 sayılı ve 16 Aralık 1950 tarihli yazısı üzerine, 5680 sayılı kanunun 31. maddesine göre Bakanlar Kurulu tarafından, 21 Aralık 1950 tarihinde yasaklanmıştır.¹⁵⁷ 1951 yılında “*Katalonya’da Yıldırım Gibi Patlayan Umumi Grev*” ve “*İrticaa Karşı Atatürkçü Milli Kurtuluş İnkılabı Prensiplerini Koruma Savaşında Türk Gençlerine ve Öğrencilere Düşen Ödevler*” isimyle yayınlanan iki beyanname de Bakanlar Kurulu tarafından 29 Eylül 1951 tarihinde yurda sokulması yasak olan bildirimler listesine alınmıştır.¹⁵⁸ İJTBA Avrupa Komitesi tarafından yayınlanan tüm metinlerin yurda sokulması ve dağıtılması ise Bakanlar Kurulunun 31 Aralık 1951 tarihinde aldığı kararla yasaklanmıştır.¹⁵⁹

Demokrat Parti'nin batı bloğu taraftarı bir politika izliyor olması nedeniyle İJTBA bu duruma karşı bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Demokrat Parti iktidarına basın ve yayın yoluyla, konferans ve bildirimler aracılığıyla muhalefet etmiştir. İJTBA'nın yapmış olduğu faaliyetleri Demokrat Parti iktidarı dikkatlice izlemiştir. İJTBA tarafından yapılan yayınların yurda sokulmasının yasaklanmasının yanı sıra üyeleri hakkında polisiye önlemlerde alınmıştır.¹⁶⁰

Paris'te öğrenim gören öğrencilerden yüzde 60'ının komünist olduklarına dair Way Teşkilatı'ndaki daimi delege Mükerrerem Taşçıoğlu tarafından ileri sürülen iddia üzerine Milli Eğitim Bakanlığı harekete geçmiştir.¹⁶¹ Paris'teki öğrenci müfettişliğinden bu konuda bir bilgi istenmiştir.¹⁶² Fransa'daki İleri Jön Türkler Birliği ile ilgili Milli Eğitim Bakanı bir açıklamada bulunmuştur. Fransa'da bazı öğrencilerin siyasi akımlara katıldıklarını, bunlardan tespit edilenlerin ödeneklerinin kesildiğini, bu gibi öğrencileri gruplarının miktarının yüzde 60'lar seviyesinde değil, üç beş öğrenciden ibaret bulunduğunu belirtmiştir.¹⁶³

¹⁵⁷ BCA 030.18.01.02.124.92.17

¹⁵⁸ BCA 030.18.01.02.126.70.13

¹⁵⁹ BCA 030.18.01.00.127.95.15

¹⁶⁰ Yuca, a.g.e,s.80-81.

¹⁶¹ Cumhuriyet Gazetesi, 20 Temmuz 1950, s.1.

¹⁶² Cumhuriyet Gazetesi, 20 Temmuz 1950, s.3.

¹⁶³ Yeni Sabah Gazetesi, 30 Temmuz 1950, s.7

5.2 Türk Barışseverler Derneği

İkinci Dünya Savaşı sonrasında “Kominform” içerisinde “barışseverler” isimli bir kuruluş açılmıştır. Kuruluşun ikinci başkanlığına Türkiye’den kaçan Nazım Hikmet, danışmanlığına ise Zekeriya Sertel getirilmiştir. Bu kuruluş “Dünyada Barış” adıyla bir kampanya başlatmıştır. Kore Savaşı’nda Birleşmiş Milletlere bağlı birliklerin lehine gelişmelerin meydana gelmesinden sonra Fransa, Şili, Küba, Danimarka’da olduğu gibi Türkiye’de de “Barışseverler Derneği” kurulmuştur.¹⁶⁴ Türk Barışseverler Derneği’nin (TBD) yönetim merkezi olarak İstanbul’da Osman Samet Toprakoğlu’na ait olan Beşiktaş Sinanpaşa Mahallesi, Köprübaşı Sokak 7 numarada bulunan ev kullanılmıştır.¹⁶⁵ Kurucuları arasında Adnan Cemgil, Behice Boran, Nevzat Özmeriç, Vahdettin Barut, Osman Faruk Toprakoğlu ve Muvakkar Güran gibi isimler yer almıştır. TBD’nin Başkanı Behice Boran, Genel Sekreteri Adnan Cemgil olmuştur. Derneğin yönetim kurulu dışında resmi kayıtlı üyeleri ise şunlardır: Akça Akyokuş, Naci Ormanlar, Namık Ergün, Güleren Görkmen, Solmaz Görkmen, Nureddin Akkan, Sabire Dostogru, Turgut Pura, Macit Doğudan ve Affan Kıvrımlı. TBD’nin tüzüğünün birinci maddesinde siyasi bir oluşum olmadığı belirtilmiştir. Derneğin ikinci maddesinde derneğin kuruluş amaçları şu şekilde açıklanmıştır: *“Cemiyetin mevzu ve gayesi: Demokratik yolda gelişmeye ve terakki yolunda ilerlemeye çalışan memleketimizin geleceği bakımından şerefli bir barışın idamesi, hayali bir zarurettir. Sivil Halka karşı kitle halinde imha silahlarının kullanılacağı bir harpte bütün milletler gibi Türk milletinin de, bu silahların kanun dışı edilmesini istemesi en acil davadır. Türk Barışseverler Cemiyeti’nin gayesi Türk halkının bu barış ihtiyacına tercüman olarak şerefli ve sağlam bir barışın kurulması için kanunlarımızın çerçevesi içinde gerekli faaliyet ve neşriyatta bulunmak ve bütün demokratik davalara olduğu gibi, en hayati bir ehemmiyet olan barış Davasından da halkımızın iradesini belirtecek her türlü kanuni teşebbüslere girişmektir.”*¹⁶⁶ Derneğin kuruluş amacı doğrultusunda savaş karşıtı tutum açıkça dile getirilmiştir. Bu nedenle Kore Savaşı’na Türkiye’nin katılması konusunda muhalif tavrını ortaya seren girişimlerde bulunulmuştur. Ancak Türkiye’nin Kore Savaşı’na katılması

¹⁶⁴ Tevetoğlu, a.g.e,s.624

¹⁶⁵ Zafer Gazetesi, 30 Temmuz 1950, s.8

¹⁶⁶ Tevetoğlu, a.g.e,s.625

konusundaki sert muhalefeti kapanmasına neden olmuştur. Türk Barışseverler Derneği gibi oluşumlar İlegal Komünist Partisi'nin cephe faaliyetlerini geliştirmeyi amaçlamışlardır.¹⁶⁷

5.3 İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği

Adil Giray, Vahdettin Barut, Kegam İşkol, Cemal Güner, Zekai Karakaş, İlhan Başaran, Bahaddin Uğurçok, Moris Gabay gibi isimlerin bir araya gelmesiyle 2 Temmuz 1946 tarihinde kurulmuştur. Türkiye Komünist Partisi'ne yakın olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. İlk genel kurulu 30 Mart 1947 tarihinde yapılmıştır. Bu genel kurulda: *“Derneğimiz, geri fikirlerden uzak bütün Türk gençliğini selamlar, ilim ve insanlık düşmanı hareketleri protesto eder, Atatürk'ün bize emanet ettiği vatan ve millete candan bağlılığı bildiririz”* ifadelerine yer verilmiştir.¹⁶⁸ İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nin (İYTGD) yayın organı olarak faaliyet gösteren “Hür Gençlik” adında bir dergisi bulunmaktadır. Bu dergi sayesinde açık bir şekilde komünizm propagandası yapılmıştır. Nazım Hikmet'in affedilmesine dair bir kampanya düzenlemiştir. Bu kampanya doğrultusunda 10 Mayıs 1950 tarihinde bir bildiri dağıtılmış, bundan dolayı derneğe üye 17 kişi tutuklanmış, polis tarafından dernek merkezinde bir arama yapılmıştır. Nazım Hikmet için “Hür Gençlik” dergisinde özel bir sayı yayınlanmıştır. “Nazım'ı Kurtaralım” başlığı altında imza toplama kampanyası düzenlenmiştir. 1950 yılında Üniversiteye yeni kayıt olan öğrencilere devlet aleyhinde propaganda yapılmış ve komünizmi savunan bildiriler dağıtılmıştır. İlegal Komünist Partisi'ne bağlı bir dernek olarak faaliyetlerini sürdürmüştür ve komünizm ideolojisini üniversite öğrencileri arasında yaymayı hedeflemiştir.¹⁶⁹ 218 tane üyesi bulunan dernek 5 yıl faaliyetlerini sürdürebilmiştir ve 1951 yılında kapatılmıştır.¹⁷⁰

5.4 Türkiye Mühendis ve Mimarlar Odası Birliği

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği(TMMOB), anayasanın 135. maddesinde belirtilen kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşu olarak 1954

¹⁶⁷ Sayılğan, a.g.e,s.268

¹⁶⁸ Çarık, a.g.e,s.232

¹⁶⁹ Darendelioğlu, a.g.e,s.274, 276

¹⁷⁰ Çarık, a.g.e,s.232

yılında kurulmuştur. 18-22 Ekim 1954 tarihleri arasında birinci genel kurulu yapılmıştır. TMMOB çalışma anlayışı olarak: *“Toplumdan soyutlanmış seçkin mühendis ve mimarlar örgütü değil, aksine toplumun içinde yer alan, onun bir parçası olarak toplumla etkileşim içinde bulunan, Rant gruplarının otoriter, sinanamayan hesap vermeyen yönetimlerin aksine, örgüt içi demokrasisi güçlendirilmiş, seçim dışında da katılım mekanizmalarını yaşama geçiren, Egemen kesim ve egemen kesim söylemleri ile ters düşmeme anlayışlarını reddeden; aksine, üyesinin söz ve kararlarda yetki sahibi olmasını sağlayan, Her türlü yapılanma ve örgütlerle olan ilişkisinde, anlamsız hiyerarşik eşitlik anlayışları yerine, ilişkilerinde bu yapıların toplum içindeki işlevselliklerini ölçü olarak alan, Siyaset dışı kalma anlayışlarının tam tersine; her koşulda ve her zaman siyaset yapan, siyasetin dar tanımını aşan anlayışları yapıya egemen kılan”* ilkelerini belirlemiştir.¹⁷¹ Çalışma anlayışına bakıldığında dönemin solcu söylemlerine yakın ifadelere yer verilmiştir. Kuruluşundan sonra sol görüşlü oluşumlarla yakın ilişkiler içerisinde bulunan birlik, bunun yanı sıra Milli değerleri de önemseyen bir çizgiyi takip etmiştir. Örneğin; Londra’daki Victoria Müzesinde Mimar Sinan’ın, Kanuni Sultan Süleyman döneminde yetişmiş Yunan asıllı bir sanatkar olarak tanıtılmaya çalışıldığını, Londra’daki bir üyesinden öğrenen birlik buna tepki göstermiştir. Durumun düzeltilmesi amacıyla Victoria Müzesi ile temasa geçme kararı alınmıştır.¹⁷²

TMMOB kurulduğunda 10 odası ve 8 bine yakın üyesi bulunuyordu. 2015 yılına gelindiğinde oda sayısı 24’e ulaşmış, üye sayısı 488.789 olmuştur. 27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında dar meslek gruplarının çıkarlarını savunmuş, toplumsal, siyasal olaylarla ilgili olarak fikir beyan etmiş, bunların çözümü için girişimde bulunmuştur.¹⁷³

6. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI DÖNEMİNDE FAALİYET GÖSTEREN SOL PARTİLER

Demokrat Parti iktidarı, çok partili hayatın bir gerekliliği olarak farklı görüşlerdeki siyasi oluşumlara izin vermiştir. Fakat zaman içerisinde iktidarla çatışmaya giren

¹⁷¹ <https://www.tmmob.org.tr/sayfa/tmmob-hakkinda>

¹⁷² Milliyet Gazetesi, 21 Kasım 1959 s.1

¹⁷³ Çarık, a.g.e,s.237

siyasi partiler görüşlerine bakılmaksızın siyasi arenadan tasfiye edilmiştir. Sol görüşlü partilerde bu tasfiyelerden çokça etkilenmiştir. 1950-1960 yılları arasında faaliyet göstermiş olan sol partilerden öne çıkanlar ve bu partilerin genel yapıları bu bölümün alt başlıkları içerisinde değerlendirilmiştir.

6.1 İlegal Türkiye Komünist Partisi

Demokrat Parti'nin iktidara geldiği yıllarda resmi olarak faaliyette bulunan Türkiye Komünist Partisi adıyla bir teşkilat bulunmamaktadır. “Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi” , “İleri Gençlik Birliği” , “Türkiye Gençler Birliği” ve “İstanbul Yüksek Tahsil Derneği” bu dönemde İlegal Türkiye Komünist Partisi'nin(İTKP) faaliyetlerini sürdüren çeşitli oluşumlardır. Bu teşkilatlar illegal bir biçimde komünizm propagandalarını sürdürmüştür. 1950 yılı ve sonrasında bu gizli teşkilatlanmanın faaliyetleri fark edilmeye başlamıştır. Bunun üzerine emniyet güçleri İlegal Komünist Partisi hakkında çalışmalara başlamıştır ve çeşitli ipuçları ele geçirilmiştir. Bunun sonucunda ülkenin çeşitli yerlerinde yuvalanmış olan gruplar belirlenerek gizli komünist faaliyetlerde bulunanlar tutuklanmaya başlanmıştır. Özellikle 1951-1952 yıllarında komünizm propagandası yapanların tutuklanması daha da artmıştır. İstanbul ve Ankara'da gruplar halinde tutuklanan solcular Harbiye'deki Merkez Komutanlığı Cezaevi'ne gönderilmiştir. Bu süreçte İlegal Komünist Partisi'nin önde gelen üyelerinden Reşat Fuat Baraner, Tevfik Gülmen, Dündar Baştımaz, Zeki Baştımaz, Mihri Belli, Yüzbaşı Abdülkadir Demirkan, Şevki Akşit tutuklanmıştır.¹⁷⁴

İlegal Türkiye Komünist Partisi, yurtdışından destek almıştır ve bu sayede yeraltı faaliyetlerini gerçekleştirme imkânı elde etmiştir. Yurtdışında solcu ideolojilerin etkisiyle gerçekleştirilen etkinliklere katılım sağlanmıştır. Bu etkinlikler sayesinde yapacakları eylemlerin rotası belirlenmiş ve daha bilinçli eylemler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Türkiye'ye karşı olumsuz bir intiba oluşması için kışkırtıcı davranışlarda bulunmuşlardır. Örneğin; İlegal TKP tarafından, 1951 yılında Doğu Berlin'de yapılan Komünist Gençlik Festivaline yedi delege gönderilmiştir. Gönderilen kişilerin mali desteği İTKP'nin Avrupa Grubu Fon Enternasyonelden

¹⁷⁴ Darendelioğlu, a.g.e,s.421.

karşılanmıştır. Festivale giden kişilerden Dr. Sevim Tarı, festival sırasında Kore Savaşı nedeniyle bir bildiri dağıtmıştır ve Türk askerinin Kore halkından af dilemesini talep etmiştir. Erem Esen, Sevim Tarı, Yıldız Sertel, WIDF(Women's International Democratic Federation–Beynelminel Demokratik Kadınlar Federasyonu) toplantısına katılmıştır. Sevim Tarı bu konferans sırasında bir kadınla anlaşmıştır ve Türkiye'den haberler göndereceğini söylemiştir. Daha sonrasında Dr. Sevim Tarı ve Nazım Hikmet Sovyet Sefareti'nde verilen resepsiyona davet edilmişlerdir. Dr. Sevim Tarı 2-6 Eylül 1951 tarihleri arasında yapılan Beynelminel öğrenci teşkilatı IUS'un Varşova Kongresi'ne katıldıktan sonra 19 Eylül 1951 tarihinde Türkiye'ye gelmiştir. Katılmış olduğu festival ve Avrupa'daki faaliyetler hakkında Zeki Baştınar'a ayrıntılı bilgi vermiştir. 26 Ekim 1951 tarihinde aldığı talimatla Galata'dan vapurla Marsilya'ya gidecekken tutuklanmıştır. Böylece Demokrat Parti'nin komünistlere karşı yaptığı en kapsamlı tutuklamalardan bir tanesi başlamıştır.¹⁷⁵ 1 Kasım 1951 tarihinde çok sayıda kişi, İlegal Türkiye Komünist Parti üyesi olduğu gerekçesiyle tutuklanmıştır. Yapılan bu tutuklamalar neticesinde fazlaca miktarda belge ele geçirilmiştir. Yakalanan belgeler sayesinde Parti üyelerinin ülkeyi Türkiye, Lazistan, Kürdistan olmak üzere 3 bölgeye ayırmak istedikleri anlaşılmıştır. Ayrılan her bölgeyi Sovyet Cumhuriyeti olarak Moskova'ya bağlamayı planladıklarını Emniyet teşkilatı açıklamıştır. Başlayan tutuklama süreci sadece büyük şehirlerle sınırlı kalmamıştır. Ülkenin birçok şehrinde tutuklamalar yapılmıştır.¹⁷⁶ Türkiye'de sol hareketlere karşı en kapsamlı tutuklama ve cezalandırma olayı 1951-1952 yılları arasında İlegal Türkiye Komünist Partisi'ne karşı yapılmıştır.¹⁷⁷ İlegal bir komünist partisi kurdukları ve çeşitli şehirlerde faaliyetlerde buldukları gerekçesiyle emniyet güçleri tarafından 184 kişi yakalanarak askeri mahkemeye sevk edilmiştir. 15 Ekim 1952 tarihinde 184 sanığın yargılanma süreci başlamıştır. Mahkeme tarafından haklarındaki karar 7 Ekim 1954 tarihinde verilmiştir.¹⁷⁸ Son duruşma Ankara Garnizon Komutanlığı'nın emrindeki 2 numaralı askeri mahkeme salonunda gerçekleşmiştir. Mahkeme salonuna getirilen komünist sanıkların yüzlerinde telaş ve korku görülmemiştir. Aksine her biri neşeli ve güler yüzlü şekilde davranmaya çalışmıştır. Ancak askeri mahkemenin arka kısmında

¹⁷⁵ Sayılğan, a.g.e,s.325-326.

¹⁷⁶ Turan, Ş.(1999) *Türk Devrim Tarihi Çağdaşlık Yolunda Türkiye*, 1. Basım Ankara: Bilgi Yayınevi, s.67

¹⁷⁷ Tevetoğlu, a.g.e,s.653.

¹⁷⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 8 Ekim 1954, s.1.

dinleyiciler için ayrılmış olan bölümde oturan sanık yakınları daha düşünceli ve üzüntülü görünmüştür. Süvari Albay Yusuf Özsan'ın başkanlığındaki mahkeme heyeti şu isimlerden oluşturulmuştur: Kurmay Albay Muharrem Savtekin, hakim Yarbay İsmet Cebe, iddia makamında Yarbay Halil Ölçer bulunmuştur. İki saat süren ayrıntılı gerekçede, sanıkların Türkiye'de gizli bir Komünist Partisi kurdukları ve Marksist-Leninist anlayışı kökleştirmek amacıyla geniş alanda faaliyetlerde buldukları belirtilmiştir. Yine aynı gerekçede sanıkların işledikleri suçlar, birçok kanıt, iki kişinin itiraflarına ve polis raporlarına dayandırılmıştır. Sanıkların savunmaları madde madde çürütülmüştür. Oldukça ayrıntılı ve açık bir biçimde ortaya konulan gerekçelerden sonra sanıkların cezaları açıklanmıştır. Buna göre 184 sanıktan 52'si beraat etmiştir. Bir kişiye davası zaman aşımına uğradığından ceza verilmemiştir. Geriye kalan 131 sanık hakkında 2 ile 10 yıl arasında değişen ağır hapis cezası verilmiştir.(EK 5) Sanıkların bir bölümü suçu 11 Aralık 1951 tarihinden önce işlediği için düzenleme yapılan 5844 sayılı kanun hükümleri bu kişilere uygulanmamıştır. Sanıkların bir kısmı Türk Ceza Kanununun 141. Maddesi hükümlerine uyularak çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Diğer bir kısmına ise Askeri Ceza Kanununun 148. Maddesinin B fıkrasına göre ceza verilmiştir. Parti liderleri ve yöneticileri 5 ile 10 yıl arasında, parti üyelerine ise 2 ile 7 yıl arasında hapis cezası almıştır. Cezalarını tamamlayan 131 komünist cezalarını tamamladıktan sonra ülkenin çeşitli yerlerine gönderilmiştir ve birbirleri ile iletişim kurmaları engellenmeye çalışılmıştır.

Yargılanan komünistlerin aldığı cezalar şunlardır:

1. Zeki Baştımar(Parti kurucusu ve başkanı): 10 sene ağır hapis, 3 yıl 4 ay Amasya'da Genel güvelik gözetimine alınacak
2. Kemal Ergin: 10 yıl hapis, 3 yıl 4 ay Yalvaç'ta genel güvenlik gözetim-denetimine alınacak
3. Macid Bilge: 10 yıl hapis, 3 yıl 4 ay Sivas'ta genel güvenlik gözetimine alınacak
4. Abdülkadir Demirkan: 9 yıl hapis, 3 yıl Ulukışla'da ikamet
5. Bekir Kenan Yaşlıçam: 2 yıl 8 ay Tokat'ta genel güvenlik gözetimine alınacak
6. Cazim Aktimur: 2 yıl 8 ay Yozgat'ta genel güvenlik gözetimine alınacak
7. Cemil Toygar: 2 yıl 8 ay İskilip'te genel güvenlik gözetimine alınacak
8. Sabahaddin Dikmen: 2 yıl 8 ay Karaman'da genel güvenlik gözetimine alınacak

9. Kamran Baştıji: 2 yıl 8 ay Nevşehir'de genel güvenlik gözetimine alınacak
Yedi yıl ağır hapis cezası alanlar ve genel güvenlik gözetiminde bulundurulacaklar
10. Reşad Fuad Baranel: 2 yıl 4 ay İzmit'te genel güvenlik gözetimine alınacak
11. Halil Yalçınkaya: 2 yıl 4 ay Adana'da genel güvenlik gözetimine alınacak
12. Mihri Belli: 2 yıl 4 ay Afyon'da genel güvenlik gözetimine alınacak
13. Mehmed Bozışık: 2 yıl 4 ay Sivrihisar'da genel güvenlik gözetimine alınacak
14. Ahmet Bilge: 2 yıl 4 ay Kayseri'de genel güvenlik gözetimine alınacak
15. Enver Gökçen: 2 yıl 4 ay Sungurlu'da genel güvenlik gözetimine alınacak
16. Şevki Akşit: 2 yıl 4 ay Gümüşhane'de genel güvenlik gözetimine alınacak
17. Bekir Karayel: 2 yıl Develi'de genel güvenlik gözetimine alınacak
18. Fadıl Barkan: 2 yıl Konya'da genel güvenlik gözetimine alınacak
19. Kamil Akar: 2 yıl Bolu'da genel güvenlik gözetimine alınacak
20. Recep Yelkenkaya: 2 yıl Niksar'da genel güvenlik gözetimine alınacak
21. Bilal Şen: 2 Yıl Tercan'da genel güvenlik gözetimine alınacak
22. Sevim Tarı: 2 yıl Turgutlu'da genel güvenlik gözetimine alınacak
23. Faruk Ural: 2 yıl Erbaa'da genel güvenlik gözetimine alınacak
24. Kadri Buldu: 1 yıl 8 ay Susurluk'ta genel güvenlik gözetimine alınacak
25. İdris Erdiñ: 1 yıl 8 ay Mustafakemalpaşa'da genel güvenlik gözetimine alınacak
26. M. Emin Atilel: 1 yıl 8 ay Çine'de genel güvenlik gözetimine alınacak
27. Salih Başdurak: 1 yıl 8 ay Burdur'da genel güvenlik gözetimine alınacak
28. Mehmet Üstüner: 1 yıl 8 ay Konya'da genel güvenlik gözetimine alınacak
29. Halim Çalışır: 1 yıl 8 ay Yıldızeli'nde genel güvenlik gözetimine alınacak
30. İbrahim Atılal: 1 yıl 8 ay Şarkışla'da genel güvenlik gözetimine alınacak
31. Orhan Suda: 1 yıl 8 ay Ankara'da genel güvenlik gözetimine alınacak
32. Balkar Yekebaş: 1 yıl 8 ay Ankara'da genel güvenlik gözetimine alınacak
33. Nuran Ertan: 1 yıl 8 ay Ankara'da genel güvenlik gözetimine alınacak
34. Sıdika Umut: 1 yıl 8 ay Ankara'da genel güvenlik gözetimine alınacak
35. Hasan Yılmaz: 1 yıl 8 ay Polatlı'da genel güvenlik gözetimine alınacak
36. Ahmet Gayretli: 1 yıl 8 ay Malatya'da genel güvenlik gözetimine alınacak
37. Ulvi Uraz: 1 yıl 8 ay Konya'da genel güvenlik gözetimine alınacak
38. Selçuk Uraz: 1 yıl 8 ay Konya'da genel güvenlik gözetimine alınacak
39. Şükrü Başar: 1 yıl 8 ay Beypazarı'nda genel güvenlik gözetimine alınacak

40. Şahameddin Bakırsan: 1 yıl 8 ay Kızılcahamam'da genel güvenlik gözetimine alınacak
41. Mustafa Arhavi: 1 yıl 8 ay Bursa'da genel güvenlik gözetimine alınacak
42. Receb Akasi: 1 yıl 8 ay Muş'ta genel güvenlik gözetimine alınacak
43. Hayati Sencer: 1 yıl 8 ay Siirt'te genel güvenlik gözetimine alınacak
44. Faik Şekeroğlu: 1 yıl 8 ay Gaziantep'te genel güvenlik gözetimine alınacak
45. Vecdi Özgüner: 1 yıl 8 ay Beyşehir'de genel güvenlik gözetimine alınacak
46. Oruç Ali Tütünkesen: 1 yıl 8 ay İstanbul'da genel güvenlik gözetimine alınacak
47. Abuzer Özdemir: 1 yıl 8 ay İstanbul'da genel güvenlik gözetimine alınacak
48. Hayati Tözün: 1 yıl 8 ay Niğde'de genel güvenlik gözetimine alınacak
49. Ruhi Su: 1 yıl 8 ay Çumra'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
50. Şefik Hüsnü Değmer: 1 yıl, 11 ay, 10 gün Manisa'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır. Ancak kurucu olmasına rağmen 5 yıl 10 ay hapis cezası verilmiştir.
51. Arif Nanak: 1 yıl 8 ay Düzce'de genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
52. Süleyman Salter: 1 yıl 8 ay Merzifon'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
53. Mustafa Toprak: 1 yıl 4 ay 20 gün Kula'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
54. Salih Çakır: 1 yıl 4 ay 20 gün Ankara'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
55. Turgut Akalın: 1 yıl 4 ay 20 gün Ankara'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
56. Seyid Atılal: 1 yıl 4 ay 20 gün Ankara'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
57. Hilmi Artan: 1 yıl Biga'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
58. Eşref Bilkiye: 1 yıl 1 ay 10 gün Burhaniye'de genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
59. Hasan Doğruyol : 1 yıl 4 ay 10 gün Egridir'de genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
60. Ö. Lütfi Tuncay: 10 ay Balıkesir'de genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
61. Tevfik Dilmen: 10 ay İstanbul'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
62. Hüseyin Özaksel: 3 ay Milas'ta genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
63. Tahir Hallaçoğlu 8 ay Çerkeş'te genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
64. Cemal Çokran: 8 ay Zile'de genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
65. Ahmed Konuk: 8 ay İzmit'te genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
66. Ahmet Bacak: 8 ay Bozüyük'te genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
67. İsmet Boran: 8 ay Bilecik'te genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
68. Yaşar Beyazteke: 8 ay Bafra'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
69. Hasan Tokarmağan: 8 ay Kırkağaç'ta genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
70. Tahsin Güzelifilibe: 8 ay Karaağaç'ta genel güvenlik gözetimine alınmıştır.

71. Hasan Tartar: 8 ay Gemlik'te genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
72. Muammer Tamkan: 8 ay Arabkir'de genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
73. Saim Altmış: 8 ay Kemah'ta genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
74. Musa Emre: 8 ay Adapazarı'nda genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
75. Yakup Irgad: 8 ay İzmit'te genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
76. Ahmet Özdemir: 8 ay Bandırma'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
77. Veysel Akkaş: 8 ay İstanbul'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
78. Nihat Tunalı: 8 ay İstanbul'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
79. Vahe Damgacıyan: 8 ay Erzincan'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
80. Kenan Toksal: 8 ay Bafra'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
81. Muzaffer Eren: 8 ay Kütahya'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
82. Oğuz Eren: 8 ay Kütahya'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
83. Kazım Yelkenkaya: 8 ay Aydın'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
84. Halim Spatar: 8 ay Ödemiş'te genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
85. Sühely Terek: 8 ay Simav'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
86. Hüsnü Onat: 8 ay Gönen'de genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
87. Selahaddin Soylu: 8 ay Menemen'de genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
88. Emin Emek: 8 ay İzmir'de genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
89. Erdoğan Bertay: 8 ay Adapazarı'nda genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
90. Doğan Çetiner: 10 ay Uşak'ta genel güvenlik gözetimine alınmıştır.(2 yıl 6 ay 10 gün hapis)
91. Veli Demirci: 8 ay Tefenni'de genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
92. İhsan Başgöz: 8 ay Adana'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
93. Muzaffer Arabul: 8 ay Gümüşhane'de genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
94. Lütfi Kara: 8 ay Orhaneli'de genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
95. Melahat Türksal: 8 ay Ankara'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
96. Nuran Bozer: 8 ay İstanbul'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
97. Şaban Ormanlar: 8 ay İstanbul'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
98. Ferid Peksoy: 8 ay Nazilli'de genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
99. Mümtaz Göktürk: 8 ay Sapanca'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
100. Ahmet Arif Ünal: 8 ay Urfâ'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
101. Aydemir Kandemir: 8 ay Geyve'de genel güvenlik gözetimine alınmıştır.

102. Kemal Bekir Özmanav: 8 ay Akhisar'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
103. Nevzat Yavuzyıldırım: 8 ay Ankara'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
104. Celal Zühtü Benneci: 8 ay Erzurum'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
105. Şükran Karakul: 8 ay Tarsus'ta genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
106. Süruri Özbador: 8 ay Bergama'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
107. Selma Ertekin: 8 ay İstanbul'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
108. Kadri Çokuğurlu: 6 ay 20 gün Kandıra'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
109. Hüseyin Pekhamarat: 6 ay 20 gün Gerede'de genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
110. Hüseyin Kerpiç: 5 ay 13 gün Beypazarı'nda genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
111. Turhan Tunalı : 5 ay Ankara'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
112. Celal Gürol: 6 ay 20 gün Çubuk'ta genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
113. Necati Anık: 6 ay 20 gün Nallıhan'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
114. İsmail Ayyıldız: 6 ay 20 gün Kırşehir'de genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
115. Yılmaz Çolpan: 5 ay İzmir'de genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
116. Nejat Özön: 4 ay 5 gün Kastamonu'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
117. Selçuk Şener: 6 ay Ankara'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
118. Gazi Dinçer: 6 ay 20 gün İstanbul'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
119. Aclan Sayılğan: 5 ay Bursa'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
120. Mustafa Özçelik: 6 ay 20 gün Söğüt'te genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
121. Turhan Sacid Baykara: 5 ay 20 gün İnegöl'de genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
122. İhsan Kovaş: 2 ay Balıkesir'de genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
123. Behçet Pekmerdol: 3 ay Tavşanlı'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
124. Mustafa Kolkır: 1 ay 20 gün Ermenek'te genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
125. Özer Sağanak: 1 ay 20 gün Geyve'de genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
126. Adnan Salih Yücebaş: 1 ay 20 gün İstanbul'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
127. Şükrü Ünal: 1 ay 20 gün Sapanca'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
128. Turan Tamer: 2 ay Eskişehir'de genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
129. Ali Cihan Elkaya: 2 ay Ayaş'ta genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
130. Ali Hikmet Maltepe: 2 ay İstanbul'da genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
131. Fuat Hikmet Üner: 1 ay 15 gün Kırşehir'de genel güvenlik gözetimine alınmıştır.
132. Asım Akşar: Zaman aşımından dava düşmüştür.

Yargılanan komünistlerden beraat edenler şunlardır;

Ziya Kirman, Recep Egemen, Sevinç Tanık, Bayram Çokgeçim, Salmay Berktaş, Zekai Özgenç, Halik Dumanoğlu, Cavit Şar, Mustafa Aygöl, Yıldız Baştımaz, İmameddin Selhep, Ali Tunadan, İsmail Tümer, Cavit Aydınler, Necati Beygü, İsmet Gürcanlar, Hüsamettin Dinç, Mustafa Karayol, Tevhide Göloğlu, Nahit Teoman Ergin, Aslan Kaynardağ, İlhan Berktaş, Ahmet Fırınıcı, Saim Bugay, Naciye Bugay, İsmail Öztürk, Merih Demirkan, Behice Hatkı(Boran), Tayyar Uslu, Hasan Kaşarçı, Zehra Kosova, Hasan Küçükpomak, Hristo Prodromidis, Hüseyin Uysal, Hüseyin Alkaranfil, Rasim Yıldızbakan, Mehmet Sonugür, Arif Çalışkan, İsmet Meriç, Dündar Baştımaz, Gülören Özdemir, Ekrem Atak, Arif Damar, Hüseyin Arıkçay, Salahaddin Akarışık, Suavi Barutçuoğlu, Vasfi Yükselsoy, İhsan Hasırcı, Hayati Denizkuşu, Mübeccel Kıray, İbrahim Kıray, Mehmet Ressamoğlu. Mahkeme kararı okunduktan sonra ceza almayan mahkumlar arasında büyük bir sevinç yaşanmıştır. El sıkışıp, öpüşükleri görülmüştür.¹⁷⁹

1951-1952 yıllarında yapılan komünist tutuklamaları sonrasında elde edilen bilgiler neticesinde, illegal bir biçimde faaliyet gösteren Türkiye Komünist Partisi'nin nasıl bir teknikle çalıştığı anlaşılmıştır. Bu oluşum 3 veya 5 kişiden oluşan hücrelerde faaliyet göstermiştir. Legal faaliyette bulunan komünist partilerinde de bu tarz bir hücre yapılanması görülmüştür. Fakat burada farklı olan legal partiler 25-30 kişilik hücrelerde yapılanmıştır. Komünist partiler ne kadar legal olursa olsun bu yapılanmalarda bir gizlilik olduğu anlayışı her zaman dikkat çekmektedir. Özellikle komünist partilerin yasa dışı olarak kabul edildiği ülkelerde, bu gizlilik önemli devlet kurumlarına sızmalarda yarar sağlamaktadır.¹⁸⁰

İllegal Türkiye Komünist Partisi üyelerine karşı yapılan 1951 tutuklamaları ile yapılanma çok derinden etkilenerek dağılmıştır. Bu dağılma çok uzun süren tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Hatta kimlerin İTKP'ye üye olduğu, yönetici kadro içerisinde bulunduğu veya partiden ihraç edildiği net olarak bilinmemektedir. Yalnızca polis sorgulamaları ile değil kendi aralarındaki tartışmalarda dahi bu sorulara net bir cevap alınmamıştır.¹⁸¹

¹⁷⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 8 Ekim 1954, s.6

¹⁸⁰ Sayılın, a.g.e,s.405-406

¹⁸¹ Aydınöğlu, E.(2007). *Türkiye'nin Solu (1960-1980)*. İstanbul: Versus Kitap, s.41

Demokrat Parti iktidarı döneminde komünistler o kadar çok tutuklanmıştır ki bu durum illegal yapılanmaya neden olmuştur. Hatta bazı komünistler legal faaliyetlerde bulunan kendilerine yakın hissettikleri bazı muhalefet partileri içerisinde yer almaya çalışmıştır. Bu süreçte legal bir siyaset imkânı olmadığından dolayı ancak 27 Mayıs 1960 Darbesi sonrasında Komünistlerin sesleri duyulmaya başlanmıştır.¹⁸²

6.1.1 İlegal Türkiye Komünist Partisi Tutuklamalarının Siyasal Gerekçesi

Türkiye bu tutuklamalarla; Sovyet Rusya'nın tehditlerinin yanında, ülke içerisindeki komünizm tehdidinin daha büyük boyutlarda olduğunu göstermeye çalışmış, bu sayede ABD'nin desteğini almak istemiştir. Politikasını da bu doğrultuda eylemlere göre şekillendirmiştir. Örneğin Üniversitelerde solcu öğretim üyelerinin tasfiyesi, Tan matbaasının tahrip edilmesi ve 1951-1952 tutuklamaları bunlar arasındadır. Özellikle 1951 yılında başlayan tutuklamalar, anti-komünist faaliyetlerin iç politikada etkin bir biçimde uygulandığını göstermek ve ABD'yi Türkiye'de önemli bir komünist tehdidin varlığına inandırmak amacıyla yapılmıştır. Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarında arka arkaya çıkardığı kanunlarla solculara karşı baskı ve sindirme kampanyaları başlatmış bundan dolayı da ülkede bir korku atmosferi oluşmuştur. Ülke adeta bu yapılanlar neticesinde işçi sınıfından, sosyal haklardan, sosyalist hareketlerden ve bunları savunan aydınlardan arınmış bir duruma getirilmiştir. 1951 yılında başlayan tutuklamalarla birlikte solcu hareket önemli bir darbe almış, birçok solcu aydın tutuklanmıştır.¹⁸³

6.2 Demokrat İşçi Partisi

Demokrat İşçi Partisi(DİP), 26 Eylül 1950 tarihinde İstanbul'da kurulmuştur.¹⁸⁴ Partinin kurucuları arasında Dr. Orhan Arsal(avukat), Üzeyir Kuran(tesviyeci), Nizamettin Yalçinyuva (tesviyeci), Ferruh Apaydın(makinist) gibi isimler yer almıştır.¹⁸⁵ Partinin Genel İdare Kurulu ise şu isimlerden oluşmuştur; Genel Başkan: Dr. Orhan Arsal, İkinci başkan: Üzeyir Kuran, Genel Sekreter: İbrahim

¹⁸² Sayılğan, a.g.e,s.268.

¹⁸³ Örnek, C.(2010). *1950'li Yıllarda ABD İle Buluşma: Anti-Komünizm, Modernleşmecilik ve Maneviyatçılık* (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı). İstanbul, s.32, 46-47.

¹⁸⁴ Demokrat İşçi Partisi Program ve Tüzüğü, TBMM Kütüphanesi, s.(Kapak).

¹⁸⁵ Demokrat İşçi Partisi Program ve Tüzüğü, TBMM Kütüphanesi, s.16.

Güzelce, Muhasip Üye: Ömer Güleç, diğer üyeler: Hasan Şendalay, Ferruh Apaydın, Nizamettin Yalçınıyuva, Rıza Durak, Yusuf Arslan, Mehmet Dizman.¹⁸⁶ Demokrat İşçi Partisi, Dr. Orhan Arsal'ın Demokrat Parti'ye bir tepkisi olarak ortaya çıkmıştır. Orhan Arsal, 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'den İstanbul'dan milletvekili aday adayı olmuştur ve yapılan ön yoklamayı kazanmıştır. Fakat Demokrat Parti Genel Merkezinin Orhan Arsal'ın ismini listeden çıkarması nedeniyle, bu kişi DİP'in kurulmasına öncülük etmiştir. Sol düşünceye yakınlığından dolayı, Demokrat Parti'nin Arsal'ı aday göstermediği tahmin edilmektedir.¹⁸⁷ Kurucuları arasında bulunan Üzeyir Kuran işçi mahkemelerine gönderilecek işçi delegeleri arasına seçilmiş,¹⁸⁸ sendikacılık faaliyetlerinde saygı duyulan isimlerden bir tanesi olmuştur.¹⁸⁹ Partinin muhasip üyesi Ömer Güleç, sendikacılık faaliyetlerini sürdürmüş ve "İstanbul Tütün ve Sigara Sanayii İşçileri Sendikasının" yapmış olduğu toplantıda idare heyetine seçilmiştir.¹⁹⁰ Partinin Genel Sekreterliğine getirilen İbrahim Güzelce ise parti kapandıktan sonra TİP ve DİSK'in kuruluşunda yer almıştır.

Partinin kurucusu Orhan Arsal, Demokrat İşçi Parti'nin Marksist bir parti olmadığını, ılımlı bir sol parti olduğunu söylemiştir. DİP kendine has bir tutum sergileyerek partilerin sendikalara karışmalarına karşı çıkmıştır. CHP ve DP'nin sendikalara karışmalarını eleştirmiş, kendi parti üyelerine ise sendika faaliyetlerinde bulunmayı yasaklamıştır. Kurulduğu dönemdeki sendikaların "işçi aristokratları" ve "sahte sendikalistler" olduklarını söyleyerek eleştiride bulunmuştur.¹⁹¹

DİP ilk genel kongresini 10 Şubat 1952 tarihinde yapmıştır. Burada okunan faaliyet raporunda, tüm uğraşlarını, işçi sınıfını bir güç haline getirmek için verecekleri açıklanmıştır. İstanbul'da; Beyoğlu, Eyüp ve Fatih ilçelerinde teşkilat kuran partinin yaklaşık 600 üyesi olmuştur. 1951 yılında yapılan seçimlere katılan DİP, 600 üyesi olmasına rağmen nedeni bilinmeyen bir durumdan ötürü 221 oy alabilmiştir. 1954 yılında yapılan seçimlere de katılan parti, bunun için İstanbul'da bir tane miting

¹⁸⁶ Tevetoğlu, a.g.e,s.629.

¹⁸⁷ Çelik, A. (2014). 1950'lerin Unutulan (Demokrat) İşçi Partisi ve Onun Üç Sisyphus'u. *Çalışma ve Toplum*, 41(2). 31-62, s.35.

¹⁸⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Eylül 1950, s.2.

¹⁸⁹ Çelik, a.g.e,s.33.

¹⁹⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 20 Eylül 1954, s.3.

¹⁹¹ Çelik, a.g.e,s.33.

düzenlemiştir.¹⁹² Bu seçimlerde de başarısız olan DİP, TÜİK verilerine göre 1954 yılında yapılan milletvekili seçimlerden 910 oy alabilmiştir.¹⁹³

Parti genel olarak eğitim faaliyetlerinde bulunmuştur. Her cumartesi günü Parti adına Beyoğlu'nda konferanslar düzenlenmiştir. Ancak partinin bu etkinliklerine katılacak aydın sayısının az olmasından dolayı, diğer ilçelerde bu tarz faaliyetlerde bulunulmamıştır.¹⁹⁴ 11 Şubat 1952 tarihinde Demokrat İşçi Partisi yıllık kongresini İstanbul Kasımpaşa'da bulunan Ünal Sinemasında düzenlemiş, Mehmet Dizman Parti Genel Başkanlığına seçilmiştir. Bu kongre sırasında partinin adının değiştirilmesi hakkında tartışma çıkmış fakat herhangi bir değişiklik olmamıştır.¹⁹⁵

İstanbul'da tekstil işçileri tarafından yapılmak istenen mitinge İstanbul valiliği tarafından izin verilmemiştir. Bu konu mecliste Kırşehir Milletvekili Halil Sezai Erkut tarafından gündeme getirilmiş ve izin verilmemesinin nedeni sorulmuştur. Bu soruya dönemin devlet bakanı ve başbakan yardımcısı Samet Ağaoğlu cevap vermiştir. Verdiği cevapta özetle şunları söylemiştir: Belli bir merkezden yönetilen bir planın parçası olarak ülkemizdeki iş anlaşmazlıkları artmaktadır. Bunu kanıtlayan deliller mevcuttur. Bu delillerin başında adı sosyalist ancak içyüzü tamamen komünist olan bir parti bu olayların arkasında yer almaktadır. Bu, İstanbul'da merkezi bulunan sosyalist partisidir. İşçileri tahrik etme konusunda bu parti yalnız değildir. Diğer muhalif partilerin ve bir kısım çevrelerinde bu konuda ortak görüşlerinin olduğu ortadadır. Ülkemizde muhalefet aracılığıyla 31 Mart havası oluşturulmak için girişimlerde bulunuluyor. Ancak bu konudaki girişimler nereden gelirse gelsin demokratik hürriyetlerimizi, vatandaşlık hak ve şerefini, demokratik rejimi mutlaka korumak zorunluluğunda ve kararlılığımızda.¹⁹⁶ ifadelerini kullanmıştır.

Samet Ağaoğlu'nun solcu partilerle ilgili meclisteki konuşmasının çok fazla tepki gelmiştir. Bu minvalde Demokrat İşçi Partisi tarafından bir protesto mitingi düzenlenmesi amacıyla valilikten izin istenmiş ancak müracaat kabul edilmemiştir. Demokrat İşçi Partisi miting izninin verilmesinde ısrar etmiştir. Ancak resmi

¹⁹² Tevetoğlu, a.g.e,s.629.

¹⁹³ Kaynar, M. (2007). Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri (1923-2006). 1.Basım İstanbul: İmge Yayınevi, s.9.

¹⁹⁴ Çelik, a.g.e,s.35.

¹⁹⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Şubat 1952, s.3

¹⁹⁶ TBMMTD,07 Mayıs 1952, s.97, 98, 100

makamlar mitinge izin verilmeyeceği açıklamasında bulunmuştur. İstanbul valisi Gökay'a bu konuda soru sorulması üzerine kendisi “*Bu işi kanun bilir*” demiştir.¹⁹⁷ İzin alınamaması üzerine parti Cumhuriyet Gazetesi'nde bu konuda bir mektup yayınlamıştır. Mektup aynen şöyledir: “*Birkaç gün evvel Samet Ağaoğlu tarafından büyük millet meclisinde konuşma sırasında bazı ithamlara uğrayan Türkiye sosyalist partisinin ve demokrat işçi partisinin sendikalar birliği ile hiçbir ilişkisi yoktur ve sendikalar birliği idare heyetinde mevzuu bahis her iki partiye mensup hiçbir üye bulunmamaktadır*” denilmektedir. *Bu beyan hakikatinde tam bir ifadesi değildir. Çünkü demokrat işçi partisinin genel ikinci başkanı Üzeyir kuran arkadaş, İstanbul sendikalar birliği idare heyetinde ötenden beri vazife almış olduğu gibi şimdiki idare heyetine de, birliğin son umumi heyet toplantısında en yüksek rakamı teşkil eden 265 reyle intibah edilmişti. Demokrat İşçi Partisi, Sendikalar kanunu gereğince siyaset yapmaktan memnu olan bu mesleki teşekküllere mensup üyelerinin çok artması yüzünden, bilhassa idare heyetlerine hâkim olduğu sendikalarda siyaset yapmak töhmetinde kalmamak için, kendi üyelerini ya sendikaya veya partiyi terk şıklarından birini tercih mecburiyetinde bırakmıştı. Demokrat işçi partisi bu emri üzerinedir ki Üzeyir Kuran arkadaş Sendikalar birliğinden istifa etmiştir. Bunu takiben demir ve madeni eşya sendikası ile basın teknisyenleri sendikası, İstanbul sendikalar birliğinden, siyasetle iştigalini protesto için ayrılmışlardır. Bu iki sendikadan basın teknisyenleri sendikası bilahare fevkalade umumi heyet toplantısında birlikten ayrılma kararının tasvip edilmemesi üzerine İstanbul sendikalar birliğine avdet eylemiş ve fakat bu sefer de idare heyeti toptan istifa etmiştir. Yapılan kongre neticesinde birlikten ayrılma kararını veren sendika idare heyeti hemen tamamen yeniden seçilmiş bulunmalarına rağmen parti mensupları 35 arkadaşları ile birlikte hem idare heyetinden ve hem de bizzat sendikadan ayrılmışlardır. Bu itibarla İstanbul Sendikalar Birliğine bizden sirayet edecek bir şaibe yoktur. İşbu cevabın, muhterem gazetenizin ilk çıkacak nüshasında aynı sahifede aynı sütunda aynı punto harflerle neşrini basın kanunu hükümlerine tevkiyan rica ve bu vesile ile hürmetlerimi sunarım ”.*¹⁹⁸

Demokrat İşçi Partisi'nin daha önce izin verilmeyen mitingi 25 Mayıs 1952 tarihinde saat 10.00'da İstanbul Taksim'de düzenlenmiştir. Düzenlenen bu mitinge

¹⁹⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 13 Mayıs 1952, s.1

¹⁹⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 19 Mayıs 1952, s.6

yaklaşık 200 kişi katılmıştır. Bir grup işçi tarafından Cumhuriyet Abidesi'ne çelenk konulmasından sonra Parti Genel Başkanı Orhan Arsal katılımcılara bir konuşma yapmıştır. Genel Başkan bu konuşmasında Demokrat Parti'nin programında bulunan ve işçiyi ilgilendiren davaları gerçekleştirmediğinden bahsetmiş ve iktidar partisini şiddetli bir biçimde eleştirmiştir. Türk işçisinin haklarını korumak amacıyla kurulan partisinin bu amaç uğrunda pes etmeden çalışacağını söylemiştir. Orhan Arsal'ın konuşmasının ardından diğer hatipler de konuşma yapmış ve sendika çalışmalarının işçiler için yararlı olmadığını belirtilmişlerdir.¹⁹⁹

DİP Genel Başkanı Orhan Arsal'ın Taksim mitingi ve sonrasında çeşitli yerlerdeki konuşmalarında milli birliği bozacak söylem tarzı görüldüğünden hakkında takibat başlatılmış ve ifadesi alınmıştır.²⁰⁰ Demokrat İşçi Partisi 10 Ekim 1959 tarihinde fesih nedeniyle kapatılmıştır. Demokrat İşçi Partisi, zayıf bir teşkilat kurmuş ve kısa ömürlü olmuştur. Her ne kadar durum böyle olsa da işçilerin kendi partilerini kurmaları ve bağımsız bir sendikacılık anlayışı takip etmeleri konularındaki çabaları dikkat çekicidir. Bu anlamda yürüttükleri siyasi strateji örnek teşkil etmiştir. DİP'in kurucuları arasında bulunan Orhan Arsal ve İbrahim Güzelce parti kapandıktan sonrada siyasi faaliyetlerine devam etmiş, Türkiye İşçi Partisi'nin tüzüğünü beraber yazmıştır.²⁰¹ 1960 yılından sonra DİP'in birçok üyesi Türkiye İşçi Partisi'ne katılmıştır.²⁰²

6.3 Vatan Partisi

Vatan Partisi(VP), 20 Ekim 1954 tarihinde, İstanbul valiliğinden alınan izin sonrasında, Dr. Hikmet Kıvılcımlı ile birlikte komünist eğilimleri oldukları bilinen Ahmet Cansızoğlu, Osman Sercan, Hüseyin Kazancı, Sevdiye Kayaoğulları ve İrfan Savgat tarafından kurulmuştur.²⁰³ Dr. Hikmet Kıvılcımlı komünistlik suçlamasından 15 yıl hapis haneinde yattığı için böyle bir partinin kurulması için izin başvurusunda bulunması Ankara'da şaşkınlık yaratmıştır. Hatta partinin kurulmasına izin

¹⁹⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 26 Mayıs 1952, s.1, 5

²⁰⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 28 Temmuz 1953, s.1.

²⁰¹ Koçak, H. (2008). Türkiye İşçi Sınıfı Oluşumunun Sessiz Yılları:1950'ler, *Toplum ve Bilim*, 113, ss.90-127 s.99

²⁰² Kaynar, a.g.e.s.93-94.

²⁰³ BCA 030.01.00.00.42.247.6

verilmeyeceğine dair söylentiler ortaya çıkmıştır.²⁰⁴ Çıkan bu söylentilere rağmen, Vatan Partisi'nin genel merkezi İstanbul Sultan Ahmet'de Yere Batan Caddesi 66/2 adresinde açılmıştır.²⁰⁵ Daha sonraki süreçte partinin şubelerini arttırmak amacıyla girişimlerde bulunulmuştur. İstanbul'da iki, İzmir'de bir şube açılmıştır.²⁰⁶ Vatan Partisinin İzmir İl teşkilatı resmen faaliyete 1956 yılında geçmiştir. Partinin İzmir il idare heyetinde Galip Köksal, Arif Şimşek, Mustafa Şimşek ve Esad A. Balım yer almıştır.²⁰⁷ Konya'da da siyasi faaliyetler yürütülmüştür ancak şube açılmamıştır. Partinin ambleminde Türkiye haritası ve güneş sembolleri kullanılmıştır.²⁰⁸

Vatan Partisi'nin kurulduğu 1954 yılında Türkiye'deki komünist oluşumların yönetici kadrosunun büyük bölümü hapisane de olduğu için Hikmet Kıvılcımlı kısıtlı imkânlarla, az sayıdaki komünisti bir araya toplayarak partiyi kurabilmiştir. VP'nin kurulmasında 1952 yılında Orhan Arsal tarafından kurulan Demokrat İşçi Partisi'nden ayrılan bir grup işçinin Kıvılcımlı ile tanışması etkili olmuştur.²⁰⁹ Partinin kuruluş aşamasında üyelik konusunda dikkatli davranılmıştır. Özellikle sendikalarla bağlantılı kurularak, işçi sınıfı ile bağ kurmak amaçlanmıştır. Hikmet Kıvılcımlı partisine çok sayıda üye toplayabileceği halde, komünistliği herkesçe bilinen kişilerden yana tercihini kullanmamıştır.²¹⁰ Kuruluş amacı: "*Vatan Partisi her ne olursa olsun İşçi Sınıfı, hak ve varlığının, yaşama savaşının bayrağını yere düşürmemek için kurulmuştur.*"²¹¹ olarak belirtilmiştir.

Partinin kurucu ve üyeleri özellikle işçilerden seçilmeye çalışılmıştır.²¹² Partinin tüzüğünde işçi haklarını geliştirmek için faaliyette bulunacakları yazılmıştır.²¹³ Fiilen parti çalışmaları 7 Kasım 1954 tarihinde yapılan toplantı ile başlamıştır. Bu toplantıda partinin yönetim kurulu belirlenmiştir. Toplantıda alınan

²⁰⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 12 Kasım 1954, s.6.

²⁰⁵ Kıvılcımlı H.(2014).Vatan Partisi Tüzüğü ve Programı, İstanbul: Kıvılcımlı Derneği Enstitüsü. s.27.

²⁰⁶ Sayılğan, a.g.e,s.378.

²⁰⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 31 Ekim 1956, s.5.

²⁰⁸ Çarık, Ş. (2013). *Vatandaş Ve Sosyalist Gazeteleri Üzerine Bir İnceleme*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Genel Gazetecilik Bilim Dalı).İstanbul, s.44

²⁰⁹ Ünsal, M. S. (1996). *Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Vatan Partisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı).Antalya, s.66-67.

²¹⁰ Aydar, Ö.(2016) *Bir Sosyal Bilimci Olarak Hikmet Kıvılcımlı Üzerine Sosyolojik Bir Analiz*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı).Erzurum, s.54.

²¹¹ Kıvılcımlı:2014, s.6

²¹² Tevetoğlu, a.g.e,s.662.

²¹³ Cumhuriyet Gazetesi, 12 Kasım 1954, s.1.

karara göre; genel başkanlığa Hikmet Kıvılcımlı seçilmiştir. Yönetim kurulu ise şu isimlerden oluşmuştur; Osman Sercan genel sekreterliğe, Sevdije Kayaoğulları, Ahmet Cansızoğlu, Ahmet Anter başkanlık divanına, İbrahim Kayaoğulları organlar divanına, Memduh Karaarslan kültür divanına, Sevdije Kayaoğulları kadın-çocuk-gençlik teşkilatı divanına, İrfan Savgat işçi teşkilatı divanına, Mehmet Anter esnaf ve münevver divanına seçilerek fiilen çalışmalara başlanmıştır. Partinin kuruluşu sırasında ciddi bir kadro sıkıntısının varlığı, oluşturulan bu yönetim kurulundan da anlaşılmaktadır. Mehmet Anter ve Sevdije Kayaoğulları iki ayrı görevden sorumlu olmuştur.²¹⁴ Vatan Partisi gençler arasında propaganda yapmak için gençlik kolu da oluşturmuştur. Fakat Gençlik kolu etkinlikleri hakkında çok fazla bilgi yoktur. Hikmet Kıvılcımlı tıp hekimi olduğundan dolayı parti halkın sağlık sorunları ile ilgilenmeye başlamıştır ve “Vatan Partisi Sıhhat İşleri”(EK 6) başlıklı ilanlar dağıtılmıştır. Bu sayede parti propagandası yapmak amaçlanmıştır fakat bu etkinlik düşünüldüğü kadar etkili olmamıştır.²¹⁵

Hikmet Kıvılcımlı Partiyi kurmadan önce 1 Mayıs 1954 tarihinde “Kuvay-i Milliyetçiliğimiz–Neden Başka Parti Lazım? Gerekçe” başlıklı bir kitapçık yayınlamıştır ve böyle bir siyasi oluşuma neden ihtiyaç duyulduğunu anlatmıştır.²¹⁶ Partinin kuruluş gerekçesini iki temel sorunu öne sürerek açıklamıştır. Birincisi CHP’nin halkı küçümseyen tavrı, ikincisi ise DP’nin ekonomik politikaları ile antidemokratik tavrıdır.²¹⁷

Partinin tespit edilen kayıtlı üye sayısı Hikmet Kıvılcımlı’da dâhil olmak üzere 46 kişidir. Bu kişilerin 15’i farklı zamanlarda, siyasi sebeplerle hapse girmiştir. Hapis yatmış bu kişilerden, Mehmet Caba ve Hüsnü Tamçiz 1929 yılında İzmir Ağır Ceza Mahkemesi’nden 4 yıl, Fatma Nudiye Yalçı ve Abdülkerim Korcan 1939 yılında Donanma Askeri Mahkemesi’nde 10 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Bunların dışında, Mehmet Caba, Hüsnü Tamçiz, Mümin Kökrek, Osman Kuzeyli, Hasan Civan, Muharrem Bezgin ve Hasan Erin TSEKP davasında, Mustafa Toprak ise 1951 TKP tevkifatında yargılanmış ve hapis cezasına çarptırılmıştır. Diğer Parti üyeleri Zihni

²¹⁴ Kıvılcımlı:2014, a.g.e,s.63

²¹⁵ Ünsal, a.g.e,s.73.

²¹⁶ Çarık, 2013: a.g.e,s.44.

²¹⁷ Aydar, a.g.e,s.55

Anadol, Selahaddin Kaya, Süleyman Şahin Yar ve Osman Kamucu çeşitli zamanlarda yargılanmıştır ve hapis cezası almıştır. Partinin 46 üyesinden 28'i göçmen veya göçmen bir aileye mensuptur. Bu göçmenlerin 16'sı romandır ve bunların 12'si yönetim kurulu üyesi olarak görev yapmıştır.²¹⁸

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku hocası Ord. Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı, 1956 yılında Vatan Partisi'nin de içinde bulunduğu partilere, mektup göndererek Anayasa konusundaki düşüncelerini sormuştur.²¹⁹ Hikmet Kıvılcımlı, bu mektup üzerine Anayasa hakkındaki görüşlerini “Anayasa Teklifi” başlıklı bir metin hazırlayarak 15 Haziran 1956 tarihinde İstanbul Üniversitesi'ne göndermiştir. Hikmet Kıvılcımlı'nın tek başına hazırlamış olduğu bu metin 1960 yılında Suat Şükrü Kundakçı ismiyle yayınlanmıştır. Bu teklif metninin ikinci maddesinde devletin tanımı yapılmıştır. Buna göre Devlet; Cumhuriyetçi, Devletçi, Milliyetçi, Halkçı, Laik ve İnkılapçıdır. Bunlara ek olarak Vatan Partisi'ne üye olurken bu tanıma çok benzer bir yemin edilmiştir.²²⁰

Vatan Partisi 1957 yılında düzenlenen seçimlere katılmıştır. VP Halka tam manasıyla kendini tanıtamamıştır. Partinin il seçim kurulu tarafından onaylanan 39 kişilik bir aday listesi ilan edilmiştir. Farklı meslek gruplarına mensup partililer, aday gösterilmiştir. Vatan Partisi'nin adaylarının 28'i işçi 6'si marangoz, diğerleri; berber, terzi, dokumacı gibi zanaatlardan, şoför, öğretmen ve iki tane ev kadınından oluşmuştur.²²¹

1957 yılında yapılacak seçim hazırlıkları sırasında, Hikmet Kıvılcımlı, Sabahattin Düzgün, Safiyettin Kaya, Ahmet Cansızoğlu, Kerim Korcan ve Fatma Yalçı, konuşmalarında, komünizm propagandası yaptıkları gerekçesi ile haklarında takibat başlatılmıştır.²²² İlk takibat Kıvılcımlı'nın İstanbul Eyüp'te düzenlediği miting sırasında, Türk parası ile ilgili söylediği sözler suç kapsamında görüldüğünden başlatılmıştır.²²³ Miting konuşmaları sırasında komünist propagandası yapan Hikmet

²¹⁸ Ünsal, a.g.e,s.69-70

²¹⁹ Çarık:2013, a.g.e,s.45

²²⁰ Ünsal, a.g.e,s.70-71

²²¹ Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ekim 1957, s.5

²²² BCA 030.01.00.00.42.247.6

²²³ Milliyet Gazetesi, 17 Ekim 1957, s.3

Kıvılcımlı ve arkadaşları hakkında aralıksız takibat devam etmiştir.²²⁴ Parti bünyesinde yaptıkları toplantılarda, açık hava toplantılarında Marksist ideolojinin propagandasını yaptıkları gerekçesiyle, İçişleri Bakanlığı'nın emri ile Vatan Partisi 31 Aralık 1957 tarihinde kapatılmıştır. Faaliyetlerine izin verildiği takdirde daha zararlı sonuçların ortaya çıkabileceği düşünülmüştür. Emniyet Müdürlüğü'nün yaptığı tahkikata dayalı olarak parti üyesi 53 kişinin, komünist faaliyetlerde buldukları tespit edilmiştir. İstanbul 1. Sorğu Hâkimliği tarafından 6 Aralık 1958 tarihinde 26 sanık hakkında tutuklama kararı verilmiştir. Geriye kalan 22 sanık tutuksuz yargılanmıştır ve haklarında son kez tahkikat yapılması kararı alınmıştır. 5 sanık hakkında da mahkemelerinin menî kararı verilmiştir. Bu karara göre düzenlenen iddianame ile parti içinde komünist faaliyet gösteren 46 sanık (ki bunlardan 15 kişi daha önce mahkûmiyet almış komünistlerdir) duruşmaları yapılmak üzere 2. Ağır ceza mahkemesine sevk edilmiştir.²²⁵

Vatan Partisi üyeleri komünist bir rejim kurmak amacıyla hükümet darbesi planlamaktan suçlu bulunmuştur. İlegal Türkiye Komünist Partisi'nin devamı olduğu belirlenen Vatan Partisi'nin 25 üyesi komünistlik ve vatan hainliği suçu ile adliyeye teslim edilmişlerdir. Yapılan sorgulamalarının ardından tutuklanmışlardır. Suçluların: *“Türkiye Cumhuriyeti idaresi altında kurulmuş ve teessüs etmiş olan içtimai, iktisadi, siyasi ve hukuki nizamları yıkarak onun yerine yabancı menşeli komünist rejim getirip aziz vatanımızı ve milletimizi peyk bir memleket halinde köle, şerefsiz, haysiyetsiz yaşatmak, istiklalimizi ve dini, milli varlığımızı top yekûn ortadan kaldırmak”* amacıyla hareket ettikleri bildirilmiştir.²²⁶ Parti üyeleri gizli çalışmalarını titiz bir biçimde yaparak polisin eline uzun süre koz vermemiştir. Fakat yapılan tahkikat sonrasında tutuklananların büyük bir bölümü partinin ileri gelenleri olmuştur. Tutuklanan Vatan Partisi kurucu ve idarecileri arasında Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Fatma Nuriye Yalçı, Abdülkerim Korcan, Mehmet Caba, Hüsnü Tameviz, Muharrem Bezgin, Osman Kuzeyli, Mümin Kökrek, Mustafa Toprak, Hasan Erin, Zihni Anadol, Selahattin Kaya, Hasan Civan, Süleyman Şahin Tar, Osman Kamucu, Hamdi Çapa, Yusuf Ziya Giray, Hüseyin Alkaranfil, Zehra Kosava, Hasan Küçükpomak, Rasim

²²⁴ Tevetoğlu, a.g.e,s.664

²²⁵ BCA 030.01.00.00.42.247.6

²²⁶ Milliyet Gazetesi, 26 Ocak 1958, s.1

Yıldızbakan, Abdi Azer, Ahmet Cansızoğlu, Hüseyin Kazancı, Bahri Uçta yer almıştır.²²⁷

6.4 Türk Sosyal Demokrat Partisi

26 Nisan 1946 tarihinde Cemil Alpay'ın başkanlığında İstanbul'da kurulmuştur. Partinin kurucuları arasında Mustafa Yıldız, Hakkı Sadık Acarlı, Yakup Savaş gibi isimler yer almıştır. Hiçbir kongre toplayamamış olan parti gerçek manada teşkilatlanamamıştır. 1950 yılında yapılan genel seçimlere, İstanbul'dan 9 aday çıkarmıştır fakat herhangi bir başarı elde edememiştir. Genel Başkan Cemil Alpay'ın 1951 yılında ölmesi üzerine, partini kurucu sayısı 3 kişiden daha az olmuştur ve bu nedenle parti kendiliğinden fes olunmuştur.²²⁸

6.5 Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi

17 Haziran 1946 tarihinde İstanbul'da kurulmuştur. Partinin Genel Başkanlık görevini Ethem Ruhi Balkan üstlenmiştir. 1946-1948 yılları arasında faaliyet gösteren parti, çok partili hayata geçişle birlikte ilk kurulan partilerden bir tanesi olmuştur. Toplamda, İstanbul'da dâhil olmak üzere, 17 tane şubesi açılmıştır.²²⁹ 1946 yılında yapılan seçimlere katılmıştır ve 16 bine yakın oy almıştır.²³⁰ Beklentilerin çok altında oy aldığı için teşkilatında zayıflama meydana gelmeye başlamıştır. 1948 yılında partiye üye olan gençlerin sayısı artmıştır. Bu sayede zayıflayan teşkilat faaliyetlerinde bir hareketlenme meydana gelmiştir. 1950 yılında yapılan seçimlere katılmıştır ancak bu seçimlerde de herhangi bir başarı elde edememiştir.²³¹ Uzun yıllar hiç kongre yapılmaması, parti yönetim kurulunu belirlenmemesi dolayısıyla 2 Haziran 1966 tarihinde Anayasa Mahkemesi'nin aldığı karar doğrultusunda fes olduğu kabul edilmiştir.²³²

²²⁷ Milliyet Gazetesi, 26 Ocak 1958, s.5

²²⁸ Tevetoğlu, a.g.e,s.536-537

²²⁹ Tevetoğlu, a.g.e,s.543, 546

²³⁰ Çarık, a.g.e,s.165

²³¹ Tevetoğlu, a.g.e,s.543, 546

²³² Çarık, a.g.e,s.165

6.6 Türkiye Yükselme Partisi(Ulusal Kalkınma Partisi)

Türkiye Yükselme Partisi(TYP), 3 Temmuz 1948 tarihinde, Ali Rıza Gizdeşir, Zeki Güken, Hüseyin Azmi Balcı, Mehmet Fars Berazioğlu, Sacide Şuvan, Nadide Öztürk, Halit Hünkar gibi isimlerin bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Sosyalizm ideolojisinin savunucusu olarak tanınan Ali Rıza Gizdeşir partinin genel başkanı olmuştur. Parti ilk olarak Ulusal Kalkınma Partisi adıyla kurulmuştur. Ancak 1948 yılında adı değiştirilerek Türkiye Yükselme Partisi adını almıştır. TYP yapılan hiçbir seçime katılmamıştır. Ancak bazı parti üyeleri 1950 yılında yapılmış olan Genel Seçimlerde ve 1951 yılında yapılan milletvekilliği ara seçimlerinde bağımsız milletvekili adayı olmuşlardır.²³³ Parti tüzüğü'nün 1. maddesinde siyasi ve halkçı bir parti olduğu belirtilmiştir. Parti programında, Kemalizm düşüncesine uygun olarak hareket edecekleri, demokrasinin gelişmesi ve yayılması için çaba harcayacakları açıklanmıştır. Tüm halkın bolluk, bereket ve mutluluk içerisinde kalkınmasını hedefledikleri belirtilmiştir. Amaçlarını gerçekleştirebilmek için ülkede ticari, sanayi ve zirai alanlarda seferberlik başlatılacağı ve milli birliğin güçlendirileceği açıklanmıştır. Partinin gücünü halktan alacağını ve fakir halkın refahının sağlanacağı ifade edilmiştir. Halkın rahatlıkla alabileceği ucuz evlerin inşa edileceği, ücretsiz muayene olunabilecek halk doktorlarının görevlendirileceği, istihdam alanlarının genişletilerek işsizliğin ortadan kaldırılması için gayret gösterileceği ifade edilmiştir.²³⁴

Türkiye Yükselme Partisi adına 1951 tarihinde bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiri: *“Türk milletinin zihninde geleneksel prensip olarak yaşayan Kemalizm’i bütün varlığımızla müdafaa edeceğiz denilmiştir.”* Ülkede ortak amaçları bulunan büyük küçük bütün partiler milli birliği sağlamaya çağırılmıştır. Ancak yayınlanan bu bildiri ülke genelinde herhangi bir etki yaratmamıştır. Hatta bildiriye verilen bir karşılık dahi tespit edilememiştir.²³⁵ Fesih nedeniyle 12 Eylül 1953 tarihinde kapatılmıştır.²³⁶

²³³ Kaynar, a.g.e,s.82-83

²³⁴ Pars, V.(2005). *Demokrat Parti Döneminde Siyasal Örgütlenme*,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü).İstanbul, s.172

²³⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 21 Mart 1951, s.5

²³⁶ Çarık, a.g.e,s.166

6.7 Sosyal Adalet Partisi

28 Şubat 1946 tarihinde İstanbul'da İhsan Temelveren, Zıyneti Temelveren, Mürettip Muharrem Zeki Korgunal tarafından kurulmuştur. Sosyalizmin savunucusu olarak kurulan partinin genel başkanlık görevini İhsan Temelveren yapmıştır. Parti programında, sosyalizm, devletçilik ve adalet kavramlarına vurgu yapılmıştır. Bunların birleştirici gücünden yararlanmak hedeflenmiştir.²³⁷ Kendisine ait özel bir yayın organı yoktur. Bu nedenle “Gerçek” ve “Türkiye Ticaret Postası” gazeteleri aracılığıyla parti program ve çalışmaları yayınlanmıştır. Önemli bir faaliyeti ve başarısı olmamıştır.²³⁸ 21 Eylül 1952 tarihinde genel kurulda alınan karar sonrasında parti kapatılmıştır.²³⁹

6.8 Çalışma Partisi

19 Eylül 1950 tarihinde kurulan Çalışma Partisi, Cumhuriyetçi, merkez sol siyasal eğiliminde olmuştur.²⁴⁰ Geçmişte Demokrat Parti Haysiyet Divanı üyesi olarak görev yapan Avukat Cevat Mimaroglu tarafından Ankara'da kurulmuştur. Partinin 27 maddeden oluşan programında adalet işlerinin harçsız yapılması, yükseköğrenimin burslu olması, devlet parası ile kurulan tesislerin özel girişime devredilmemesi gibi maddelere yer verilmiştir. Partinin genel başkanlığını Cevat Mimaroglu, genel Sekreterlik görevini Fahri Ünsal yapmıştır.²⁴¹ Partinin kurucu ve yönetici ekibinde şu isimler yer almıştır: Cevat Mimaroglu, Ömer Fahri Ünsal, Bedrettin Örtensoy, Mehmet Emin Özdemir.²⁴² Her ne kadar merkez sol görüşe sahip bir parti olduğu ifade ediliyor olsa da devletçi sosyalizmi savunan bir parti olduğu belirtilmiştir.²⁴³

Dönemin Milliyet ve Cumhuriyet Gazetelerinde Genel Başkan Cevat Mimaroglu ve CHP Genel Başkanı İsmet İnönü arasında 10 Ekim 1950 tarihinde bir görüşme yapıldığı haberi yer almış, ancak görüşmenin içeriği ile ilgili bir bilgi mevcut tespit edilememiştir.²⁴⁴

²³⁷ Çarık, a.g.e.s.164

²³⁸ Tevetoğlu, a.g.e.s.532, 534

²³⁹ Çarık, a.g.e.s.164

²⁴⁰ Kaynar, a.g.e.s.94

²⁴¹ Cumhuriyet Gazetesi, 20 Eylül 1950, s.3

²⁴² www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html

²⁴³ Kaynar, a.g.e.s.94-95

²⁴⁴ Milliyet Gazetesi, 20 Ekim 1950, s.5

Çalışma Partisi Genel Başkanı Cevat Mimaroğlu, bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiride: *“Elinde milletin mukaddes emanetini taşıyan iktidar partisi mücadele günlerinin temiz heyecanını ve idealizmini kısa zamanda kaybederek gittikçe soysuzlaşan parti ve şahıs kavgalarına düşmüş bulunuyor. Millet hayal kırıklığı ve üzüntü içerindedir. Liberalizasyon siyaset ile milli sanayimiz sarsılmış işsizlik geniş ölçüde artmıştır. Yüz binlerce vatandaş sefalet içindedir. Köy kalkınması davası, sanayileşme davası, sosyal kalkınma davası gibi ana meseleler sahipsiz yüzüstü durmaktadır. Memleketin yaratıcı bir çalışma hamlesi ihtiyacı bugün her zamandan fazladır. Diğer taraftan yurdumuzu çevreleyen dış şartlar milli birliğin her bakımdan son derece kuvvetli bulundurulması icap ettirmektedir. Dün İstanbul’da Türk hakimini reddeden irticanın yarın nelere cüret edebileceğini düşünerek açık ve kati konuşmak gerekirken iktidar partisi sorulu cevaplı tevilleri tercih eder görünmektedir. Bütün bu ahval ve şerait içinde muhalif bir partinin başkanı bulunan sayın bir zatın tarihi şahsiyetini hırpalamak ve yıpratmak için particilik gayreti ile iktidar partisinin seferber edilmiş olmasını görmek cidden acı ve elim vericidir. Milletine tarihi hizmetler ifa etmiş olduğuna hiç kimsenin şüphe etmediği bir vatan evladına reva görülmekte olan çirkin tecavüzleri, Çalışma Partisi nefretle karşılamakta ve açılmak istenilen yolun millet menfaatlerine asla uygun olmadığını açıkça bildirmeyi partimiz milli bir vazife saymaktadır.”*²⁴⁵ Yayınlanan bu bildiride Demokrat Parti iktidarı şiddetli bir üslupla eleştirilmiştir. 1950-1960 yılları arasında kurulan solcu partiler arasında en uzun süre faaliyetlerini sürdüren partilerden bir tanesi olmasına rağmen yapılan hiçbir milletvekilliği seçimlerine katılmamıştır. Halkta etki yaratacak önemli bir faaliyet gerçekleştirilmediğinden dolayı parti üyelerinden bazıları istifa etmiştir. Fesih nedeniyle 09 Şubat 1959 tarihinde kapatılmıştır.²⁴⁶

6.9 Radikal Hürriyet Partisi

Merkez sol siyasal eğiliminde bulunan Radikal Hürriyet Partisi, 11 Nisan 1954 tarihinde Lüleburgaz’da kurulmuştur. Yapılan hiçbir milletvekilliği seçimlerine katılmamıştır. Genel Başkanlığını Osman Taşkınbaş’ın yaptığı parti fesih nedeniyle 25 Ocak 1956 tarihinde kapatılmıştır.²⁴⁷ Partinin kapatılmasının ardından Genel

²⁴⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 20 Mart 1951, s.3

²⁴⁶ Kaynar, a.g.e.s.94-95

²⁴⁷ Kaynar, a.g.e.s.99

Başkan Osman Taşkınbaş tarafından, bazı kanun tasarılarının meclise sevk edilmesiyle ilgili bakanlar kurulu kararlarını iptal ettirmek amacıyla Danıştay'da dava açılmıştır. Davalı dilekçesinde davalı olarak Başbakan Adnan Menderes'i göstermiştir. Matbuat kanunu, toplantılar ve gösteri yürüyüşü kanun tasarılarının antidemokratik olduğunu iddia ederek, bunların TBMM'ye sevk edilmesi hakkında bakanlar kurulu tarafından alınan kararların iptalini istemiştir. Yazılan dilekçeye karşılık olarak başbakanlık müsteşarı imzasıyla verilen cevapta Danıştay'a yapılan başvurunun usul, ehliyet ve esas bakımından ret edilmesi istenmiştir. Davacı buna karşılık davanın usule uygun olduğunu ileri sürerek iddiasını tekrarlamıştır. Başbakanlık tarafından verilen ikinci cevapta da davanın ret edilmesi istenmiştir.²⁴⁸ Sonuç itibariyle Osman Taşkınbaş bu süreçte bir kazanım elde edememiştir. Ayrıca Osman Taşkınbaş Demokrat Parti'nin feshi konusunda Ankara Asliye Hukuk Hâkimliğinde dava açmıştır.²⁴⁹

6.10 Halk Kurtuluş Partisi

Merkez sol siyasal eğilimine sahip olan Halk Kurtuluş Partisi, 01 Ağustos 1957 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. Hiçbir milletvekili seçimlerine katılmamış olan partinin genel başkanı tespit edilememiştir. Fesih nedeniyle 08 Ağustos 1958 tarihinde kapatılmıştır.²⁵⁰

6.11 Türkiye Sosyalist Partisi

Türkiye Sosyalist Partisi 1946 yılında kurulmuş ancak birkaç ay sonra kapatılmıştır. Parti Başkanı Esat Adil Müstecaplıoğlu ve parti yöneticileri partinin kapatılmasından sonra tutuklanarak bir yıl hapis hâlinde kalmıştır. Parti yöneticilerinin yargılanması sonrasında İlegal Komünist Partisi ve komünistlerle alakaları olmadığı ve bu konularda propaganda yapmadıkları sonucuna varılmış, suçsuz oldukları anlaşılmıştır. Bunun sonucunda serbest bırakılmışlardır. 28 Ağustos 1950 tarihinde Esat Adil Müstecaplıoğlu ve arkadaşları tarafından Türkiye Sosyalist Partisi, İstanbul'da tekrar kurulmuştur. Kurulan partinin yöneticisi olarak Asım Bezircioğlu, Vahit Kıvılcım, Şinasi Erken, Nurettin Sütkan ve Sıtkı Eser seçilmiştir.²⁵¹ Esat Adil

²⁴⁸ Milliyet Gazetesi, 03 Ekim 1956, s.1

²⁴⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 3 Ekim 1956, s.5

²⁵⁰ Kaynar, a.g.e.s.110

²⁵¹ Şişmanof, D. (1965). *Türkiye'de İşçi Ve Sosyalist Hareket*, Sofya: Narodna Prosveta Devlet Yayınevi, s.131

Müstecaplıoğlu Parti Genel Sekreteri olarak görev yapmıştır. Parti içerisinde başkan sıfatıyla görev yapan biri olmamıştır. Partinin üyeleri Fahri Başkan olarak Nazım Hikmet'i seçmişlerdir.²⁵² Partinin yayın organı "Gerçek Gazetesi" tekrar yayınlanmaya başlamıştır. İşçiler ve sosyalist hareketler hakkında bilimsel konferanslar tekrardan düzenlenmiştir.²⁵³ Bu düzenlenen konferanslar haftanın çeşitli günlerinde parti merkezinde yapılmıştır. Esat Adil, Atilla İlhan ve Asım Bezircioğlu'nun konuşmaları dinleyiciler tarafından çok fazla ilgi görmüştür. Burada sosyalizm kavramı, katılan işçilere öğretilmeye çalışılmıştır ve Sovyet Rusya'yı övücü söylemlerde bulunulmuştur. Rusya'nın sosyalizm sayesinde Amerika'yı geçtiği ve Rusya'daki yaşam standartlarının yüksek olmasının sebebinin bu olduğu gibi söylemlerde bulunularak katılımcılar etkilenmeye çalışılmıştır.²⁵⁴ Partinin yayın organı olarak faaliyet gösteren Gerçek Gazetesi'ne komünistlik propagandası yaptığı gerekçesiyle dava açılmıştır. Gerçek Gazetesi açılan bu dava sonrasında kapatılmıştır. Gazetenin kapatılmasının ardından parti yöneticisi 15 kişi, 15 Haziran 1952 tarihinde tutuklanmış ve parti tekrardan kapatılmıştır.²⁵⁵ Partinin kapatılması yabancı basın yayın organlarında yer bulmuştur, birçok yabancı radyoda Türk halkının komünizme karşı sürekli uyanık ve ayakta olduğuna dair haberler yapılmıştır. Paris Radyosu'nda yapılan haberde: "*Uyanık Türk Polisi Türkiye Sosyalist Partisi'ne bir baskın yaparak kurucular ve azalardan 13'ünü tutuklamıştır.*" ifadelerine yer verilmiştir.²⁵⁶

Partinin kapanmasıyla ilgili dikkat çekici bir hadise meydana gelmiştir. Parti yöneticilerinin tutuklanmasından bir gün önce 14 Haziran 1952 tarihinde, Esat Adil Müstecaplıoğlu tarafından Başbakan Adnan Menderes'e bir mektup gönderilmiştir.(EK 7) Müstecaplıoğlu gönderdiği bu mektupta partisi hakkında yapılan suçlamalara bir açıklık getirmeye çalışmıştır. Bu mektubun bir bölümü şu şekildedir: "*Son günlerde maruz kaldığımız bazı olaylar bizi yüksek makamınıza ve asil şahsiyetinize elem ve endişelerimizi arza mecbur kılmaktadır. Partimizin, iki yıllık faaliyetinin ilmi mahiyeti, milli karakteri, nizam içtimamızla olan ahengi her türkü şaibeden uzaktır. Bunu beyan ve temin etmek vazifemdir. Bununla beraber,*

²⁵² Darendelioğlu, a.g.e.s.410

²⁵³ Şişmanof, a.g.e.s.131

²⁵⁴ Darendelioğlu, a.g.e.s.405

²⁵⁵ Şişmanof, a.g.e.s.131

²⁵⁶ Darendelioğlu, a.g.e.s.406

Memleketimizde, samimi surette antikomünist bir sosyalist partisinin dahi mevcudiyet ve faaliyeti şayanı arzu değilse, siyasi hayattan çekilmeye, kurucusu ve başkanı sıfatıyla partimi kapatmaya amade bulunduğumu, derin bir elem içinde arz ederim."²⁵⁷ Fakat gönderilen bu mektup da partinin kapatılmasına engel olamamıştır. Yaşanan bu hadise Demokrat Parti iktidarının sol hareketlere karşı takındığı olumsuz tutumu bir kez daha gözler önüne sermiştir.

Parti yöneticileri Esat Adil Müstecaplıoğlu, Mustafa Börklüce, Vahit Kıvılcım, Şükrü Kaya, Nurettin Sütkan, komünizm propagandası yapmak, işçilerin ve kapitalistlerin çıkarlarını birbirine zıt olarak göstermek, Kore Savaşı'na asker gönderilmesini eleştirmek, sosyalist ülkelerle özellikle de Sovyetler birliği ile barış ve dostluk içinde yaşamının gerekliliğini savunmak, sosyal sınıflar ve sınıf mücadelesi hakkında konferanslar düzenlemek ve bilimsel sosyalizmden söz etmek gibi suçlamalardan dolayı yargılanmıştır. Yargılama sürecinde sanıklara mahkemede sorulan ilk sorular şunlar olmuştur: "*Neden Sosyalist Partisine üye oldun? Neden sosyalist oldun?*" Sanıklar bu sorulara; olmaları gereken yerin sosyalist partisi olduğu, işçi sınıfının ancak sosyalizmle kurtulacağı yönünde cevap vermişlerdir. Şair ve yazar Mustafa Börklüce ise şu cevabı vermiştir. "*Ben sosyalizmin gerekli olduğunu kendi tecrübemle anladım ve bu yüzden sosyalist oldum.*" Tutuklanan bir diğer kişi Asım Bezircioğlu konferanslarında diyalektik metaryalizm ve sosyal sınıfları anlattığından dolayı ülkede sınıf ayrımcılığı yapmakla suçlanmıştır. Bu suçlamalara karşılık olarak: "*Sosyal sınıflar sosyalizmde değil, sömürücü toplumlarda yaratılmıştır.*" ifadelerini kullanmıştır. Müstecaplıoğlu ise Gerçek Gazetesi'nde yayınladığı "Sosyalist Politikanın Esasları" isimli makalesinde işçi ve köylüleri "sosyal devrime" teşvik ettiği gerekçesiyle suçlanmıştır.²⁵⁸ Gerçek Gazetesi'nde yapılan yayınlar ve Türkiye Sosyalist Partisinin faaliyetleri nedeniyle İkinci Ağır Ceza Mahkemesi'nde başlayan yargılama süreci 22 Kasım 1952 tarihinde bitmiştir. Buna göre Esat Adil Müstecaplıoğlu ve Asım Bezircioğlu; 1 yıl 4 ay, Reşit Menteşeoğlu; 1 yıl 6 ay hapis cezasına çarptırılmıştır. Asım Bezircioğlu göndermiş olduğu bir mektupta hakkında verilen hapis cezasının sonradan temyiz tarafından bozulduğunu ve beraat kararı

²⁵⁷ BCA 030.01.00.00.18.104.7

²⁵⁸ Şişmanof, a.g.e.s.132

aldığını yazmıştır. Yargılanan diğer sanıklar tutuklamayı gerektirecek gerçek kanıtlar olmadığından dolayı serbest bırakılmıştır.²⁵⁹

6.12 Sosyalist Parti

Demokrat Parti iktidarının son dönemlerinde 19 Ocak 1960 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun 1946 yılında kurduğu Türkiye Sosyalist Partisi'nin bir devamı olarak kurulduğu ifade edilmiştir. Partinin liderlik görevini dört dönem CHP'de milletvekilliği yapmış olan Prof. Dr. Atıf Akgüç üstlenilmiştir. Partinin yönetim kadrosunda Dr. Alaaddin Tiritioğlu, Şemsettin Diler, İhsan Üngör, Şükrü Bıçakçı, Rahmi Çetiner, Sadık Erbil ve Nail Tokgöz gibi isimler yer almıştır. 1962 yılına kadar parti faaliyetlerini sürdürmüştür. Sosyalist Parti yöneticileri, 1962 yılında yapılan kongrede Türkiye İşçi Partisi'ne katılma kararı alarak partiyi feshetmişlerdir.²⁶⁰

7. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI DÖNEMİNDE FAALİYET GÖSTEREN SOL BASIN-YAYIN

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ülkemizde basın yayın faaliyetleri hız kazanmaya başlamıştır. Özellikle çok partili hayata geçişle birlikte basın-yayın siyasi bir mücadele sahası haline gelmiştir. Ancak bu süreçte basın-yayın faaliyetleri büyük çoğunlukla iktidarın görüşleri doğrultusunda şekillenmiştir. Muhalif yayınlara çok fazla yaşam alanı bırakılmamıştır. Demokrat Parti kurulduğu yıllardan itibaren basın-yayın faaliyetlerine çok önem vermiştir. Daha muhalefette olduğu yıllarda parti merkezi tarafından, parti teşkilatlarına sürekli olarak talimatlar gönderilmiş, kendilerini destekleyen gazetelerin çok sayıda satın alınmasını istenmiştir. Ayrıca yayın ilkeleri olan ve parti programı ile çelişmeyen gazetelerin de desteklenerek teşkilatlarda bulundurulması istenmiştir.²⁶¹ Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle basın-yayın faaliyetlerine karşı bir özgürlük ortamı oluşturulmuştur. Ancak ilerleyen yıllarda, ekonomik ve siyasal alanlarda meydana gelen olumsuz durumlar muhalif basına karşı baskıların artmasına sebep olmuştur. İktidarının ikinci yarısında iş kaygısıyla köylerden kentlere göçlerin artması, zengin ve fakir arasındaki makasın

²⁵⁹ Darendelioğlu, a.g.e.s.419

²⁶⁰ Çarık, a.g.e.s.168

²⁶¹ Dokuyan:2013, 2.Cilt, a.g.e.s.391-392

daha da artması, toplumsal hayatta meydana gelen önemli değişiklikler halk arasında Demokrat Parti iktidarına karşı eleştirileri artırmıştır. Ülkede ki olumsuz durumlar her geçen gün basında daha geniş yer bulmaya başlamıştır. Bundan dolayı İkinci Demokrat Parti iktidarı döneminde muhalif basının çalışma şartları zorlaştırılmıştır.²⁶²

Özellikle dış politikanın etkisiyle Demokrat Parti iktidarında sol hareketlere karşı ağır darbeler indirilmiştir. Sol hareketlerin faaliyetleri sürekli takip edilerek denetlenmiştir. Haftanın Sesi Dergisi'nin yazı işleri müdürü Yusuf Ahıskalı "işçiler birleşiniz" başlıklı bir yazı yayınladığından dolayı tutuklanmıştır. Solcu basın sürekli baskılara maruz kaldığından dolayı DP'ye karşı çok fazla muhalif yazılar yayınlanamamıştır. Bu sebepten ötürü Demokrat Parti iktidarının solcular tarafından eleştirilmediği iddia edilmiştir.²⁶³ DP iktidarında sol düşüncelerin savunucusu olan birçok dergi ve gazete yayınlanmıştır. DP'nin sol hareketlere karşı katı tutumu bu düşünce doğrultusunda yayın yapanlara karşı baskı ortamı doğurmuştur. Bu nedenle yayın süreleri çok uzun ömürlü olamamıştır. Bu bölümde DP iktidarı döneminde öne çıkan bazı dergi ve gazetelerin kısa künyelerine yer verilmiştir.

7.1 Bizim Radyo

1950'li yıllarda TKP tarafından organize edilen "Bizim Radyo" Doğu Almanya'dan yayın yapmıştır. 1989 yılında yayın hayatı sonlandırılmıştır.²⁶⁴ Zeki Baştımar 1951 yılındaki tutuklamalar nedeniyle girdiği hapisshaneden çıktıktan sonra gizlice yurtdışına kaçmış ve burada TKP'liler ile buluşmuştur. Doğu Almanya'nın Leipzig şehrinde Bizim Radyo'nun yöneticiliğini yapmıştır.²⁶⁵ 1 Nisan 1958 tarihinden sonra TKP, Bizim Radyo'da Demokrat Parti iktidarına karşı "Tek Cephe" politikası uygulamaya başlamıştır. "Bizim Radyo'da Nazım Hikmet" adlı derlemede Nazım Hikmet'in yazıları yayınlanmıştır.²⁶⁶

²⁶² Yıldız, N. (1996). Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(01). ss.481-505 s.491-492

²⁶³ Yıldız, a.g.e,s.499

²⁶⁴ Çarık:2016, a.g.e,s.225

²⁶⁵ Akar, A.(1989). *Bir Kuşağın Son Temsilcileri "Eski Tüfek" Sosyalistler*, 1. Basım İstanbul: İletişim Yayınları s.18

²⁶⁶ Akbulut, E. *Türkiye Komünist Partisi Ve Darbeler*, s.s.189-219, s.190

7.2 Tarla Gazetesi

Demokrat İşçi Partisi tarafından, yayın organı olarak kısa bir süre yayınlanan ve “Tarla” adı verilen bir gazete çıkarılmıştır.²⁶⁷ Bu gazetenin 2. sayısındaki “*Sarı Sendikanın Kulak Zarına*” başlıklı yazı, işçileri tahrik edici olduğu düşünüldüğünden, gazetenin sahibi Ferruh Apaydın hakkında savcılık tarafından takibat başlatılmıştır.²⁶⁸

7.3 Barış Dergisi

Rıfat Pevlan tarafından kurulmuştur. “Nuhun Gemisi” dergisinin devamı olarak çıkarılmıştır. 1950 yılında Nisan ayından Ağustos ayına kadar 15 günde bir yayınlanmıştır. Toplamda 8 sayısı basılmıştır.²⁶⁹ Derginin sloganı olarak “Politika, Fikir ve Sanat” kullanılmıştır. Derginin simgesi olarak güvercin seçilmiştir. 15 Nisan 1950 tarihinde yayınlanan derginin ilk sayısının birinci sayfasında Nazım Hikmet’in büyük bir fotoğrafına yer verilmiştir.²⁷⁰ 1 Ağustos 1950 tarihinde yayınlanan son sayısında ise Kore Savaşı’na karşı bir tutum sergilenmiştir.²⁷¹ Türk Barışseverler Derneği’nin fikirlerini yaymıştır. Nazım Hikmet’in affi kampanyasına ciddi destek verilmiştir. Dergide, Nazım Hikmet için söylenen “Mavi Gözlü Dev” başlığıyla Atilla İlhan’ın bir yazısı yayınlanmıştır.²⁷²

7.4 Beraber Dergisi

Metin Özek tarafından düşün ve edebiyat dergisi olarak kurulmuştur. Beraber Dergisi’nin ilk sayısı 1 Eylül 1952 tarihinde yayınlanmıştır. Yayın hayatını 15 günde bir basılarak sürdürmüştür. Rıfat Ilgaz, Orhan Kemal, Ahmet Arif, A. Kadir, Cahit Irgat gibi isimlerin yazıları yayınlanmıştır. Beraber Dergisi’nin yayın hayatına 1 Ocak 1953 tarihinde son verilmiştir.²⁷³

²⁶⁷ Çelik, a.g.e,s.36

²⁶⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 27 Mayıs 1952, s.2

²⁶⁹ <http://www.tustav.org/sureli-yayinlar-arsivi/baris/>

²⁷⁰ Barış Dergisi, 15 Nisan 1950 s.1

²⁷¹ Barış Dergisi, 1 Ağustos 1950 s.1

²⁷² Darendelioğlu, a.g.e,s.402

²⁷³ Çarık:2016, a.g.e,s.249

7.5 Forum Dergisi

İlk kez 1 Nisan 1954 tarihinde yayımlanan Forum Dergisi, Demokrat Parti döneminin en önemli muhalefet dergilerinden bir tanesi olmuştur. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde akademisyen olarak görev yapan Aydın Yalçın tarafından kurulmuştur. Siyasi içerikli bir dergi olmasının yanında kültür, sanat ve edebiyat alanlarına da yer verilmiştir. Dergide Bülent Ecevit, Turhan Feyzioğlu, Mümtaz Soysal, Şerif Mardin, Atilla İlhan, Mahmut Makal gibi pek çok kişinin yazıları yayınlanmıştır.²⁷⁴ Derginin yayınlanma amacı şu şekilde açıklanmıştır: “*Demokrat Parti'nin başarısız politikalarını bilimsel bir tutum izleyerek eleştirmek ve ülke sorunlarını çok boyutlu bir şekilde ortaya koymak.*”²⁷⁵ Türkiye İşçi Partisi'ni desteklemek amacıyla 1971 yılında tekrar yayınlanmaya başlayan dergi ancak birkaç sayı çıkarılabildiği.²⁷⁶

7.6 Gerçek Gazetesi

Gerçek Gazetesi farklı dönemlerde birçok defa yayınlanmıştır. İlk defa 1946 yılında Esat Adil Müstecaplıoğlu tarafından yayınlanmaya başlanmıştır. Bu dönemde Türkiye Sosyalist Partisi'nin yayın organı olarak çıkarılmıştır. 25 Temmuz 1946 tarihinde dönemin sıkıyönetim komutanlığı tarafından kapatılmıştır ve Müstecaplıoğlu 3 ay 15 gün hapis cezası almıştır.²⁷⁷ Müstecaplıoğlu'nun hapisten çıkmasından sonra 15 Şubat 1950 tarihinde haftalık, sosyalist siyasi gazete olarak tekrar yayınlanmıştır. “*Davamız: demokrasi, İdealimiz: Sosyalizm, Rehberimiz: Milli Realite*” sloganı kullanılarak basılmıştır.²⁷⁸ 27 Eylül 1950 tarihinden itibaren günlük olarak basılmaya başlayan gazetede bundan sonra; “*Herkes İş, Herkes Mülkiyet, Herkes Hürriyet*” sloganını kullanmaya başlanmıştır. Asım Bezirci, Atilla İlhan gibi dönemin tanınan solcu yazarları “Doğan Ruşenay” mahlasıyla yazılar yazmıştır. Müstecaplıoğlu, gazetesinde açıkça komünizm propagandası yaptığından dolayı birçok kez tutuklanmış ancak delil yetersizliğinden dolayı serbest bırakılmıştır. 1950 yılında kurmuş olduğu

²⁷⁴ Korkmaz, F.(2014). Geçmişten Günümüze Kalan Bir Tartışma ve Forum Dergisi Çevresinde Gelişen Edebi Bir Hareket, *Türkbilgi*, 28 119-126, s.121

²⁷⁵ Gönenç, A. Y. (2007). Türkiye'de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Istanbul University Faculty of Communication Journal*, (29). ss.63-78, s.73

²⁷⁶ Doster F.(2 Şubat 2011). Diren Çakmak'tan 'Forum Dergisi 1954-1960, Cumhuriyet Kitap, s.15

²⁷⁷ Çarık:2016, a.g.e.s.256, 257

²⁷⁸ Gerçek Gazetesi, 15 Şubat 1950, s.1

Sosyalist Partisi'nin üyeleri ile birlikte son kez tutuklandıktan sonra gazetenin yayın hayatı sonlanmıştır.²⁷⁹

7.7 Marko Paşa Dergisi

25 Kasım 1946 Pazartesi günü, haftalık siyasi mizah dergisi olarak ilk sayısı çıkarılmıştır. Halkı gülerek düşünmeye sevk etmeyi amaçlayan dergi yazarları ciddi bir politik mücadele sergilemiştir. Çıkarıldığı ilk sayıdan itibaren halk tarafından beğenilen dergi, o tarihe kadar hiç görülmemiş bir şekilde 60 bin baskıya ulaşmıştır. Rıfat Ilgaz, Sebahattin Ali, Aziz Nesin gibi gazeteciler dergide yazdıkları yazılar nedeniyle kimi zaman yasaklanmış kimi zaman da hapse atılmıştır. Demokrat Parti iktidara gelince mizah dergilerini göz hapsine almış ve bunun sonrasında Marko Paşa Dergisi kısa süre içerisinde kapatılmıştır.²⁸⁰ Marko Paşa Dergisi'nin devamı olarak sırasıyla birçok dergi açılmış ve hükümet tarafından kapatılmıştır. Fakat her kapatılma sonrasında Malum Paşa, Merhum Paşa, Yedi Sekiz Hasan Paşa, Öküz Paşa gibi farklı adlarla tekrar yayınlanmaya devam etmiştir.²⁸¹

7.8 Mavi Dergisi

1 Kasım 1952 tarihinde aylık fikir ve sanat dergisi olarak yayınlanmaya başlanmıştır. Mavi Dergisi'nde Attila İlhan'ın yazılarının yayınlanmaya başlamasıyla görüşler farklı bir yöne doğru kaymıştır ve bunun sonucunda derginin tanınırlığı artmıştır. 1 Ekim 1954 yılına kadar yayınlanan derginin toplamda 24 sayısı yayınlanmıştır. 1 Aralık 1954 tarihinde derginin devamı olarak "Son Mavi" dergisi yayınlanmaya başlanmıştır. Fakat bu dergi de uzun soluklu olmamıştır. "Son Mavi" dergisi Nisan 1956 tarihine kadar 8 sayı olarak çıkarılmıştır ve bu tarihten sonra yayın hayatına son verilmiştir.²⁸²

7.9 Nazım Hikmet Dergisi

Nazım Hikmet 1938 yılında hapis haneye girmiştir. Bu sebeple özgürlüğüne kavuşmasını isteyenler tarafından 1950 yılında, kamuoyunun dikkatini çekmek için bir

²⁷⁹ Darendelioğlu, a.g.e.s.364

²⁸⁰ Gönenç, a.g.e.s.70-71

²⁸¹ Çarık:2016, a.g.e.s.264

²⁸² Çonoğlu,S. Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Mavi Hareketi, *Türk Dili*, ss.252-268 s.253, 259

kampanya başlatılmıştır. Bu amaçla “Nazım Hikmet” adıyla bir dergi çıkarılmıştır.(EK 8) Derginin künyesinde sahibi olarak Mustafa Fahri Oktay yazılmıştır. Haftanın iki günü, Pazartesi ve Perşembe günleri, yayınlanacağı bildirilmiştir. Dergi, “Nazım’ın Uğradığı Haksızlıklarla Mücadele” sloganıyla ilk kez 11 Mayıs 1950 tarihinde yayınlanmıştır. İlk sayısının sürmanşeti “Nazım öldürülmek isteniyor” olmuştur. Toplamda 10 sayı yayınlanan dergide genel olarak, Nazım Hikmet’in cezaevinde başlattığı açlık grevi ve sağlık durumu hakkında haberler verilmiştir. Nazım Hikmet Dergisi; 11 Mayıs 1950, 15 Mayıs 1950, 18 Mayıs 1950, 23 Mayıs 1950, 30 Mayıs 1950, 6 Haziran 1950, 13 Haziran 1950, 20 Haziran 1950, 27 Haziran 1950 ve son olarak 4 Temmuz 1950 tarihinde yayınlanmıştır.²⁸³

7.10 Nuh’un Gemisi Dergisi

Her Hafta Çarşamba günü yayınlanmaya başlayan Nuhun Gemisi Dergisi “Nuh Der Peygamber Demez” sloganıyla basılmıştır. İlk sayfasında siyasi mizah dergisi olduğu belirtilmiştir.²⁸⁴ 2 Kasım 1949 ve 31 Mayıs 1950 tarihleri arasında toplamda 31 sayı yayınlanmıştır. Derginin sahibi Nahit Üstdemir’dir. Kendisi aynı zamanda derginin yazı işleri müdürlüğünü yapmıştır. Derginin son sayısında okurlarına kapanacağı haber edilmiştir ancak “yeni bir anlayış ve başka bir isimle” tekrar bir dergi yayınlanacağı bildirilmiştir. Nuh’un Gemisi Dergisi kendinden sonra kurulan siyasi mizah dergilerine örnek teşkil etmiştir. Derginin devamı olarak Barış Dergisi yayınlanmıştır.²⁸⁵

7.11 Tef Gazetesi

Tef Gazetesinin ilk sayısı 7 Ağustos 1954 tarihinde yayınlanmıştır. Haftalık siyasi mizah gazetesi olarak basılmıştır. Gazetenin son sayısı 6 Ağustos 1955 tarihinde yayınlanmıştır ve 1960 yılında yaşanan askeri darbe sonrasında tekrar yayın hayatına geri dönmüştür. Çağlayan Yayınevi tarafından çıkarılan gazetenin sahibi Ertem Eğilmez, Yazı İşler Müdürü Altan Erbulak’tır.²⁸⁶ Demokrat Parti iktidarının sorunlar

²⁸³ Çarık:2016, a.g.e,s.264

²⁸⁴ Nuhun Gemisi Dergisi, 2 Kasım 1949, s.1

²⁸⁵ Çarık:2016, a.g.e,s.265

²⁸⁶ Yılmaz, T .(2010). *Demokrat Parti Döneminde Muhalif Bir Mizah Dergisi: Tef (1954-1955)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). İstanbul, s.34, 36

yaşamaya başladığı bir süreçte yayınlanmaya başlayan Tef Gazetesi muhalif bir tutum sergilemiştir. Demokrat Parti iktidarını ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin tutumlarını eleştirmiştir. İktidarın yanlış eylemlerinin yanı sıra Cumhuriyet Halk Partisi'nin yaptığı muhalefete karşı yazılar ve karikatürler de yayınlanmıştır. Genel anlamda siyasi partilere karşı mesafeli bir tutum sergilemiştir. “Kızıl Komünist” olarak adlandırılan Markopaşa'da çizdiği süreçte “Komünist” olduğu için tutuklanan, sosyal içerikli ilk karikatürist Mustafa Uykusuz gazetenin ekibinde yer almıştır. Bunun dışında Çetin Altan, Burhan Felek, Refik Halit Karay ve Bedii Faik gibi iktidar tarafından hoş bakılmayan önemli yazarlar “muhalefet” amacıyla bir araya gelmiştir.²⁸⁷

7.12 Tek Cephe Dergisi

“Amerikan Emperyalizmin Karşı” sloganıyla yayınlanmış bir dergidir.(EK 9) Aylık olarak yayınlanmıştır. 1952 yılında yayın hayatını sürdürmüştür. Ülkenin dış politikasını ele alan yazılara yer vermiştir.²⁸⁸

7.13 Yeditepe Dergisi

Edebiyat alanının birçok eser yazmış olan Hüsamettin Bozok tarafından kurulmuştur. 1950 yılında kurulan dergi 1984 yılına kadar uzun soluklu bir yayın hayatı sürdürmüştür.²⁸⁹

7.14 Yeni Ufuklar Dergisi

Şubat 1952'de Ufuklar Dergisi adıyla Orhan Burian tarafından kurulmuş ve Mart 1953 tarihine kadar yayınlanmıştır. Aylık sanat ve fikir dergisi şeklinde çıkarılmıştır. Derginin kurucusu Orhan Burian'ın beklenmedik ölümünden dolayı yayın hayatı sonlanmıştır. Vedat Günyol, Orhan Burian'ın vasiyeti doğrultusunda dergiyi Yeni Ufuklar adıyla çıkarmaya başlamıştır. Ufuklar adıyla 14 sayı yayınlanmış, Yeni Ufuklar adıyla ise Kasım 1976 yılına kadar 275 sayı çıkarılmıştır. Derginin çok geniş bir yazar kadrosu olmasına rağmen üç isim derginin gelişimine

²⁸⁷Yılmaz, a.g.e.s.41

²⁸⁸ <http://www.tustav.org/sureli-yayinlar-arsivi/tek-cephe-1952-2/>

²⁸⁹ <http://www.biyografya.com/biyografi/12564>

büyük katkılar sağlamıştır. Bunlardan birincisi Derginin kurucusu Orhan Burian'dır. İkincisi, kurucunun ölmesinden sonra derginin uzun yıllar çıkmasını sağlayan Vedat Günyol'dur. Üçüncüsü, derginin düşünsel yapısına tesir etmiş ve yayın hayatını biçimlendirmiş Sabahattin Eyüboğlu'dur.²⁹⁰

7.15 Vatandaş Gazetesi

Vatan Partisi 1955 yılında Vatandaş adında bir gazete çıkarmaya başlamıştır. Fakat gazete çok uzun soluklu olamamıştır ve toplam dört sayı çıkarılabilmektedir. Gazetede ülke içi siyaset, uluslararası ilişkiler ve halkla ilgili haberler yayınlanmıştır.²⁹¹ Partinin yayın organı olan bu gazetenin 1 Haziran 1955 tarihinde çıkacak olan sayısına ilave olarak yazılar eklenmiştir. **(EK 10)** Eklenen yazıların başlıkları şunlardır: *"Siyaset Pazarlığı, AY-VAY-KARA-APAY-DINN!, İstismar, Atom İşiniz, Yugoslav Bombası, Avusturya Bombası, Devler Barışı, Alman Eli Kulağında."* Yazılan bu yazılarda 2. Dünya Savaşı sonrasında dünyada meydana gelen güç dengelerinin değişimi anlatılmış, Demokrat Parti hükümeti eleştirilmiş, özellikle Amerika ile ilişkiler ve dış politika üzerinde durulmuştur.²⁹²

8. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARININ SOL HAREKETLERE KARŞI TUTUMU

Demokrat Parti iktidarında solcu düşünceler ezilmiş, işçi sınıfının bilinçlendirilmesinin önüne geçilmiştir. İşçilerin sınıf olarak bir faaliyet içerisinde bulunmalarını için sürekli olarak bir takibat yapılmıştır. Demokrat Parti iktidarında solcular üzerinde büyük baskılar kurulmuştur ve çok sayıda tutuklamalar gerçekleşmiştir. Solcu düşüncelerin yayılıp, halkın bu konularda bilgi sahibi olmaları engellenmek istediğinden dolayı her türlü solcu faaliyetin önüne geçilmiştir.²⁹³

²⁹⁰ Akagündüz, Ü. (2010). Yeni Ufuklar Dergisinde Batılılaşma ve Aydın Tartışması (1952–1976). *Folklor/Edebiyat Dergisi*, Sayı:64, ss.65-88, s.65, 67

²⁹¹ Aydar, a.g.e,s.54

²⁹² BCA, 030.01.00.00.131.848.6

²⁹³ Eroğlu, a.g.e,s.96

8.1 Türkiye’de Komünizme Tepkiler ve McCarthycilik

Türk halkı adeta Kore Savaşı’na katılmış olmayı komünizmle mücadele olarak algılamıştır. Her ne kadar kamuoyunda savaşa katılmaktan dolayı eleştiriler olsa da çoğunluk Adnan Menderes’in tavrını destekler bir tutum sergilemiştir. Bu süreçte, halk arasında komünizme karşı nefret daha da artmıştır ve birçok şehirde komünizm lanetleme mitingleri düzenlenmiştir. Ankara, Eskişehir ve İstanbul gibi şehirlerde düzenlenen bu mitingler basında da yer bulmuştur.²⁹⁴ Türkiye’de komünizm karşıtı eylemlerin arttığı bir dönemde, Türkiye’nin en önemli müttefiki ABD’de, komünizm karşıtı bir hareket başlamıştır. Her iki ülkenin aynı zamanda benzer bir iç politika izlemeleri bir rastlantı değildir.²⁹⁵

ABD’de 1945-1954 yılları arasında komünizm tehlikesi iç ve dış politikada propaganda unsuru haline getirilmiştir. Komünizmin tehlikeli bir düşünce olduğu halka benimsetilerek korku toplumu inşa edilmeye başlanmıştır. Senatör McCarthy yasaları çiğneyerek çoğu insanı komünist olduğu gerekçesiyle suçlamış ve yargılanmalarına neden olmuştur. McCarthy’nin komünistlere karşı bu tutumu ABD’de McCarthycilik adı verilen bir dönemi başlatmıştır. McCarthy kamuoyunun desteğini alarak bir baskı ortamı oluşturmuş, komünist soruşturmaları hızlandırarak, halka açık hale gelmesini sağlamıştır. Kapsamlı bir araştırma programı başlatılarak, üniversite derneklerinde yayınlanan kitaplar ve devlet kütüphanelerinde komünist başlığı taşıyan birçok kitap yakılmıştır. Komünistlerin ordu içerisine sızarak bilgi çaldıkları suçlaması ortaya atılmıştır. Bu süreçte komünist yanlısı olduğu düşünülen birçok kişi yargılanmıştır.²⁹⁶

8.2 Sol Düşüncelerin Propagandasını Yapan Yayınlar Hakkında Yapılan Soruşturma

Türk Barışseverler Derneği’nin yapmış olduğu faaliyetlerin etkisiyle, ülkede komünizm karşıtlığı artmıştır. Dernekle aynı görüşü savunan bazı yayın kuruluşları

²⁹⁴ Dokuyan:2013, 2. Cilt a.g.e.s.350

²⁹⁵ Özdemir, E.-Şendil, A. F. (2016). Soğuk Savaş Dönemi Algı ile Gerçek Arasında Bir İmge Olarak Türk Solu; Demokrat Parti’nin Sol Hareketlere Yaklaşımı. *CTAD: Journal of Modern Turkish History Studies*, 12(23). ss.337-369, s.351

²⁹⁶ Günar A. Amerika Birleşik Devletlerinde Mccarthy Dönemi Ve Dış Politika Üzerindeki Etkileri, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(2014) ss.62-78 S.63-74

hakkında İstanbul'da 7 Ağustos 1950 tarihinde soruşturma başlatılmıştır.²⁹⁷ Bu soruşturma kapsamına; mevcut toplumsal düzeni bozmak hedefi ile propaganda yapan “Yeni Baştan Gazetesi” sahibi ve yazı işleri müdürü Mustafa Sami ve bu gazetede suçla konu olan yazı, resim ve karikatürleri çizerek suçla ortak olan yazar ve ressamlardan İsmail Pekcan, Emin Ekim, Kemal Sönmezer ve Kerim Sadi dahil edilmiştir.²⁹⁸ Bunun dışında “Hür Marko Paşa Gazetesi” yazı işleri müdürü Hakkı Dinçer ve adaletin manevi tahrikinden sanık “Nazım Hikmet Gazetesi” sahibi ve yazı işleri müdürü Mustafa Fahri Oktay haklarında soruşturma başlatılmıştır. “Yeni Baştan” gazetesindeki “Osmanlı Sosyalistleri ve Kapital” başlıklı yazılarından dolayı hakkında kovuşturma yapılan Kerim Sadi ile “Hür Markopaşa” gazetesindeki “Farisin Ölümü”, “Çocuklara Masallar” ve “Ferhat Usta” yazılarından dolayı sanık Hakkı Dinçer nöbetçi mahkemeye sevk edilerek tevkif edilmiştir. Komünist faaliyetlerde bulunduğu gerekçesi ile tutuklama kararı çıkarılan Yeni Baştan Gazetesi sahibi Mustafa Sami yapılan aramalar neticesinde bulunamamıştır. Kendisinin kıyafet değiştirerek takma bıyık ile dolaştığı, Suriye veya Lübnan'a kaçmak için buralara yakın güneydeki şehirlerden birine gittiği belirlenmiştir. Sanığın kaçmaması için gerekli önlemler alınmıştır. Yeni Baştan Gazetesi'nin ressamı Kemal Sönmezer'in Fransa'ya kaçtığı ve Marsilya'da bulunduğu anlaşılmıştır.²⁹⁹

“Barış” dergisinde yayınlanan resim ve yazılar milli mukavemeti sarsacak nitelikte görüldüğünden bu derginin sorumluları hakkında soruşturma başlamıştır. “Hür Gençlik” dergisinde yayınlanan yazılar milli çıkarlara aykırı görüldüğünden toplattırılmış ve bu dergi yazı işleri müdürü ve sahibi Nahit Sargın ile dergiyi matbaasında basan “Osman Bey Matbaası” sahibi Osman İlkbasan hakkında kovuşturma başlatılmıştır.³⁰⁰ Şişli Çocuk Hastanesi'nde yatan Osman Bey matbaası sahibi Osman İlkbasan'ın intihar ettiğine dair asılsız haberler çıkmıştır. Osman İlkbasan adli tıpta muayene edilmiş ve kendisinde Anjin dö Puatrin hastalığı tespit edilmiştir. Bu nedenlerle savcılık tarafından sorgusu hastanede yapılmıştır.³⁰¹ Rejim aleyhinde yayınlara ait soruşturma İstanbul Cumhuriyet savcısı Nail Özkan, savcı

²⁹⁷ Özdemir-Şendil, s.13

²⁹⁸ Zafer Gazetesi, 8 Ağustos 1950, s.1

²⁹⁹ Zafer Gazetesi, 11 Ağustos 1950, s.1, 8

³⁰⁰ Zafer Gazetesi, 8 Ağustos 1950, s.8

³⁰¹ Zafer Gazetesi, 11 Ağustos 1950, s.8

başyardımcısı Hicabi Dinç ve savcı yardımcılarında Nusret Hergüner tarafından yapılmıştır.³⁰² Bu kovuşturma ve tutuklamalar dışında ülkenin çeşitli yerlerinde de benzer olaylar meydana gelmiştir. Örneğin; Feshane fabrikası çalışanları arasında komünizm propagandası yapan Ahmet Döker adlı biri yakalanmıştır. Adliyeye teslim edilen ve sorgusunun ardından tevkif edilen Ahmet Döker'in Barışseverler Derneği'nin beyannamelerini dağıtmaktan arandığı da anlaşılmıştır.³⁰³ Isparta'da da bir komünist şebekesi ortaya çıkarılmıştır. Şebeke lideri Türkçe Öğretmeni Süleyman Şahindar ve arkadaşları tevkif edilmiştir. Bu olay üzerine Isparta'daki gençler şehirlerindeki komünist faaliyetleri protesto etmek amacıyla gösteri yapma talebinde bulunmuştur.³⁰⁴

8.3 Demokrat Parti Hükümetinin Solcu Hareketlere Karşı Tutumu

Solcularla ilgili yapılan soruşturmalar neticesinde hükümet komünist faaliyetlerle alakalı çalışmalara başlamıştır. 10 Ağustos 1950 tarihinde komünizme karşı önlemler alınması konusunda Adalet Bakanı Halil Özyörük başkanlığında bir toplantı yapılmıştır. Toplantıya Demokrat Parti Ankara Milletvekili Hamit Şevket İnce, Prof. Dr. Bülent Nuri Esen, adli askeri yargıç Albay Şevki Ermutlu, Emniyet Genel Müdürlüğü birinci daire reisi Esat Kaya Ayman katılmıştır. Mazeretlerinden dolayı İstanbul Hukuk Fakültesinde görevli Prof. Dr. Sulhi Dönmezer ve Ankara Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Faruk Eremin katılamamıştır. Toplantı Adalet Bakanı Halil Özyörük'ün konuşması ile başlamıştır. Halil Özyörük özetle; Demokrat Parti hükümetinin programı gereğince ülkedeki komünist unsurlarla şiddetli bir şekilde mücadele edileceği kabul edildiğinden dolayı çalışmaların bu program dâhilinde devam edeceğini belirtmiştir. Adalet Bakanının konuşmasından sonra komünizm ile nasıl mücadele edileceği hakkında müzakereler yapılmıştır. Ceza kanununda komünizm suçlarını kapsamına alan maddeler üzerinde düzenleme yapılması fikri ortaya atılmıştır. Özellikle bu süreçte meydana gelen komünizm faaliyetleri göz önüne alınarak, hükümetin uyguladığı siyasetin esasları üzerinde durulmuştur.³⁰⁵

³⁰² Zafer Gazetesi, 8 Ağustos 1950, s.8

³⁰³ Zafer Gazetesi, 13 Ağustos 1950, s.8

³⁰⁴ Yeni Sabah Gazetesi, 10 Ağustos 1950, s.3

³⁰⁵ Zafer Gazetesi, 11 Ağustos 1950, s.8

Demokrat Parti'nin parti programında; komünizmle şiddetle mücadele edileceği, memleketin emniyet ve bütünlüğünü tehlikeye atacak girişimlere kesinlikle hoşgörü gösterilmeyeceği ilan edilmiştir. Bu vaadin bir sonucu olarak Adalet Bakanı Halil Özyörük başkanlığında bir komisyon kurularak çalışmalar başlatılmıştır. Kurulan komisyonun 11 Ağustos 1950 tarihinde yaptığı toplantıda, ceza kanunu üzerinde incelemeler yapılmıştır. Buna göre komünizmin vatan hainliği olarak kabul edilmesine ve böyle bir düşünce içerisinde bulunanların Türk vatandaşlığından çıkarılması, sınır dışı edilmesi veya ceza kanunundaki en ağır hükmün karşılığı olan bir ceza ile cezalandırılmaları konusunda komisyonda hâkim bir düşünce ortaya çıkmıştır. Buna göre kanunda değişiklik yapılması için çalışmalar başlatılmıştır.³⁰⁶ Adalet Bakanı Halil Özyörük gazetecilere özetle şu açıklamalarda bulunmuştur: Ülkemizde komünizm faaliyetlerini önlemek için gerekli önlemler alınmaktadır. Bu konuda bir komisyon çalışmalarını sürdürmektedir. Hükümetimiz komünizmle şiddetle mücadele edecektir. Kanunlarda yer alan antidemokratik hükümleri değiştirmek veya kaldırmak ve yeni kanunlar çıkarmak için Meclis çalışmaya başladığında sunmak üzere gerekli çalışmalarımız tamamlanmıştır.³⁰⁷

Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri Anadolu Ajansı muhabirlerine yaptığı açıklamada özetle: Türkiye'de bugün, özellikle hükümet olarak komünizmle mücadeleye kesin bir şekilde karar verilmiştir. Ben de diğer arkadaşlarım gibi, kendi branşım kapsamında komünizmle mücadele etmeyi kendime görev sayacağım. Bu mücadele hükümet programında da belirtildiği gibi önemli görevlerden bir tanesidir. Milli eğitim camiasında yıllardır komünizm propagandası yaptıkları bilinenler öğretmenlik gibi yüce bir meslekten uzaklaştırılacaktır. Bütün işlerimizi bırakıp, nasılsa bu camia içine girmiş beş on soysuzla meşgul olacak değiliz. Bunlar hedefe ulaşmak için takip edeceğimiz yolda önümüze küçük engeller biçiminde çıkan zavallı mahlûklardır. Bunlar temizlenip çiğnenecektir. Bütün Türk gençliği, komünist denen insanın bugünkü anlamıyla Türkiye'mizde ve bütün dünyada bir vatan haini olduğunu bilecek ve hatta hareketlerini buna göre yapacaktır.³⁰⁸

³⁰⁶ Zafer Gazetesi, 12 Ağustos 1950, s.8

³⁰⁷ Yeni Sabah Gazetesi, 27 Ağustos 1950, s.7

³⁰⁸ Zafer Gazetesi, 13 Ağustos 1950, s.1, 8

8.4 Solcu Hareketlere Karşı Düzenlenen Mitingler

Ankara, İstanbul ve Eskişehir’de düzenlenen mitinglerde komünizm nefretle protesto edilmiştir. Ankara’da Ulus Meydanı’nda düzenlenen mitinge büyük bir grup katılmış, “Kahrolsun Komünizm” sloganı atmıştır. Buradaki mitinge parti temsilcileri ve bazı Ankara milletvekilleri de katılmıştır. Bazı milletvekilleri tarafından halka konuşma yapılmıştır. Demokrat Parti adına ilk sözü Ankara Milletvekili Hamit Şevket İnce almış ve sık sık alkışlarla kesilen bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında komünizmin insanlık için ortaya çıkardığı büyük tehlikeden bahsetmiştir. Kendini göstermeye başlamış olan bu yıkıcı ve bütün özgür milletleri esarete sürükleyici düşüncüyü kökünden söküp atmak için hükümet tarafından kesin kararlar alınmak üzere olduğunu bildirmiştir. Tüm partileri bu düşmanla mücadeleye davet etmiştir.³⁰⁹

Daha sonra çeşitli gruplardan mitinge katılan temsilciler söz alarak, komünizmin kötülüğünü belirten ve komünizmin milli birliği sarsacağını ifade eden heyecanlı konuşmalar yapmışlardır. Miting saat 18.30’dan 19.30’a kadar sürmüştür. Mitingde “Deli Petro Baltacı Geliyor”, “Bütün Dünya Milliyetçileri Komünistlere Karşı Birleşiniz”, “Komünizm Mukadderatımızın Düşmanıdır”, “Kahrolsun Kızıl Köpekler” sloganları atılmıştır. Mitinge katılanların göğsünde Ay-Yıldızla beraber Birleşmiş Milletler bayrağı bulunuyordu. Eskişehir’de Milli Türk Talebe Birliği tarafından komünizmi protesto mitingi saat 17.00’da başlamış, binlerce Eskişehirlinin katılımıyla Köprübaşı’nda yapılmıştır. Baştan sona heyecan içinde geçen mitingde komünizm karşıtları konuşmalar yapmıştır. Miting sırasında tahrikçilik ve komünizm propagandası yapmak isteyen beş kişi yakalanmıştır. İstanbul Taksim’de saat 15.00’da komünizm protesto mitingi düzenlemiştir. Motorlu taşıt işçileri tarafından düzenlenmiştir. İstanbul’da bulunan işçi sendikalarına üye işçilerin katılımıyla yapılan mitinge, İstiklal Marşı ile başlanmıştır. İşçiler, Taksim anıtına Türk işçileri adına bir çelenk bırakmıştır. Daha sonra Mehmet İlhan, Ahmet Ayata, Süreyya Birol, Tahsin Ersan, Mehmet Güler, Bahir Ersoy heyecanlı konuşmalar yapmıştır. Miting saat 16.30’da sükûnetle sonlanmıştır.³¹⁰

³⁰⁹ Zafer Gazetesi, 27 Ağustos 1950, s.3

³¹⁰ Yeni Sabah Gazetesi, 27 Ağustos 1950, s.7

Adana’da Komünizmi protesto etmek amacıyla 10 bin kişinin katılımıyla Atatürk Parkı’nda miting düzenlenmiştir. Seyhan Milletvekillerinden Cezmi Türk, Arif Nihat Asya, Reşat Güçlü ve Sinan Tevekkeloğlu’nun katıldığı mitingde Kuvay-i Milliye ruhunun Adana’da bir kez daha ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Mitingde komünizmin başını ezmeye yemin edilmiş ve “kahrolsun komünizm” sloganları atılmıştır.³¹¹ Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki Gazeteciler Cemiyeti’ndeki basın toplantısında komünizmle ilgili özetle şu ifadeleri kullanmıştır: Komünistliğin hem ideolojisini, hem de ne şekilde olursa olsun bütün uygulamalarını İslamiyet kesinlikle reddeder. Komünistliğe karşı geçilebilecek en güçlü silah, iman ve ruh kuvvetidir. Komünistlikte insan hakları, insan hürriyeti, mal ve can güvenliği, aile kutsiyeti ve neslin masumiyeti diye bir şey görmüyoruz. Gerçek bir Müslüman’ın komünistlik düşüncesi ile bağdaşabilmesine imkân yoktur.³¹²

8.5 Solcu Hareketler Hakkında Yapılan Soruşturmanın Genişletilmesi

Tutuklamaların artmasından dolayı, af kanunundan faydalanan ve solculuğu herkesçe bilinen bazı kimselerin örneğin, Nazım Hikmet’in Fransa’ya, Zekeriya Sertel’in İtalya’ya gitmek istediği konusunda haberler basında yer almıştır.³¹³ Bu konuda İstanbul Emniyet Müdürü Ferruh Şahinbaş açıklama yapmıştır. Buna göre Serteller, Nazım Hikmet Ran ve Aziz Nesin gibi solcu kişilerin pasaport başvurusu yaptıklarını belirtmiştir. Bu şahısların yurtdışına gitmelerinde kanuni bir engel olmadığını hatta engel olmanın da yararlı olmayacağını söylemiştir. Bunun yanında memleketi terk etmelerinin halkın yararına olacağını ifade etmiştir. Nazım Hikmet yurtdışına gideceği ve Fransa’ya gittiği hakkında çıkan haberleri okuduğunda şaşırıldığını söylemiştir. Nazım Hikmet: “*Ne pasaport talep ettim, ne aldım, Fransa’da olmadığımı da görüyorsunuz*” demiştir.³¹⁴ Bu süreçte Nazım Hikmet’in askere alınması gündeme gelmiştir. İkinci sefer askere çağrılan Nazım Hikmet arkadaşları ile yaptığı bir plan sonucunda yurtdışına kaçmaya çalışmıştır. Daha sonra en yakınları ile vedalaşmış ve 17 Nisan 1951 Pazar sabahı saat dokuzda deniz yoluyla Moskova’ya kaçmıştır. Nazım Hikmet bu konuda şunları söylemiştir:” *Ben askerden kaçan adam*

³¹¹ Yeni İstanbul Gazetesi, 31 Ağustos 1950, s.3

³¹² Yeni İstanbul Gazetesi, 26 Ağustos 1950, s.2

³¹³ Akşam Gazetesi 27 Ağustos 1950, s.2

³¹⁴ Akşam Gazetesi, 06 Eylül 1950, s.2

*değilim, ama o yüreğimle askere gitmek bu şerefi hayatımla ödemem demektir. Sonra yine haber aldığıma göre beni sadece askere alacak değillerdi Askere alma bahanesiyle harcayacaklardı, sonra Nazım Hikmet askerden kaçtı kaçarken öldürdük diyeceklerdi.*³¹⁵

Daha sonra bakanlar kurulu şu ifadelerle Nazım Hikmet'i vatandaşlıktan çıkarmıştır: *“Pasaportsuz olarak İstanbul'dan Romanya'ya kaçan ve oradan da Moskova'ya giderek hava alanında memleketi aleyhinde beyanatta bulunduğu ve müteakiben radyo yayınlarında Türkiye'nin hükümet şekli ve Hükümeti idare edenler aleyhinde geniş propaganda kampanyasına girişerek komünizmi yaymak maksadı güden neşriyatıyla Sovyet Hükümetinin verdiği hizmeti ifa etmekte olan maruf komünist Nazım Hikmet Ran'ın kendisine bu hizmeti terk etmesi hususunda yapılacak tebligatında bir fayda vermeyeceği mülahaza edildiğinden Türk vatandaşlığından; İçişleri Bakanlığının 25 Temmuz 1951 tarihli ve 40945 sayılı yazısı üzerine 1312 sayılı kanununun 10. maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 25 Temmuz 1951 tarihinde kararlaştırılmıştır.”*³¹⁶(EK 11)

Nazım Hikmet sadece vatandaşlıktan çıkarılmakla kalmamış aynı zamanda yayınladığı eserlerin de ülke içerisine sokulması engellenmeye çalışılmıştır. Hatta üzerinde adı bulunmayan bir Nazım Hikmet kitabı tespit edilmiş ve yurda sokulması yasaklanmıştır. Bu yasakla ilgili Bakanlar Kurulu kararı şu şekildedir: *“Şair Nazım Hikmet'e ait ve üzerinde adı bulunmayan şiir kitabının yurda sokulmasının ve dağıtılmasının men edilmesi; Dahiliye Vekaletinin 19 Kasım 1955 tarihli ve 12422-337/96247 sayılı yazısı üzerine, 5680 sayılı kanununun 31. Maddesine göre, İcra vekilleri heyetince 29 Kasım 1955 tarihinde kararlaştırılmıştır.”*³¹⁷

Diğer yandan, Suriye'den kaçak olarak ülkeye giriş yapan eski doçent Mihri Belli, 1950 yılı Eylül ayında, üzerinde 2 tabanca, 150 mermi ve 500 lira para ile yakalanmıştır. Mihri Belli geçmişinde de komünistlik faaliyetlerinden yakalanarak, tutuklanmıştı. 1944 yılında iktisat fakültesinde Doçent olarak görev yaptığı dönemde, üniversitede “İleri Gençlik” adlı bir gizli örgüt kurarak komünistlik propagandası

³¹⁵ Leontiç, M. (2012). Nâzım Hikmet'in Hayatı ve Şiirleri, *Bal-Tam Türklük Bilgisi* 17, 17, 263-280. s.269

³¹⁶ BCA 030.18.01.02.126.56.11

³¹⁷ BCA 030.18.01.02.141.101.4

yaparken yakalanmıştı. 1945 tarihinde örfi idare mahkemesi tarafından yargılanarak 2 yıl hapis cezasına ve 9 ay sürgün cezasına çarptırılmıştı. 2 yıllık cezasını 1947 yılında tamamladıktan sonra 9 aylık sürgün cezası için arandığı dönemde Fransa'ya kaçmıştı. 1950 yılındaki tutuklanmasında Mihri Belli, yapılan sorgulamasında Paris'te 3 yıl yaşadığını, bu süre içerisinde tercüme işleri yaptığını, Af Kanununun çıkarılmasından dolayı ülkeye geri geldiğini söylemiştir. Bunun dışında Mişel Belli isimli sahte pasaport kullanarak bir Amerikan Vapuruna binerek Marsilya'dan yola çıktığını ve Hafya'ya geldiğini belirtmiştir. Hafya'da sahte bir nüfus kağıdı temin ederek sınırdan kaçak olarak geçip Gaziantep'e geldiğini, burada birkaç gün kaldıktan sonra trenle İstanbul'a ulaştığını söylemiştir.³¹⁸

Ünlü solcu Aziz Nesin, Kore'ye gidecek olan askerlerin gönderileceği İskenderun'da yakalanmıştır. Burada neden bulunduğu konusunda bazı soru işaretleri ortaya çıkmıştır. Neden İskenderun'da bulunduğu sorulduğunda, Nesin, buradan Beyrut'a gideceğini söylemiştir. Marko Paşa Gazetesi'nin sahibi Aziz Nesin'in İskenderun'da yakalanması birçok söylentinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kendisinin aranmakta olduğu anlaşılınca bir lokantada pejmürde kıyafetler içerisinde polis tarafından yakalanmış ve savcılık tarafından tutuklanmıştır. İskenderun'a geldiği Anafartalar Vapurundan başka arkadaşlarıyla beraber indiği belirlenmesine rağmen arkadaşları yakalanmamıştır. Kore'ye gidecek birlik hakkında önemli bilgiler almak üzere buraya gelebilecek kişilerden dolayı emniyet güçleri ciddi önlemler almıştır.³¹⁹ İstanbul'a getirilen Aziz Nesin, Sultan Ahmet Cezaevi'ne götürülmüştür. “Yeni Baştan” dergisinin 1. sayısında “İşçi Üniversitesi” ve “Politzer” başlıklı yazıları nedeniyle hakkında takibat başlatılan Aziz Nesin, basın savcılığı tarafından sorgulanmıştır. Aziz Nesin, tutuklanmasına neden olan bu yazılarla hiçbir ilgisinin bulunmadığını, halen başka bir suçtan dolayı tutuklu bulunan “Yeni Baştan” dergisi sahibi Mustafa Sami'nin bu yazılarla ilgili sorumluluğu kendi üzerine attığını belirtmiştir.³²⁰

Bu tutuklamaların yaşandığı süreçte Komünizmle mücadele amacıyla Bakan Halil Özyörük başkanlığında çalışan komisyon çalışmalarının ilk bölümünü

³¹⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 13 Eylül 1950, s.2

³¹⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 23 Eylül 1950, s.3

³²⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 28 Eylül 1950, s.4

sonlandırmıştır. Belirlenen esaslar Ceza İşleri Genel Müdürü İhsan Köknel'in başkanlığında kurulan ikinci bir komisyon tarafından incelenmesi kararı alınmıştır. Üniversite profesörleri ve hukukçu milletvekillerinin de katıldığı ilk çalışmalarda komünistlik suçu işleyenlerin vatandaşlıktan çıkarma, idam cezası gibi ağır cezalarla cezalandırılması görüşleri ortaya atılmıştır. Ancak uzun süren tartışmalar sonucunda bu cezaların yerine 30 yıl ağır hapis ve daha aşağı cezaların uygulanmasına karar verilmiştir. Komünistlik suçlarıyla ilgili maddeler yeni tasarıyla birlikte kapsamı genişletilmiş ve suçların çeşidine göre daha ağır cezalar getirilmiştir. Bu tasarı Ceza işleri müdürü başkanlığında kurulan ikinci komisyon tarafından teknik olarak incelendikten sonra meclisin açılışıyla birlikte hükümetin vereceği ilk tasarılar içerisinde yer alacağı basına yansımıştır.³²¹

8.6 13 Ocak 1951 Soruşturması Kapsamında Solcuların Tutuklanması

Demokrat Parti iktidarında hem hükümet hem de Türk burjuvası antikomünizm silahını kullanmıştır. Bu süreçte Kore Savaşı'ndan da faydalanarak, komünizm düşüncesiyle ciddi bir mücadele başlamıştır. Hatta bu dönemde ilerici olarak tanınan basın dahi bu mücadeleye dâhil olmuş, sürekli “kızıl sürülerden”, “kızıl ajanlardan”, “vatan haini komünistlerden” söz ederek kamuoyunu kışkırtmıştır. Türkiye’de meydana gelen, en geniş kapsamlı komünist toplantılarından biri bu dönemde olmuştur. 13 Ocak 1951 tarihinden başlayarak komünistler gruplar halinde tutuklanmıştır. Bu dönemdeki tutuklamalar öyle abartılmıştır ki, İzmir Fuarındaki Çek pavyonunda “Çekoslovakya’da işsizlik yok”, “İşçiler Eğleniyor” gibi tabelalar asıldığı için Çekoslovakya’lı pavyon müdürü komünizm düşüncesi nedeniyle mahkemeye verilmiştir. Dönemin ilerici olarak bilinen Cumhuriyet Gazetesi’nde “Çekoslovakya’da toprak toprağı sürenindir!” tabelası, komünizm propagandasından başka ne ifade eder? Diyerek tutuklamaları savunmuştur.³²²

Ocak 1951’de Ankara’da tespit edilen 35 evde yapılan aramalar neticesinde bazı önemli belgeler ele geçirilmiştir. Yakalanan 25 kişinin ifadeleri alındıktan sonra 17 kişi sorgu yargıçlığına sevk edilerek tevkif edilmiştir. Tevfik edilenler arasında 2 yıl önce komünist propagandası yaptıklarından dolayı toptan mahkemeye verilen

³²¹ Cumhuriyet Gazetesi, 15 Eylül 1950, s.2

³²² Eroğlu, a.g.e.s.61

Gençler Derneği genel sekreteri Faruk Ural, Emekli Köylü Partisi'ne üye bazı kişiler, Siyasal Bilgiler, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi ve Tıp Fakültesinden bazı öğrenciler de bulunmaktaydı. Komünistlikten mahkûm olan daha sonrasında aftan yararlanan birkaç kişi de bunlar arasındadır. Tevkif edilenler şunlardır: Faruk Ural, İsmail Ayyıldız, Halil Ayyıldız, Halil'in eşi Hikmet Ayyıldız, Sami Ayhan, Selçuk Şenek, Şefik Salgırtay, Kazım Şahiner, İsmail Altan, Oğuz Ermumcu ve eşi Rukiye Ermumcu, Şükrü Ünal, Kaynal dergisinin imtiyaz sahibi Hüseyin Hilmi Ertan, Faruk Şener, Şevket Akçınar, Sefer Aytekin, Ahmet Durak... Bu kişiler milli çıkarlara aykırı hareket ettiklerinden dolayı ceza kanununun 141. maddesine göre mahkemeye sevk edilmiştir.³²³ Tevkif edilen 17 kişinin verdiği ifadeler ve ele geçen deliller üzerinde yapılan incelemeler ile İçişleri Bakanı Rükneddin Nasuboğlu konu ile bizzat ilgilenerek bilgi almıştır. Soruşturmanın her aşamasıyla Başbakan Adnan Menderes ilgilenmiş ve kendisine sık sık bilgi verilmiştir.³²⁴

Ankara Emniyet Müdürlüğü'nün siyasi şubesinin yapmış olduğu soruşturma devam etmiştir. Siyasi Şube Müdürü Ekrem Anıl'ın başında bulunduğu tahkikat ve arama faaliyetleri sonucunda 10 şüpheli ev basılarak, yeni deliller bulunmuştur. 14 Ocak 1951'de İstanbul'da tevkif edilen defterdarlık teftiş kurulu memuru Behram Bener Ankara'ya getirilmiştir. Verilen bilgiler doğrultusunda başka şehirlerde yakın temasları olduğu anlaşılmış, İstanbul, Adana ve İzmir'de kapsamlı bir soruşturma başlatılmıştır. Ankara Garnizon Mahkemesince muhakeme edilen Türk Barışseverler Derneği üyelerine "Korkmayınız, arkanızda biz varız" diye telgraf çekenlerin de şebeke üyeleri ile bağlantısı olduğu anlaşılmıştır. Tahkikata bu yönden de önem verilmiştir. Emniyet Genel Müdürü Server Sürenkök soruşturma ile ilgili Ankara Ajansı muhabirlerine şu açıklamalarda bulunmuştur: "*Tahkikata hassasiyetle devam edilmektedir. Komünizm, her maske altında faaliyetine devam etmeye gayret eylediğinden, bazı komünistlerin dindar bir görünüş altında çalışıklarından şüphe etmekteyiz. Tahkikat yakında sona erecek ve bütün bu şüpheler iyice aydınlanacaktır. Ankara'da meydana çıkarılan şebekenin diğer şehirlerde kolları olup olmadığı*

³²³ Akşam Gazetesi, 14 Ocak 1951, s.2

³²⁴ Akşam Gazetesi, 15 Ocak 1951, s.1

*araştırılmaktadır. Milli menfaatleri yakından ilgilendiren bu mesele etrafında daha fazla izahat vermeyişimizi mazur görünüz.”*³²⁵

1951 yılı ocak ayında Bursa’da merkeze bağlı bazı köy öğretmenlerine Paris’ten “İleri Jön Türkler Birliği” tarafından gönderilen bazı mektuplar nedeniyle soruşturma başlamış ve bazı evlerde aramalar yapılmıştır. Antakya’da yaklaşık 5 aydır hâkim adayı olarak bulunan Hataylı Hüseyin Cahit, Ankara savcılığından gelen emirle komünistlikten tevkif edilmiş ve Ankara’ya gönderilmiştir. Sanığın Antakya ve İskenderun’daki evlerinde yapılan aramada komünizmle ilgili dergiler, gazeteler bulunmuştur. Evde bulunan yayınlar arasında Marko Paşa, Nazım Hikmet Gazeteleri ve “Yeni Baştan” dergisi bulunmuştur.³²⁶

Bakırköy Barut fabrikasında çalışan Ali Karagürbüz isimli bir kişi işçiler arasında komünizmi yayıcı mahiyette propaganda yaptığı ve “*Rusya buraya gelmeyince bu memleketin hali düzelmez! Rusya’da bir neferin yaşayışı bile bizim bey ve paşamızın hayatından iyidir*” şeklinde laflar söylediği tespit edilerek tutuklanmıştır.³²⁷

Komünizm propagandası yapmak suçundan dolayı mahkemeye verilen Aziz Nesin, Mustafa Sami Büyükalp ve Kerim Sadi’nin 2. Ağır Ceza Mahkemesi’nde görüşülen davası neticeye bağlanmış, Aziz Nesin 1 yıl 4 ay, Mustafa Sami Büyükalp 1 yıl 9 ay 23 gün ağır hapis cezası almıştır. Kerim Sadi ise Yeni Baştan dergisinde çıkan yazıları mahkemece tahlil yazısı olarak görüldüğünden dolayı beraat etmiştir.³²⁸

8.7 Ceza Kanununun 141. ve 142. Maddelerinde Yapılan Değişiklikler

Demokrat Parti, ülkedeki toplumsal düzeni ve ulusal yapıyı tehdit eden sol hareketlerle mücadelesini sürdürebilmek maksadıyla “Demokrasiyi Koruma Kanunu” adı verilen bir tasarı hazırlamıştır. Bu tasarı kapsamında ceza kanunun birçok

³²⁵ Akşam Gazetesi, 15 Ocak 1951, s.1, 2

³²⁶ Akşam Gazetesi, 16 Ocak 1951, s.2

³²⁷ Milliyet Gazetesi, 18 Ocak 1951, s.5

³²⁸ Milliyet Gazetesi, 19 Ocak 1951, s.2

maddesinde değişikliğe gidilmesi ve özellikle de 141. ve 142. maddelerin ağırlaştırılarak cezaların arttırılması düşünölmüştür.³²⁹

Bu doğrultuda ilk olarak 24 Kasım 1950 tarihinde Tekirdağ Milletvekili Şevket Mocan 141. ve 142. maddelerin değiştirilmesi ile ilgili meclise bir önerge sunmuştur. Sunmuş olduğu bu önergede özetle Şu ifadeleri kullanmıştır: Ordumuzun özgür milletler cephesinde komünizm denilen hürriyet ve insanlık düşmanı ile savaşıırken, Türk adını taşıyan vatan hainleri komünizm savunuculuğu yapmaktadır. Türkiye’de meydana gelen her hangi bir olay birkaç saat içinde yabancı merkezlerin radyolarına ulaşması, memleketin geleceğini tehdit eden oluşumların uzantılarının bir ölçüsü olduğunu düşünmekteyim. Sonuca ulaşmayan sert beyanatlar; müzekkereler, encümenlerde geç kalan kanun teklifleri yabancı emperyalist isteklere alet olanları daha çok yüreklendirdiği dikkate alınarak teklifimizin komisyonda hızlı bir şekilde görüőülmesini arz ve rica ediyoruz.³³⁰

Bu önerge hakkında konuşma yapmak için Adalet Bakanı Halil Özyörük söz almıştır. Özetle Şunları söylemiştır: Teklif sahibi Şevket Mocan arkadaşımızın da bildiği üzere kendilerinin Ceza Kanunu’nun 141. maddesinin değiştirilmesiyle ilgili teklifine uyumlu olarak hükümetçe gerek bu madde ve gerekse 18. maddesi üzerinde yapılan değişikleri içerisinde barındıran tasarı Bakanlar kurulundadır ve ilk toplantıda görüőülüp büyük meclise sunulacaktır. Bundan dolayı o teklif gelmeden önce bu teklifin görüőülmesi, birçok karışıklıklara neden olabileceği için iki tasarının birlikte komisyonda hızlıca konuşulması konusunda kararı saymanızı rica ederim. Adalet Bakanının bu konuşmasından sonra mecliste oylanana önerge kabul edilmemiştir.³³¹

Kabul edilmeyen bu önerge 16 Kasım 1951 tarihinde Tekirdağ Milletvekili Şevket Mocan ve 53 arkadaşının imzasıyla tekrar meclise sunulmuş ve bu sefer kabul edilmiştir. Önerge ile ilgili çok sayıda milletvekili söz almıştır. Fakat mecliste Şiddetli tartışmalar meydana gelmiştir. Bu konuda ilk konuşmayı Tekirdağ Milletvekili Şevket Mocan yapmıştır. Şevket Mocan konuşmasında özetle Şunları demiştir: 53 arkadaşım ile meclise sunmuş olduğumuz tasarıdan vazgeçiyoruz ve hükümetin tasarısını

³²⁹ Turan, a.g.e,s.66-67

³³⁰ TBMMTD, 24 Kasım 1950, s.189

³³¹ TBMMTD, 24 Kasım 1950, s.189

tatminkâr buluyoruz. Çünkü hazırlanan tasarı, iki tasarının da formüle edilmiş mükemmel bir şeklidir. Fakat 108 arkadaşımızla hıyanet komitesi başkanlarına(komünist liderlere) özel olmak üzere 141. maddeye ölüm cezası firkasının eklenmesini isteyen bir teklifimiz var. Bu teklifte Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin milletvekillerinin imzaları bulunmaktadır.³³²

Bu konuşmanın arkasından kürsüye Demokrat Parti Eskişehir Milletvekili Arif Nihat Asya gelmiş ve yapmış olduğu konuşmada ülkedeki komünizm fikrinin yayılması konusunda CHP'yi suçlamış ve yapmış olduğu konuşmada şu sözler sarfetmiştir: *“Hapishanede Devlet parasıyla Rusçadan eser tercüme ettirildiği, yani resmen nakdî yardımda bulunduğu bir vakiydir. O devrin bir maarif adamı mükemmel bir komintern kurmayı gibi hareket etmiştir. Diyorlar ki bu adam şefinin dahi gözünü perdeleyerek, zekâsıyla onu dahi aldatarak bu işi yaptı Askı! Şefin kurnazlığı malûm ve mecburdur. Bu şef, Maarif vekilinin yapmak istediğini anlamamış olamaz. Mükemmel biliyordu. Bu şef o adamın sadece cürüm ortağı değil, suç âmiridir.”* Bu sözler üzerine CHP milletvekilleri konuşmaya tepki göstermiştir. Mecliste gürültüler artmış ve CHP milletvekilleri arasında müzakereyi terk edelim sesleri duyulmaya başlanmıştır. CHP Yozgat Milletvekili Avni Doğan: *“Muhalefet liderine tecavüz ediliyor, ayıptır.”* diyerek tepkisini göstermiştir. CHP Sivas Milletvekili Reşat Şemsettin Sirer: *“Bu sözler karşısında bu Mecliste durulmaz! Biz komünist miyiz?”* demiştir. Kars Milletvekili Latif Aküzüm: *“Komünist olan namussuzdur, sözünü geri alsın. Komünist kimdir?”* dediği sırada CHP milletvekilleri toplu halde ayağa kalkarak bir kısmı dışarı çıkmıştır.³³³

Bu kargaşa sona erdikten sonra Arif Nihat Asya konuşmasına şöyle devam etmiştir: *“Gençlik ve halk mitinglerde komünistlere ölüm levhaları taşıdı. Onları yalancı çıkarmaya kimsenin hakkı yoktur. Gençlik bunun böyle olacağını bilseydi, komünistlere perhiz, komünistlere diyet, komünistlere göz hapsi derdi. Onların hükmünü bir gençlik romantizmi saymaya salâhiyetimin yoktur. Kore'de komünistlere ölüm, memlekette komünistlere hapis ne âlâ memleket! O halde başka yerlerde takibe uğrayan komünistler canlarını kurtarmak için Türkiye'ye iltica etsinler. Kore'de*

³³² TBMMTD, 16 Kasım 1951, s.111

³³³ TBMMTD, 16 Kasım 1951, s.112

oğlunu komünist kurşunu ile şehit olmuş bir ananın vicdanını bir yerli komüniste verilen hapis cezası tatmin etmez. Zaten imkân olsa da birkaç kızıl sallandırılmış olsaydı kızillar bu kadar şımarmaklardı milletin hiç değilse sembolik olarak iki komünisti asılmış görmek hakkıydı. İdam, yalnız bir devletin devletliğini değil aynı zamanda bir milletin milletliğini devirmek maksadıyla pusuda bekleyenler için değilse kimin içindir? Hapis cezası vereceğiz, kafeste kuş besleyeceğiz. Ne güzel!”

Tekirdağ Milletvekili Şevket Mocan gizli bir oturum yapılarak, orada her şeyin anlatılmasını ve tartışmaların daha verimli geçmesini isteyerek bu konuda bir teklifte bulunmuştur.³³⁴ 19 Kasım 1951 tarihine kadar görüşmelere ara verilmiştir. Komünizmle alakalı TBMM’de beş saat devam eden gizli bir celse düzenlenmiştir. Görüşmeler sırasında Türkiye’deki komünist faaliyetlerle hakkında ayrıntılı konuşmalar yapılmıştır. Bu gizli oturum sonrasında Türkiye’deki komünist faaliyetler ile ilgili Türk Ceza Kanunu’nda yapılması düşünülen değişikliklerle alakalı tasarı görüşülmeye devam edilmiştir.³³⁵

Türk Ceza Kanunu’nda yapılması düşünülen değişikliklerle alakalı görüşmelere 21 Kasım 1951 tarihinde devam edilmiştir. Tasarı hakkında Millet Partisi adına istediklerini anlatmak için ilk söz Millet Partisi Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı’na verilmiştir. Yaptığı konuşmada özetle şöyle demiştir: Menderes hükümeti programındaki aşırı sağ ve aşırı sol fikirlerle mücadele konusunda Millet Partisi endişe duymaktadır. Komünizm siyasi ve ekonomik bir mezhep olmaktan çıkmıştır ve Türkiye’nin yanı başında duran ve düşmanımız olduğunu saklamaya gerek görmediğimiz Sovyet Rusya’nın istila isteklerinin bir aracı haline gelmiştir. Felsefi ve İdeolojik niteliğini kaybederek yabancı bir devletin aleti haline gelen bir akıma taraftar olanlara Türkiye’de hoşgörü gösterilmesine bu memlekete bağlı hiçbir insan kabul edemez. Millet Partisi’nin bu konuda hiçbir itirazı yoktur. Ancak çıkarılacak tasarının komünistlikle ilgili iftiraların atılmasına zemin

³³⁴ TBMMTD, 16 Kasım 1951, s.118

³³⁵ Şağan, A. (2013). *Demokrat Parti Döneminde İktidar-Sivil Toplum Kuruluşları İlişkileri (1950-1960)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı), İstanbul, s.102

hazırlayabileceğini unutulmamalıdır. Hükümet bu tasarı ile birlikte çok güçlü bir silahı eline almış olacak ve bunu kötüye kullanma ihtimali yoluna gidebilecektir.³³⁶

Adalet Bakanı Rükneddin Nasuhoğlu yaptığı konuşmada özetle şu ifadeleri kullanmıştır: Yeni bir Ceza Kanunu için kurulan komisyon görevini yapmaktadır. Ancak takdir edersiniz ki yeni bir Ceza Kanunu kolay kolay çıkmaz. Örneğin İsviçre’de Ceza Kanunu 36 yılda çıkarılmıştır. Durumun etkisi ve ihtiyacı altında daha uzun bir süre beklemeye imkân olmadığından böyle bir değişiklik için hazırlık yaptık.³³⁷ Yapılan bu konuşmada sol hareketleri bir an önce engellemek gayesi olduğu anlaşılmaktadır.

Ceza Kanunu’nun sol düşünce, yayın, eylem ve teşkilatlanmalara karşı verilecek olan cezaların belirlendiği 141. ve 142. maddelerin değişikliği kabul edilmiştir. 3 Aralık 1951 tarihinde kabul edilmiş olan bu tasarı ile birlikte: “*Toplumsal bir sınıfın diğer toplumsal bir sınıfı ortadan kaldırmaya veya ülke içinde kurulu ekonomik ve toplumsal temel düzenlerden herhangi birini devirmeye yönelik örgütleri her ne biçim ve ad altında olursa olsun kuranlar ya da kurmaya çalışanlar veya bu konuda yön gösterenlere*” verilecek olan ceza miktarı 8-15 sene olarak belirlenmiştir. Bu hedeflerle propaganda yapanlar, bu düşünce ile yapılan eylemleri destekleyenlere verilecek cezalar arttırılmıştır.³³⁸

142. maddede yapılan değişiklikle, propaganda suçu düzenlenmiştir. Düşüncelerin her ne sebeple olursa olsun birden çok kişiye ulaştırılması propaganda suçu olarak kabul edilmiştir. Bu değişiklikle iki kişi arasındaki muhabbet, yazışma veya sinirlenerek söylenmiş bir söz dahi maddelerde tanımlanmış suçların kapsamına girdiği savunularak dava konusu olmuştur. 141. ve 142. maddelerde yapılan değişiklikle birlikte suçların sınırları tamamen belirsizleşmiştir. Bundan dolayı ilerleyen senelerde tutarlı olmayan ve keyfi dava kararlarının alınmasının önü açılmıştır. Bu süreçte baskıcı bir düzenleme yapılmış olmasına rağmen sol hareketlere bir son verilememiştir. Baskıcı bir tutumun sergilenmesinde; Kore’ye asker gönderme kararını protesto eden Türk Barışseverler Cemiyeti, Üniversite öğrencileri arasında

³³⁶ TBMMTD, 21 Kasım 1951, S.131-132

³³⁷ TBMMTD, 21 Kasım 1951, S.138

³³⁸ Turan, a.g.e,s.66

teşkilatlanan Yüksek Tahsil Gençliği Derneği, Yurt ve Dünya ile Adımlar Dergileri çevresinde bir araya gelen, Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu eleştiren, üniversitede görevli hocalar, etkili olmuştur.³³⁹

141. ve 142. maddelerin değiştirilmiş halleri şu şekildedir:

Madde 141. — 1. Bir sosyal sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmeye veya bir sosyal sınıfı cebir yolu ile kısmen veya tamamen ortadan, kaldırmaya veya memleket içinde müesses iktisadi veya sosyal nizamları cebren yok etmeye matuf cemiyetleri her ne suret ve nam altında olursa olsun kurmaya tevessül, teşkil, tanzim veya sevk ve idare eden yahut bu hususlarda yol gösteren kimse sekiz yıldan 15 yıla kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır.

2. Devlet siyasi ve hukuki nizamlarını topyekûn yok etmek gayesini güden cemiyetleri her ne suret ve nam altında olursa olsun kurmaya tevessül, teşkil, tanzim veya sevk ve idare eden yahut bu hususlarda yol gösteren kimse aynı ceza ile cezalandırılır.

3. Amacı Cumhuriyetçiliğe aykırı olan veya demokrasi prensiplerine aykırı olarak Devletin tek bir fert yahut bir zümre tarafından idare edilmesini hedef tutan emniyetleri kurmaya tevessül, teşkil, tanzim veya sevk ve idare eden yahut bu hususlarda yol gösteren kimse birinci fıkrada yazılı ceza ile cezalandırılır.

4. Anayasanın tanıdığı kamu haklarını ırk mülâhazasıyla kısmen veya tamamen kaldırmayı hedef tutan veya millî duyguları yok etmeye veya zayıflatmaya matuf bulunan cemiyetleri kurmaya tevessül, teşkil, tanzim veya sevk-ü idare eden yahut bu hususlarda yol gösteren kimse bir yıldan 3 yıla kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır.

5. 1, 2 ve 3. fıkralarda yazılı cemiyetlere girenlere 5 yıldan 12 yıla kadar ağır hapis cezası verilir. 4. fıkrada yazılı hallerde 6 aydan 2 yıla kadar hapis cezası verilir.

6. Yukarıdaki fıkralarda yazılı fiilleri Devlet daireleri, belediyeler veya sermayesi kısmen veya tamamen Devlete ait olan iktisadi Teşekküller, sendikalar, işçi

³³⁹ Örnek, C. (2014). Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142. Maddelerine İlişkin Tartışmalarda Devlet ve Sınıflar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69(01), ss.109-139. s.125

teşekkülleri, okullar, yüksek tahsil müesseseleri içinde veya bunların memur, müstahdem ve mensupları arasında işleyenler hakkında verilecek ceza üçte bir nispetinde artırılır.

7. Bu maddede yazılı suçları işleyenlerden biri suçu ve diğer faillerini, tahkikatın her safhasında yetkili makamlara bildirdiği takdirde bu kimseye verilecek ceza hal ve şartlara ve hâdisenin hususiyetlerine göre kısmen veya tamamen kaldırılabilir.

8. Bu maddede yazılı suçlardan dolayı mükerir olanlar hakkında hükmedilecek ceza bir misli artırılır.

9. Bu maddedeki cemiyet tabirinden maksat, 2 veya daha ziyade kimselerin birleşmeleri halidir.

Madde 142. - 1. Bir sosyal sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmek veya bir sosyal sınıfı cebir yolu ile kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak yahut memleket içinde müesses iktisadi veya sosyal nizamları cebren yok etmek veya Devletin siyasi ve hukuki nizamlarını topyekûn yok etmek için her ne suretle olursa olsun propaganda yapan kimse 3 yıldan 8 yıla kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır.

2. Cumhuriyetçiliğe aykırı veya demokrasi prensiplerine aykırı olarak Devletin tek bir fert veyahut bir zümre tarafından idare edilmesi için her ne suretle olursa olsun propaganda yapan kimse aynı ceza ile cezalandırılır.

3. Anayasanın tanıdığı kamu haklarını ırk mülâhazasıyla kısmen veya tamamen kaldırmayı hedef tutan veya millî duyguları yok etmek veya zayıflatmak için her ne suretle olursa olsun propaganda yapan kimse 3 yıla kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır.

4. Yukarıdaki fıkralarda yazılı fiilleri, taallûk ettikleri gayeleri gerçekleştirmek maksadıyla övenler 1. ve 2. fıkralarda yazılı hallerde 5 ve 3. fıkrada yazılı, halde 2 yıla kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır.

5. Yukarıdaki fıkralarda yazılı fiilleri 141. maddenin 6. fıkrasında yazılı kimselere karşı veya aynı fıkrada tasrih edilen yerler içinde işleyenlere verilecek ceza üçte bir nispetinde artırılır.

6. Yukarıdaki fıkralarda yazılı fiiller neşir vasıtasıyla işlendiği takdirde verilecek ceza üçte bir nispetinde artırılır.

7. Bu maddede yazılı suçları işleyenlerden biri suçu ve diğer faillerini tahkikatın her safhasında yetkili makamlara bildirdiği takdirde bu kimseye verilecek ceza hal ve şartlara ve hâdisenin hususiyetlerine göre kısmen veya tamamen kaldırılabilir.

8. Bu maddede yazılı suçlardan dolayı mükerrir olanlar hakkında hükmedilecek ceza bir misli artırılır.³⁴⁰

9. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI DÖNEMİNDE KÖY ENSTİTÜLERİ VE ENSTİTÜLERDE SOLCU HAREKETLER

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında mevcut öğretmen sayısı yeterli sayıda olmadığından dolayı bu konu üzerinde çalışmalar yapılmaya başlamıştır. İhtiyaç duyulan öğretmen sayısını karşılamak amacıyla, öğretmenlik bir meslek haline getirilmiştir. 13 Mart 1924 tarihinde çıkarılan Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu'nda öğretmenliğin bir meslek olduğu belirtilmiştir. Öğretmenlik, 22 Mart 1926 tarihli 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun ile eğitim içerisinde öncelikli bir yere sahip olduğu onaylanmıştır. Darümuallim Mektebi'nin adı 1924-1925 eğitim-öğretim yılında Muallim Mektebi olarak değiştirilmiştir. 1935 yılında Muallim Mekteplerine, Öğretmen Okulu adı verilmiştir. 1932-1933 eğitim-öğretim yılında ilköğretim okulları için öğretmen yetiştirme süresi 5 yıldan 6 yıla çıkarılsa da öğretmen ihtiyacından dolayı 3 yıllık bir eğitim sonrasında öğretmen ataması yapılmıştır. Köylerde eğitim-öğretim 1930'lu yılların sonlarına doğru aksamaya başlamıştır. Şehirde yetişen öğretmenler köylere yabancılaşmış ve kırsal kesimde çalışmak istememiştir.³⁴¹ Köy halkı da kendilerine benzemeyen ve kendilerini tanımayan bu öğretmenlere karşı önyargılı tavır takınmıştır. Bu gibi nedenlerden dolayı köy yaşamına ayak uydurabilecek öğretmen yetiştirme düşüncesi ortaya çıkmıştır. Reşit Galip Milli Eğitim Bakanı olunca bu konuyla ilgilenmeye başlamış ve köylerde öğretmenlik yapacak kişilerde olması gereken özellikler tespit edilmiştir. Şevket Süreyya Aydemir'in teklifi ile Mıntıka Muallim Mektepleri kurulma kararı alınmıştır.

³⁴⁰ TBMMTD, 16 Kasım 1951, s.33

³⁴¹ Dokuyan:2013, 2.Cilt, a.g.e.s.30

Uygulamalı bir eğitim yapması amaçlanan bu okullarda köy yaşamına ayak uydurabilecek öğretmenlerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Mezun olan öğrenciler okullarını tamamladıkları yerlerde görevlerini yapacaktı. İlk olarak Balıkesir civarındaki Kepsut nahiyesinde bir okul açılması planlanmıştır. Fakat Reşit Galip'in görevden ayrılmasından dolayı proje hayata geçirilememiştir. 1937 yılında köylerde çalışacak öğretmenlerin yetiştirilmesi düşüncesi tekrar ortaya atılmıştır. Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan göreve gelmesiyle birlikte bu konuyla ilgilenmeye başlamıştır ve sürecin hızlandırılması amacıyla İsmail Hakkı Tonguç'u İlköğretim Genel Müdürlüğüne atamıştır. Bu atama sonrasında İsmail Hakkı Tonguç köy okullarıyla ilgili çalışmalara hız kazandırmıştır. 11 Haziran 1937 tarihinde Köy Eğitim Kanunu çıkarılmıştır. Eğitim kursları açılmaya başlanmış, bu kursları başarıyla bitiren eğitimciler köylere gönderilmiştir. Kurslara askerlik görevini tamamlamış okur-yazar gençler kabul edilmiştir. İzmir-Kızılcıllu, Edirne-Karaağaç, Kırklareli-Kepirtepe, Kastamonu-Gölköy gibi ülkenin çeşitli yerlerinde kurslar açılmış ve 1946 yılına kadar faaliyet göstermiştir. Kurslarda 40'ı kadın olmak üzere 8.675 kişi yetiştirilmiştir ve Köy Enstitülerinin kurulmasına temel oluşturmuştur.³⁴² Eğitim sistemindeki bu gelişmeler doğrultusunda, 17 Nisan 1940 tarihinde 3803 kanun numarası ile Köy Enstitüleri kurulmuştur.³⁴³

9.1 CHP İktidarında Döneminde Köy Enstitülerine Karşı Yapılan Eleştiriler

Köy Enstitülerinin kuruluşundan kısa süre sonra, bu eğitim kurumlarında komünizm propagandası yapıldığı, kız ve erkek öğrencilerin gayri ahlaki ilişkiler içerisinde bulunduğu konusunda söylentiler çıkmıştır. Çıkan bu söylentiler doğrultusunda köy enstitüleriyle ilgili olarak eleştiriler başlamıştır.³⁴⁴ Köy Enstitülerine karşı yapılan eleştirilerin en önemli destekçisi bu okulların içinden gelen ihbar mektupları olmuştur. Örneğin Çifteler ve Hasanoğlan Köy Enstitülerindeki bazı öğrencilerin komünizm savunucusu oldukları ve solcu yayınları okudukları belirtilmiştir.³⁴⁵ Muhafazakar kesim enstitülerin birer komünist yuvası olduğunu

³⁴² Dokuyan:2013, 2. Cilt, a.g.e,s.31-32

³⁴³ Resmi Gazete, 22 Nisan 1940, s.2

³⁴⁴ Anık, M.(2006). Bir Modernleş(Tir)Me Projesi Olarak Köy Enstitüleri, *Divân İlmî Araştırmalar*, 20(1) s.s.279-309 s.300

³⁴⁵ Bilecik, S.(2016). Eğitime Siyasi Ve İdeolojik Yaklaşımlar Bağlamında Köy Enstitüleri ve İmam Hatip Okulları, *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 3(6) ss:329-347, s.333

savunmuştur. Ortaya atılan bu iddiaları destekleyen birçok olay da meydana gelmiştir. Hasanoğlan Köy Enstitüsüne ders vermek amacıyla Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nden sol görüşlü Pertev Naili Boratav, Behice Boran, Niyazi Berkes ve Mediha Berkes davet edilmiştir. Solcu görüşleri ile tanınan Sabahattin Ali, birçok kez öğrencilerle bir araya gelmiştir. Hapishanede yatan Nazım Hikmet'in kitapları ve mektupları öğrencilere okunarak, öğrencilerin düşüncelerini şekillendirmeye çaba sarf edilmiştir. Bunlara karşılık Kazım Karabekir ve Hamdullah Suphi Tanrıöver, Hasanoğlan Köy Enstitüsüne gelerek milli duyguları öven konferanslar düzenlemiştir. Solcu düşüncelerin öğrencileri etkilemesi engellenmeye çalışılmıştır. Ancak bu durum enstitü içerisinde sağ-sol çatışmalarının çıkmasına neden olmuştur. Hatta bıçaklar kullanılarak karşıt görüşlü öğrenciler birbirlerine saldırmıştır. Bu süreçte "Yurt ve Dünya, Adımlar, İnsan, Zincirli, Hürriyet, Görüşler, Ses, Dost, Başak, Pınar, Yürüyüş, Gün ve Varlık gibi sol görüşlü yayınların okunmasına izin verilmiştir. Milli ve dini yayın yapan basın organlarının okunmasına izin verilmemiştir.³⁴⁶

Meydana gelen bu gelişmelerin dışında, Köy Enstitülerinin uygulamaları göz önüne alındığında, komünizm düşüncesine temel teşkil eden eylemlere rastlanmaktadır. Örneğin enstitüden mezun olan bir öğretmene 20 lira aylık bağlanmıştır. Bu dönemin kur hesabına göre 4 dolara denk gelmektedir. Maaşları az olan bu öğretmenlere, okul için verilen araziden başka tarıma elverişli köy arazisinden de verilmiştir. Bu toprakların öğretmen tarafından işlenerek geçimini sağlaması amaçlanmıştır. Köy enstitüleri yılda 10,5 ay eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmüştür. Bir öğrenci günlük 10 saat mesai yapmak zorunda kalmış ve öğretmenleriyle birlikte kendi okullarını yapmak mecburiyetinde bırakılmıştır. Bunun yanında komşu köy ve bölgelerdeki inşaat işlerinde de gruplar halinde çalıştırılmıştır.³⁴⁷

Demokrat Parti'nin kurulmasıyla köy enstitülerine karşı yapılan eleştiriler artmış, bu okullar CHP iktidarına karşı bir koz olarak kullanılmıştır. Ancak CHP iktidarının en önemli projelerinden olan köy enstitüleri hakkında CHP'li

³⁴⁶ Dokuyan:(2013), 2.Cilt, a.g.e,s.39-40

³⁴⁷ Yiner, A.(2012). Köy Enstitüleri Üzerine Bir Deneme, *The Journal Of Academic Social Science Studies*, ss 307-317 s.311

milletvekilleri tarafından da eleştiriler yapılmıştır.³⁴⁸ Örneğin CHP Kahramanmaraş Milletvekili Emin Sosyal Mecliste yaptığı konuşmada Köy Enstitülerini eleştirmiştir. Bu konuşmada özetle; Köy Enstitüsünde okutulan kitapların öğrencilerin seviyelerine uygun olmadığı, meslek dersleri için kitap yazılmadığını ve öğrencilerin iyi bir şekilde eğitilmeden mezun edildiğini belirterek konuşmasına başlamıştır. Bunun dışında Köy Enstitülerinde siyasi propaganda yapıldığını ve bazı öğretmenlerin milli ve manevi değerlere sahip çıkmadığını belirterek bir örnek vermiştir. Bu örnekte, bir öğretmen dergisini ziyarete giden ve köy enstitüsünde çalışan öğretmenin sözlerini aktarmıştır. Bu sözler şöyledir: *“Milliyetçilik ne demektir? Milliyet diye bir şey yoktur. Bu, dar ve ham görüştür. Nasıl Allah yoksa milliyet de yoktur. Bu ikisi insanlığı menfi düşüncelere bağlayan safsatalardır. Garp demokrasisi sadece gaflettir. Asıl büyük demokrasi Şark demokrasisidir.”* Bu düşünceye sahip öğretmen Hasanoğlu Köy Enstitüsünde görev yapmaktadır. Yine bu enstitüde bir grup öğrenciye sosyalizm ve sosyal meslekler tarihi isimli kitaplar okutulduğunu, geceleri öğrencilere bu konularda konferanslar verilmekte olduğunu anlatmıştır. Savaştepe Köy Enstitüsüne yaptığı bir ziyaret sırasında öğrencinin birinde “Sosyal Mücadele ve Marksizm” adlı bir kitap gördüğünü belirtmiştir. Konuşmasında Arifiye Köy Enstitüsü ve Savaştepe Köy Enstitülerinde kızlar ve erkekler ailelerinin haberleri olmadan kendi aralarında nişanlanmakta olduğunu ifade eden Emin Soysal, bunların yapmak istediği şey bir proletarya sınıfı oluşturarak şehirli ve köylüyü, şehirli işçileri ihtilale teşvik etmiştir demiştir.³⁴⁹

CHP içerisinde okullarla ilgili eleştiriler yapılmasının yanında parti üyelerinin büyük çoğunluğu bu okullara övgüler yağdırmıştır. 1948 yılında Köy Enstitülerinde bakanlık müfettişleri tarafından yapılan denetim raporları durumun hiçte iyi durumda olmadığını ortaya koymuştur. Öğrencilerin yatakhanelerinde hijyen sıkıntısı olduğu, çarşaf ve yastıkların kirli olduğu tespit edilmiştir. Yatakların çoğunda çarşaf olmadığı, olanlarında yırtık olduğu belirtilmiştir. Bazı öğrencilerin battaniyesinin olmadığı, soğuk havalarda üşüdükleri, yemekhanelerde ayakta yemek zorunda kaldıkları, yeteri kadar yemekhane araç ve gerecinin bulunmadığı, tokmakla çamaşır yıkamak zorunda

³⁴⁸ Aysal, N.(2005). Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 9(15). ss:267-282 s.279

³⁴⁹ TBMMTD, 24 Aralık 1946, s.3

kalan kız öğrencilerin bu nedenle derslerinden geri kaldığı, sınıflarda sıraların kırık, duvarların boyasız olduğu raporlara yazılmıştır. Bir yıl sonra yapılan denetimde benzer durumlarla karşı karşıya kalınmıştır. Hasan Ali Yücel'in bakanlığı döneminde açılan Köy Enstitüleri, yine onun istifası sonrasında kapanma sürecine girmiştir.³⁵⁰ Bu dönemde artan eleştiriler ve hakkında birçok olumsuz haber çıkan Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü 1948 yılında kapatılmış ve Köy Enstitülerinin eğitim-öğretim programlarında kapsamlı bir değişiklik yapılmıştır.³⁵¹

CHP iktidarında sağ görüşe yakın Recep Peker Kabinesinin kurulmasından sonra Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel görevinden alınmış yerine Reşat Şemsettin Sırer atanmıştır. Yeni bakan ilk iş olarak Köy Enstitülerinin kurulmasında görev alan, enstitü öğrencileri tarafından “baba” unvanı ile bilinen İsmail Hakkı Tonguç'u, İlköğretim Genel Müdürlüğü'ndeki görevinden alarak Talim ve Terbiye Kurulu'na atamıştır. Burada kısa süre görev yaptıktan sonra bir ortaokulun resim ve el işleri öğretmenliğine atanmıştır. Ayrıca devlet ödeneklerini kötüye kullandığına dair uzun süren bir soruşturma başlatılmış fakat bu soruşturma sonucunda Tonguç'un suçsuz olduğu 1953 yılında Demokrat Parti döneminde ortaya çıkmıştır. İsmail Hakkı Tonguç'un yerine ise Felsefe öğretmeni olarak Yüksek Köy Enstitüsünde görev yapmış Yunus Kazım Koni getirilmiştir. Bu dönemde enstitülerden “zararlı unsurların temizlenmesi” adıyla enstitülerdeki bazı yönetici ve öğretmenler görevlerinden alınarak başka yerlere atanmıştır.³⁵² Görevden alma sürecinde, Köy Enstitüleri hakkında eleştirilerde artış meydana gelmiştir.³⁵³ Köy Enstitülerinde en çok tepki çeken uygulamalardan bir tanesi de öğrencilerin bir tarım işçisi gibi çalıştırılmış olmasıdır. Öğrenciler köylerin geliştirilmesini sağlamak amacıyla, kültür derslerinden daha çok çiftçilik, nalbantlık, müzik, sağlık memurluğu, sanatkarlık gibi bir çok alanda dersler almış ve bu alanların her birinde başarılı olmaları istenmiştir. İş şartlarının ağırlığı eğitimin aksamasına neden olmuştur. Okullara atanacak öğretmen bulmakta sıkıntılar çekilmiştir. Hatta bu okullara öğretmen atamasına engel olan üst düzey devlet görevlileri dahi olmuştur. Örneğin CHP iktidarı döneminde Reşat Şemsettin Sırer Köy

³⁵⁰ Yiner, a.g.e,s.315

³⁵¹ Anık, a.g.e,s.300

³⁵² Kirby, F.(1962).*Türkiye'de Köy Enstitüleri*. Ankara: İmece Yayınları.s.343-344

³⁵³ Aysal, a.g.e,s.279

Enstitülerine öğretmen tayin edilmesini engellemiştir.³⁵⁴ Demokrat Parti'nin eleştirilerine karşı önlemler alması için göreve getirilen Reşat Şemsettin Sirer, Köy Enstitülerine gereken önemi göstermemiştir.³⁵⁵

CHP iktidarının son kabinesinde Milli Eğitim Bakanlığı görevine getirilen Tahsin Banguoğlu döneminde 1949 yılında çıkarılan 5541 sayılı kanun ile birlikte, Köy Enstitülerine, köy çocuklarının dörtte biri oranında belediyesi bulunan yerlerdeki ilkokul mezunu öğrenciler de kayıt ettirilmeye başlanmıştır. CHP iktidarının çok önem verdiği bu eğitim projesi, yapılan değişikliklerle bir bakıma ortadan kaldırılacağı sinyallerini vermeye başlamıştır. Bunda CHP içerisinde sağ görüşlü kişilerin etkinliklerinin artması, İsmet İnönü'nün gücünü kaybetmeye başlaması ve enstitülerle ilgili eleştiri ve suçlamaların artması etkili olmuştur.³⁵⁶

9.2 Demokrat Parti İktidarı Döneminde Köy Enstitüleri Hakkında Komünistlik Suçlamaları

Muhalefette kaldığı süreçte ve 1950 yılında yapılan seçim propagandalarında Köy enstitülerine karşı yapmış olduğu olumsuz eleştiriler DP'nin iktidara gelmesinde büyük katkı sağlamış ve iktidara gelmesinin ardından Köy Enstitülerinin kapatılma süreci hızlandırmıştır. Köy Enstitülerinin toprakları dağıtmaya başlanmış, enstitülerinin komünist yuvaları oldukları dillendirilmiş, kapatmak için gayret sarf edilmeye başlanmıştır.³⁵⁷

Demokrat Parti iktidarının ilk milli eğitim bakanı İzmir Milletvekili Avni Başman olmuş ve kendisinden enstitüleri kapatması istenmiştir. Ancak istifa ettiğinden dolayı bu isteğe karşılık verememiştir. Yerine Tevfik İleri, Milli Eğitim Bakanı olarak atanmıştır.³⁵⁸ Tevfik İleri'nin bakan olmasıyla birlikte adeta Köy Enstitülerine karşı bir savaş başlamıştır. Köy Enstitülerindeki eğitim-öğretim faaliyetlerini kısıtlayıcı önlemler alınmaya başlanmıştır. Bu konuda Tevfik İleri'nin siyasi görüşlerinin de etkisi olduğu konusunda yorumlar olmuştur. Tevfik İleri siyasi

³⁵⁴ Yiner, a.g.e.s.313

³⁵⁵ Kirby, a.g.e.s.337, 343

³⁵⁶ Aysal, a.g.e.s.280

³⁵⁷ Dokuyan:(2013), 2.Cilt, a.g.e.s.46

³⁵⁸ Toprak, G. N.(2008). *Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi Ve Köy Enstitüleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). Afyon. s.100

yaşamında gerçekleştirdiği eylemlerin arka planında komünizm düşüncesi ile bir hesaplaşma ve bu düşüncüyü yok etme isteği bulunduğu bilinmektedir. Komünizm düşüncesiyle mücadelede eğitim ve öğretmenlerin etkili bir silah olduğunu düşünmüştür. Zaten bakan olur olmaz komünist eğilimli oldukları belirlenen öğretmenler görevden uzaklaştırılmıştır.³⁵⁹ Köy Enstitülerinin, İlk öğretmen okulları olarak eğitim-öğretime devam etmesi gerektiği düşüncesini ortaya atmıştır. Bunun üzerine 1950 yılında enstitülerin ne olacağına karar vermek amacıyla bir konferans düzenlenmiştir. Ancak toplantıya katılanların bir tanesi bile Köy Enstitüsü görmemiş kimseler olduğu için bir çözüm yolu bulunamamıştır. Bundan dolayı Tevfik İleri'nin etkisiyle konferansta, maddi imkanları kötü durumda olan enstitülerin kapatılması ve diğerlerinde ise kısıtlamaların arttırılması düşüncesi öne çıkmıştır. Bu toplantı sırasında herkesin hem fikir olduğu konular hemen hayata geçirilmiştir. Buna göre; Köy enstitülerinde eğitim-öğretim süresi 6 yıla çıkarılmıştır. Kızılçullu Köy Enstitüsü sadece kız öğrencilerin eğitim alabileceği bir kurum haline getirilmiştir. Burada bulunan erkek öğrenciler başka yerlere nakil edilmiştir. Kızılçullu eğitim binası NATO'ya verildiğinden dolayı okulun kız öğrencileri Bolu'daki eski Orman Okulu'na taşınmıştır. Bir diğer Kız Enstitüsüne dönüştürülen yer ise Beşikdüzü'nde bulunan okul olmuş ve buradaki erkek öğrenciler de farklı enstitülere dağıtılmıştır.³⁶⁰

1951 yılı Milli Eğitim Bakanlığı bütçe görüşmeleri sırasında, Köy Enstitüleri hakkında çok sayıda eleştiri yapılmış ve enstitülerinin kapatılmasına dair fikirler ortaya atılmıştır.³⁶¹ Kastamonu Milletvekili Muzaffer Ali Mühtö ise enstitülerle ilgili komünistlik vurgusunda bulunmuş ve yaşadığı bir hikâyeyi şöyle anlatmıştır: “*Köy enstitüleri mezunları ile Abana İlçesinde bir toplantıda buldum. Bana köy enstitüleri ile muallim ve şehir okulları ve mezunları arasındaki farkın kaldırılmasından bahsettiler ve kendilerine Tonguç ve Hasan Âli kulları denildiğini ve komünistlik şüphesi altında bulduklarını bunda enstitü kelimesinin tesiri olduğunu köy öğretmen okulu olarak değiştirilmesini istediler. Kendilerine isim değişikliğinin bir tesiri*

³⁵⁹ Aslaner, S. Fikriyattan İcraate Tevfik İleri'ye Dair Bir İnceleme, *Dem Dergi*, Sayı:2, s.97

³⁶⁰ Kirby, a.g.e,s.367

³⁶¹Çakmak, F.(2007). Kuruluşundan Kapatılışına Kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi İçerisinde Köy Enstitülerine Yönelik Muhalefet, *ÇTTAD*, V1/15, (2007/Güz), s.s.221-250, s.241

olmadığını güle gül denmese bile yine gül gibi kokacağım ve bu şaibeden temiz ve dürüst çalışmaları ile aksini ispat edeceklerini söyledim.³⁶²”

Demokrat Parti iktidarında Köy Enstitüleri ile ilgili en mühim eleştiriler komünistlik düşüncesi hakkında olmuştur. Komünistlik düşüncesi II. Dünya Savaşı'nın ardından, Türkiye'nin batı bloğu tarafında yer alması sonucunda, siyasi alandaki en mühim saldırı aracı olarak kullanılmıştır. Siyasiler birbirlerini komünistlikle suçlayarak çıkar sağlama gayreti içine girmiştir. Bu nedenle iç ve dış politikadaki komünizm karşıtlığı, komünistlikle suçlanan Köy Enstitülerinin uzun süre hayatta kalmasını engellemiştir. Demokrat Parti iktidarında, mecliste Köy Enstitüleri hakkında en fazla komünistlikle ilgili suçlama yapıldığı dönem Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddelerinin değiştirilmesi görüşmelerinde meydana gelmiştir.³⁶³

Mecliste 19 Kasım 1951 tarihinde yapılan kapalı oturumda Hükümet adına Askeri Yargıç Şevki Mutlugil'in konuşması dikkat çekicidir. Bu konuşmasında Köy Enstitüleriyle ilgili özetle şu ifadeleri kullanmıştır: Köy enstitülerinin başında bulunan İsmail Hakkı Tonguç sol düşüncelere sahip, özel ilişkileri itibariyle de bu düşünceye sahip kimselerle iletişim halinde olmuştur. Bu eğitim kurumlarının belkemiğini oluşturan kişiler koyu birer marksisttir. Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi ile Hasanoğlan Köy Enstitüsü arasında aracısız irtibat kurularak, burada düzenli olarak konferanslar düzenlemiştir. Hasanoğlan Köy Enstitüsü tarafından çıkarılan dergi sol propaganda yapan bir yayın organıdır. Bu dergi diğer enstitülere de gönderilmiştir. Milli Eğitim aracılığıyla sol düşüncelerin benimsetilmesi amacı ile sol eserler bu eğitim kurumlarına gönderilmiştir. Emin Türkçelin tercüme ettiği komünist bir eser Çifteler Köy Enstitüsünde satışa sunulmuştur. Bu kurumun müdürü öğrencilere şu sözü etmiştir: *“Siz ki bu davanın mücahitlerisiniz; biz de naçiz bir hizmette bulunmaya çalışıyoruz.”* Bunun yanında bu kurumda okuyan öğrenciler, okulda ahlaksızlığa kadar varan geniş terbiye sistemi hakkında bilgi vermiştir. Hasanoğlan Köy Enstitüsünün

³⁶² TBMMTD, 25 Kasım 1951, s.786-787

³⁶³ Çakmak, a.g.e.s.244

havadan çekilmiş bir fotoğrafında müzik salonu olarak inşa edilen kısma “Orak” şekli verilmiştir.³⁶⁴

Yine aynı gün yapılan meclis toplantısında dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri yaptığı konuşmada Köy Enstitüleri hakkında özetle şu ifadeler yer vermiştir: Komünizm düşüncesini aşlamak için aile ve din kavramları yok edilmektedir. Öğrenciler toplum değerlerine uymayan davranışlar içerisinde hal ve hareketler içerisinde bulunmaktadır. Bu nedenlerden dolayı karma eğitime son verilerek Kız Köy Enstitüleri kurulmuştur.³⁶⁵ Bu konuşmaların dışında kapalı oturumda gerçekleşen bu meclis görüşmeleri sırasında iktidar ve muhalefet partisinin milletvekilleri köy enstitülerini kötüleme yarışına girmiştir. Köy Enstitülerinin kuran CHP’den hiçbir milletvekili bu kurumları savunmamıştır. Meclisteki bu durum Köy Enstitülerine karşı ortak olumsuz düşüncelerin varlığını en iyi şekilde ortaya koymuştur.³⁶⁶

1952 yılının ağustos ayında Köy Enstitüsü ve öğretmen okullarının müfredat programları değiştirilmiştir. Köy Enstitülerinin haftalık ders saati 44’te 34’e indirilmiştir. Tarih, coğrafya, yurt bilgisi derslerinin yanı sıra insan ilişkileri bakımından çalışmaların yapılacağı sosyal bilgiler grubu oluşturulmuştur. Bunun yanında fizik, kimya ve biyoloji dersleri birleştirilmiştir.³⁶⁷

14 Kasım 1952 tarihinde Zonguldak Milletvekili Abdürrahman Boyacıgiller’in Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri’ye Köy Enstitüleri hakkında yazılı soru önergesi sunarak enstitülerin durumunu tekrar gündeme getirmiştir. Zonguldak Milletvekili Abdürrahman Boyacıgiller bu yazılı önergesinde şu ifadeleri kullanmıştır: *“Komünistlik töhmeti altında bulunan köy enstitüsü mezunları ile diğer okullar ve üniversite gençleri hakkında yapılan takibat neticesine, köy okulları ihtiyacını karşılamak üzere köy bütçelerine konan ödeneklerin zamanında sarfi için ne gibi tedbir alındığına, köy öğretmenlerinin tatil devresinde bilgi ve görgülerinin artırılması, köylü için neşir vasıtaları sağlanması ve köylere yakın sair okulların öğretim araçlarından köylünün faydalanması hususlarında ne düşünüldüğü”* Milli

³⁶⁴ TBMMTD 19 Kasım 1951, s.31-32

³⁶⁵ TBMMTD 19 Kasım 1951, s.42

³⁶⁶ Çakmak, a.g.e,s.246

³⁶⁷ Milliyet Gazetesi, 27 Ağustos 1952, s.2

Eğitim Bakanı Tevfik İleri bu soruya özetle şu şekilde cevap vermiştir: Yurdun çeşitli yerlerinde bulunan ve özellikle Ege ve Güney Marmara Bölgesi'ndeki Köy Enstitüsü mezunları hakkında komünistlik suçlamaları yapılmaktadır. Fakat tüm Köy Enstitülerinin komünist yuvası haline getirildiği hakkında ortaya atılan iddialar gerçek değildir. Köy Enstitülerinin başına titiz bir çalışma sonrasında görev verilen yönetici ve öğretmenler bu eğitim kurumlarında böyle düşüncelerin engellenmesi için gerekli çalışmaları yapmaktadır. Köy Enstitüsü mezunlarının çalışmaları yakından takip edilmektedir. Bu mezunların yapılan teftişler, kurslar ve mesleki toplantılar sayesinde fikri gelişimleri sağlanmaya çalışılmaktadır. Köy Enstitüsü mezunları arasından 16.677 kişi öğretmenliğe atanmıştır. Bunların arasından komünistlikle ilgili takibata uğrayanlardan bir tanesi meslekten ihraç edilmiş, beşinin görevine son verilmiş ve dokuzu bakanlık emrine atanmıştır. 1950 yılından bugüne kadar komünistlikle ilgili olarak takibata uğrayan 26 ilkokul öğretmeninden 25'i Köy Enstitüsü mezunu bir tanesi ise öğretmen okulu mezunudur. Bu öğretmenlerden beş tanesi beraat etmiştir.³⁶⁸

Hasanoğlan Köy Enstitüsünde görev yapan edebiyat öğretmeni Veli Uysal'ın derslerinde öğrencilerine Kemalizm aleyhine ve komünizm lehine propaganda yaptığı öğrenilmiştir. Bu sebeple hakkında takibat başlatılarak adliyeye sevk edilmiştir.³⁶⁹ Komünizm propagandasının en yoğun yapıldığı yer Hasanoğlan Köy Enstitüsü olmuştur. Buradan yetişecek öğretmenler sayesinde bütün enstitülerde komünizm düşüncesinin hâkim olması hedeflenmiştir. Bu enstitüye Sabahattin Ali, Pertev Boratav, Sabahattin Eyüboğlu, Behice Boran, Mediha ve Niyazi Berkesler gibi solcu düşünceye sahip yazarlar birçok kez davet edilmiştir. Enstitünün kütüphanesinde o dönemin komünist yayınları, Adımlar, Ant, Pınar, Gün, Ses, Yurt ve Dünya gibi dergiler bulundurulmuştur. Darendelioğlu'na göre Köy Enstitülerinde komünistlikle ilgili kesin kanıtların şunlar olduğu iddia edilmektedir:

1.Enstitülerde (Manifeste Commüniste) Marks ve Engels'in kaleme aldığı ünlü komünist beyannamesi çoğaltılarak yayılmak istenmiştir.

³⁶⁸ TBMMTD, 14 Kasım 1952, s.158

³⁶⁹ Milliyet Gazetesi, 26 Kasım 1952, s.3

2. Rus eğitim sistemi övülmüş, eğitim-öğretimin buna göre yapılması düşüncesi savunulmuştur.
3. Düziçi Köy Enstitüsünde Türk bayrağındaki Ay-Yıldız yerine orak ve çekiç çizilmiştir. Yine aynı enstitüde bayrağımız kirletilerek toprağa gömülmüştür. Bunun sanıkları komünist yazarlar tarafından himaye edilmiştir.
4. Sabahattin Ali ve diğer komünistlerin derslerindeki konuşmaların bir bölümü şu şekildedir: *“Bugün biz hala komünizmi kabul etmiyorsak, bu rejimin kötülüğünden değil, bizim kafa geriliğimizdendir.”*
5. Bir öğrencinin hazırladığı SSCB’deki eğitim konulu konferansta buradaki eğitim-öğretimi öven ifadeler yer verilmiştir.
6. Enstitülerde Karl Marks ve Engels’in hayatları ödev olarak verilmiş ve öğretilmiştir.
7. Kız ve erkek öğrenciler Rus okullarını andıran bir kayıtsızlık ve edepsizlik içinde serbestlik verilmiş, bazı öğrenciler ise adi ve çirkin saldırılara maruz kalmıştır.
8. Hasanoğlan Köy Enstitüsü tarafından çıkarılan derginin 4. sayısında Demokrasi ve Sosyalizm başlıklı bir yazı kaleme alınmıştır.³⁷⁰

Köy enstitüleri ile ilgili süren bu tartışmalar neticesinde 20 Ocak 1954 tarihinde Köy Enstitüleriyle İlk Öğretmen Okullarının birleştirilmesine dair kanun mecliste oylanmıştır. Bunun neticesinde kanun kabul edilmiştir. Çıkarılan kanunla birlikte İlk Öğretmen Okullarının eğitim süresi, ilkokul mezunları için 6 yıl, ortaokul mezunları için 3 yıl olarak belirlenmiştir.³⁷¹ 27 Ocak 1954 gün ve 6234 sayılı kanunla, “Köy Enstitüleri” tamamen kaldırılarak öğretmen okullarına dönüştürülmüştür.³⁷²

27 Mayıs 1960 darbesinden sonra Köy Enstitülerinin tekrar açılması fikri ortaya atılmıştır. Ancak Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sıral döneminde (1946-1948) başmüfettişlik görevinde bulunan Fethi İsfendiyaroğlu Köy Enstitüleri hakkında olumsuz düşünceler ortaya atmıştır. Havadis Gazetesi’nde Köy Enstitüleri hakkında

³⁷⁰ Darendelioğlu, a.g.e.s.313, 315-317

³⁷¹ TBMMTD, 20 Ocak 1954, s.261

³⁷² Resmi Gazete, 4 Şubat 1954, s.1

düşüncelerini kaleme almıştır. Müfettişlik yaptığı yıllardaki denetlemeler sırasında, enstitülerin kütüphanelerinde komünizm veya Sovyetler Birliğini öven kitapların bulunduğunu belirtmiştir. Bunun yanında Milli Eğitim Bakanlığının ayırdığı bütçe ile yayınlanan Köy Enstitüsü Dergisi'nde tarihe, geleneklere, ahlaki değerlere aykırı yazıların yayımlandığını ve komünizm propagandası yapıldığını belirtmiştir.³⁷³

Köy enstitülerinin kapatılması Demokrat Parti'nin dinci politikasından kaynaklandığını savunan görüşler ortaya atılmaktadır. Ayrıca Demokrat Parti Hükümeti sömürgeci devletlerle işbirliği yaparak köylünün aydınlanmasını istemediği, hatta daha ileri giderek köylülerin bir yük hayvanı gibi düşündüğü söylenmektedir.³⁷⁴ Fakat Demokrat Parti Köy Enstitülerini solcu düşüncelerinden dolayı kapatmıştır. Zaten görüldüğü üzere Köy Enstitüleri hakkındaki solculuk suçlamaları daha CHP'nin iktidarda bulunduğu yıllarda başlamıştır.³⁷⁵

10. 27 MAYIS DARBESİ VE SOLCU YAZARLARIN DÜŞÜNCELERİ

27 Mayıs 1960 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin “Milli Birlik Komitesi” isimli temsilcileri bir darbe sonucu Demokrat Parti iktidarına son vermiştir. Basın yayın organları kullanılarak yapılan açıklamalarda Demokrat Parti iktidarının kısıtlamış olduğu özgürlüklerin yeniden getirileceği, demokratik yönetimin tekrardan sağlanacağı, en kısa süre içerisinde yeni bir anayasa hazırlanacağı açıklanmıştır. Yeni bir anayasa hazırlamak amacıyla darbeden 7 ay sonra 272 üyeden oluşan kurucu meclis toplanmış, yapılan çalışmalar neticesinde anayasadaki milliyetçilik ifadesi kaldırılarak yerine sosyal devlet ifadesi getirilmiştir. Bu durum dönemin sol hareketleri tarafından yanlış anlaşılmıştır. Darbenin özgürlük için yapıldığını ifade edenler, sosyal devlet anlayışını “sosyalist devlet” olarak anladıklarından dolayı 27 Mayıs sonrasında bu durum kötü niyetli bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır.³⁷⁶

Darbenin yapılmasının ardından Türkiye iç siyasetinde meydana gelen değişiklikler işçi ve sosyalist hareketi olumlu yönde etkilemiştir.³⁷⁷ Demokrat Parti

³⁷³ Anık, a.g.e.s.301-302

³⁷⁴ Bilecik, a.g.e.s.337

³⁷⁵ Anık, a.g.e.s.306

³⁷⁶ Darendelioğlu, a.g.e.s.487

³⁷⁷ Şişmanof, a.g.e.s.144

iktidarında pasif bir durumda kalan sosyalist hareket aktifleşmeye başlamıştır. 27 Mayıs darbesi her ne kadar sosyalist bir devlet hedefiyle yapılmamış olsa da ortaya atılan düşünceler ve siyasi durum sosyalist düşünceleri teşvik etmiştir.³⁷⁸ Demokrat Parti iktidarında susan veya susturulan tüm solcular darbeden hemen sonra seslerini çıkarmaya başlamıştır.³⁷⁹ Türkiye’de sol düşüncelere karşı kısmen de olsa bir hoşgörü hakim olmaya başlamıştır. Hatta ülkede sosyalizme ilgi ve alaka her geçen gün artmaya başlayarak halk arasında savunucuları çoğalmıştır. Bundan dolayı dönemin burjuva partileri sosyalist harekete karşı farklı mücadele yöntemleri tercih etmek zorunda kalmıştır.³⁸⁰ Çünkü güçlü bir şekilde büyüyen bu düşünceye karşı daha özenli davranmak zorunda kaldıklarını anlamış, eskiden olduğu gibi sert ve kaba önlemler almanın olumsuz sonuçlar meydana getireceğini fark etmişlerdir. Dönemin şartlarına ve zemine uygun politikalarla hareket edilmeye başlanmıştır. Her ne kadar sol hareketler daha rahat faaliyetlerde bulunacakları bir ortama kavuşmuş olsalar da darbe sonrasında komünizm propagandası yapmak, komünistlik faaliyetlerinde bulunmak suçlamalarıyla mahkemeye verilen yazar, gazeteci, parti üyeleri de olmuştur. 27 Mayıs 1960 tarihinden sonra bir öncekinden daha ilerici bir Anayasa hazırlanmıştır. Ancak bu anayasa içerisinde de sol hareketleri kısıtlayıcı maddeler yer almıştır. Özgürlüklerle ilgili maddeler sol hareketlere imkân tanımayacak şekilde yorumlanmıştır. Demokrat Parti iktidarında düzenlenen 141. ve 142. Maddelerin yürürlüğü devam etmiştir. 27 Mayıs’tan sonraki süreçte Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, bazı parti üyeleri, Sosyalist Kültür Derneği Üyeleri, öğretmenler, üniversiteliler, yazarlar gazeteciler, bu maddelerin halen var olmasından dolayı komünistlik propagandası yapmaktan yargılanmıştır. Ataç Dergisinde, Adnan Berk ve İsmail Timuçin, Fransızcadan tercüme ederek yayınladıkları sosyalizm hakkındaki makaleden dolayı, Aziz Nesin Akşam ve Tanin Gazetelerinde yazdığı yazılardan dolayı yargılanmıştır. 27 Mayıs darbesi sonrasında düşüncelerini yayma özgürlüğü kazanan solculara ait bir gazete kurulmamıştır. Gazete sahiplerinin bir kısmı bu sebeple geniş okuyucu kitlelerine ulaşan, halk tarafından sevilen solcu yazarlara, ekonomik beklentilerle iş vermeye başlamıştır. Örneğin dönemin önemli yazarlarından Aziz Nesin, Akşam Gazetesi’nde çalışmaya başlamış daha sonrasında Tanin Gazetesi’nde yazıları

³⁷⁸ Şişmanof, a.g.e.s.167

³⁷⁹ Darendelioğlu, a.g.e.s.488

³⁸⁰ Şişmanof, a.g.e.s.168-169

yayınlanmıştır. Çalıştığı bu gazetelerde ülke işçilerinin durumu ve haklarını sürekli dile getirmiş, sosyalizm düşüncesini halka tanıtan yazılar yazmıştır.³⁸¹

Demokrat Parti iktidarına bir darbe sonrası son verilmesiyle birlikte 1950-1960 yılları arasında sol hareketlerin içerisinde yer almış, komünizm propagandası yapmış, bundan dolayı hapis yatmış birçok solcu yazar, gazeteci, parti üyesi darbenin yaşanmasını sevinçle karşılamıştır. Öyle ki bu duruma methiyeler düzen, darbeyi yapanlara tebrik telgrafları gönderen, halka darbenin haklı gerekçelerle yapıldığını anlatan birçok solcu ortaya çıkmıştır.

Bunlardan bir tanesi Demokrat Parti iktidarı döneminde komünistlik suçlamasıyla hapse atılmış, Vatan Parti'nin kurucusu Dr. Hikmet Kıvılcımlı'dır. Türkiye tarihinin önemli solcu simalarından bir tanesi olan Dr. Hikmet Kıvılcımlı, "İkinci Kuvay-i Milliyeciler" olarak belirttiği darbecilere, darbeden hemen bir gün sonra, 28 Mayıs 1960 tarihinde Milli Birlik Komitesi Başkanı ve Türkiye Cumhuriyeti ve Hükümet Başkanı görevlerini üstlenen Orgeneral Cemal Gürsel'e bir telgraf göndermiştir. Bu telgrafta şunları söylemiştir: "*Millî Birlik Komitesi Başkanı ve T.C. Devlet ve Hükümet Başkanı Sayın Orgeneral Cemal Gürsel Ankara Tarihimizde daima kuvvetle çarpan kalbimizin; yiğit Ordumuzun kötülüğe baş eğdirişini huşûla selâmlarım. İkinci Kuvay-i Milliye Gazânız kutlu olsun. Gerçek Demokraside Allah yanılmınsın.*"³⁸² Darbe hakkında yazdığı bir başka yazıda ise şunları söylemiştir: "*En son 27 Mayıs gecesi silahlı kuvvetlerimiz siyaseti ellerine almaya idiler, bugün Yassı ada hainlerini alkışlayan sözde çoğunluktan yüzü kızarmayan Türk kalmayacaktı.*"³⁸³ Hikmet Kıvılcımlı daha da ileri gidererek darbeyi gerçekleştiren subaylara; "*iktidarı bırakmayın, parti kurun ve köklü reformlar gerçekleştirin*" çağrısında bulunmuştur. Hikmet Kıvılcımlı gibi darbecilere umutla bakan bir diğer kişi Mihri Belli olmuştur. Yeni Yol Dergisinde yayınlanan bir makalesinde; Milli Birlik Komitesi'ni toprak reformu yapmaya davet etmiştir. Türkiye İşçi Partisi'nin 1962 yılında Genel Başkanı olarak seçilen Mehmet Ali Aybar, darbeden altı ay sonra Cemal Gürsel'e gönderdiği bir mektupta Milli Birlik Komitesi'nin ortaya attığı tasarıları övmüştür.³⁸⁴ Attila

³⁸¹ Şişmanof, a.g.e.s.170, 174, 193

³⁸² Kıvılcımlı, H.(2014). İkinci Kuvay-i Milliyeciliğimiz(M.K.B'ne iki açık mektup), Hikmet Kıvılcımlı Enstitüsü Derneği, s.5

³⁸³ Kıvılcımlı:(2014), a.g.e.s.91

³⁸⁴ Aydınoglu, a.g.e.s.55-56, 59

İlhan'da 27 Mayıs hakkında düşüncelerini, Varlık Dergisinde 1960 yılında yazdığı şiirle dile getirmiş, darbe için “Kuvay-i Milliye” ifadesini kullanmıştır.³⁸⁵ Aziz Nesin Azizname Taşlamalar isimli kitabında 27 Mayıs darbesinin ortaya çıkardığı durumu şu şekilde anlatmıştır: *“Politik bunalımın ve gerilimin arttığı dönemlerde taşlamaların mücadele silâhı olarak birden önem kazandığını görüyoruz. Gazeteler bile bu olağanüstü dönemlerde hemen Fikret'in, Eşref'in taşlamalarına el atarlar. 27 Mayıs 1960'dan önceki bir iki ay içinde, sıkıyönetim baskısı altında, bu kitaptaki taşlamalardan birkaçı, daktiloda, teksir makinesinde çoğaltılarak, bir yapraklık kâğıtlara basılarak sokaklarda, gizli gizli halka dağıtılıyordu. Daha önce dergilerde yayınlanmış olan bu taşlamaları yayanlar ve halk bunları gizlice yazılmış sanıyordu. Bu taşlamalardan binlerce bastırılıp yayılanlarından birinin altına, kim bilir hangi erikle, Behçet Kemal adı konulmuştu. Yönetimin baskısı arttıkça gizlilik de artıyor.”*³⁸⁶ 27 Mayıs 1960 öncesi ve sonrasını kıyasladığı bu satırlardan da anlaşılacağı gibi darbenin yaşanmasına sevinenlerden bir tanesi de Aziz Nesin olmuştur.

İlk kez 20 Aralık 1961 tarihinde Doğan Avcıoğlu öncülüğünde, 27 Mayıs darbesi sonrasında ortaya çıkan siyasi ve fikri atmosfer içerisinde aktif rol almak isteyen solcu aydınların bir araya gelmesiyle “Yön Dergisi” yayınlanmaya başlamıştır.³⁸⁷ Yön Dergisinde, “Basından” başlığıyla yayınlanan bir haberde Avrupa'da yayınlanan Neue Zücher Zaltung adlı gazetede yayınlanmış bir yazıya yer verilmiştir. Bu yazıda şu ifadeler bulunmaktadır: *“27 Mayıs ihtilalinden sonra sağlanan basın hürriyeti ile sosyal meseleler ve hatta sosyal huzursuzluklar Türkiye'de konuşulmaya başladı. İhtilalden önce solcu olarak sadece İshisar eden sosyalist partisi mevcuttu, bugün sosyalist temelleri kabul eden ikinci parti(Çalışanlar Partisi) kurulmak üzere dir.”*³⁸⁸ Solcu basın-yayın faaliyetleri içerisinde bulunan “Yön Dergisi” bu tarz bir yazıyı yayınlamak darbenin yararlarını halka duyurmayı amaçlamıştır. Yabancı bir basın organında yine böyle bir yazı yayınlanmış olması da uluslararası alanda Türkiye'de yaşanan darbenin memnuniyetle karşılandığı düşüncesini akıllara getirmiştir. Doğan Avcıoğlu Yön Dergisinde yazdığı bir yazıda 27 Mayıs Darbesi

³⁸⁵ Kahraman, N.(2016), Türkiye Solunda Bir Figür Olarak Attila İlhan, *İLEF Dergisi* 3(1) ss.91-119 s.106

³⁸⁶ Nesin A.(1970). Taşlamalar 3, İstanbul: Tekin Yayınevi, s.7

³⁸⁷ Altun, F.(2004). Kemalist Bir Modernleşme Yorumu Olarak Yön Dergisi, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1 ss.551-575 s.553

³⁸⁸ Yön Dergisi, 4 Nisan 1962, s.2

hakkında olumlu düşüncelerini özetle şu şekilde ifade etmiştir: 27 Mayıs Hareketi, baskı ile önlenmek istenen sosyal huzursuzluğu gün ışığına çıkarmıştır. Sosyal meseleleri ön plana geçirmesi, 27 Mayısın belki de en önemli hizmeti olmuştur. 27 Mayısı yaratan sebeplerin belki de en önemlisi(şuur altında kalmış bile olsa) gelir dağılımındaki adaletsizliğin gittikçe artmasının yarattığı bu sosyal huzursuzluktur. Nitekim Milli Birlik Komitesi, geçici bir idare olmasına rağmen, iş başına geçmez sosyal davalara eğilmiş ve tıbbın sosyalleştirilmesi, toprak reformu, vergi adaletinin gerçekleştirilmesi gibi meselelere el atmıştır. Nitekim “Le Monde Gazetesi” yanılmamış ve “Türkiye’de sosyal uyanış” adlı başyazısı ile sosyal alanda yeni bir devrin açıldığını bildirmiştir.³⁸⁹

27 Mayıs Darbesi, Türkiye’deki sol hareketler açısından değerlendirildiğinde bu cenah için olumlu bir süreci başlattığı kabul edilebilir. Dönemin solcularının büyük çoğunluğu da bu kanaat içerisinde olmuştur.³⁹⁰ Yukarıda verilen solcu yazarların düşünceleri de bu görüşü desteklemektedir.

SONUÇ

Türkiye, II. Dünya Savaşı sonrasındaki süreçte ortaya çıkan Soğuk Savaş döneminden en çok etkilenen devletlerden bir tanesi olmuştur. Soğuk Savaş’ın önderi konumunda bulunan ABD ve SSCB arasında meydana gelen mücadeleden etkilenmiştir ve buna göre dış politikasını şekillendirmeye başlamıştır. Soğuk Savaştan kaynaklı mücadelede ABD’den yana bir tavır sergilemeye başlamış olması, ülke içi siyasetine de etki etmiş, buna göre çeşitli uygulamalar başlamıştır. Özellikle sol hareketlere karşı daha CHP iktidarı döneminde bir baskı ve sansür uygulaması başlamıştır. Çok partili hayata geçisin ardından Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle sol hareketlere karşı yapılan baskı her geçen gün daha da artmıştır. Demokrat Parti muhalefet yıllarında her görüşe saygılı, özgürlükçü bir imaj ortaya koymuş olsa da iktidarının ileriki yıllarında bu tavrını değiştirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı döneminde yaşanan kıtlık ve yokluk, memur ve askerlerin halk üzerindeki baskısı olumsuz bir intiba bırakmıştır. CHP halkın gözünde eski

³⁸⁹ Avcıoğlu, D. Türkiye(Bakış).*Yön Dergisi*, 17 Ocak 1962, s.3

³⁹⁰ Aydınöğlu, a.g.e,s.61

değerini kaybetmeye başlamıştır. Din üzerinde baskı kurulması da devlet-halk ilişkilerini zedelemiştir. Ortaya çıkan bu olumsuz hava CHP'den ayrılmalara neden olmuştur. CHP'den ayrılan milletvekilleri yeni partiler kurmaya başlamıştır. Özellikle Demokrat Parti'nin bu süreçte kurulması Türk siyasi tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye çok partili hayata adım atmıştır. Hemen ardından alınan erken seçim kararı ile Demokrat Parti ilk katıldığı seçimlerde meclise girmiştir. İkinci katıldığı seçimlerde büyük bir farkla CHP'yi geride bırakarak iktidara gelmiştir. DP'nin iktidara geldiği dönem, İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerinin yavaş yavaş silindiği günlere denk gelmiştir. Ekonomik anlamdaki gelişmeler halk ve devlet arasında meydana gelen açıklığın kapatılmasına katkı sağlamıştır. Devlet halka daha yaklaşmış, CHP iktidarı dönemindeki aristokrat Ankara zümresinden farklı olarak DP halka ulaşan bir parti olmuştur. Bu dönemde ülkede kalkınma ve zenginleşme başlamış, özel sektörün önü açılmıştır. Buna bağlı olarak toplum arasında bir refah ortamı oluşmuştur. Bu da DP iktidarına karşı olumlu bir tutumun oluşmasına sebep olmuştur. Demokrat Parti halkın geniş bir kesimini kucaklamış siyasi bir oluşumdur. Bunun dışında Demokrat Parti iktidarında hayat standartlarında belirgin bir artış ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyanın normalleştiği bir süreçte iktidara gelmeleri bunu gerçekleştirilmelerinde büyük katkı sağlamıştır.

Demokrat parti iktidarındaki sol hareketler genel anlamda incelendiğinde, bu yapının ülkenin sosyolojik yapısına uygun hareket etmediği göze çarpmaktadır. Toplumun değer yargılarına göre bir politika izleyememişlerdir. Bundan dolayı da halk nezdinde büyük bir karşılık bulamamışlardır. Dönemin solcuları tarafından Demokrat Parti iktidarı ülkeyi sömürgeci devletlere teslim eden bir hain olarak ifade edilmiştir. Ancak bu söylem gerçekçi bir ifade değildir. 1950-1960 yılları arasındaki dönemi değerlendirirken ideolojik bakış açısından kurtularak, objektif bir tutum içerisinde dönemi değerlendirmek gerekmektedir. Meydana gelen olayların artı ve eksileri tarihsel kaynaklara dayalı olarak ele alınmalıdır. Aksi takdirde bireysel tutumlar ortaya çıkan yargıları etkileyecektir.

ABD ve SSCB liderliğindeki Soğuk Savaş ortamı Kore Savaşı ile daha da gerginleşmiştir. Türkiye daha önceden tarafını belirlediğinden bu savaşa batı bloğu tarafında dâhil olmuştur. Batı bloğu içerisinde kendini ispat etmek isteyen Türkiye,

Birleşmiş Milletlerin emrine 4.500 adet asker vererek, Kore Savaşı'na asker göndermiştir. Kamuoyunun büyük bir bölümü tarafından destek verilen bu karar hakkında, sol hareketlerin ilk kez muhalif sesleri duyulmaya başlamıştır. Böylece DP solculara karşı ilk karşıt eylemlerine başlamıştır. Eleştiri ve muhalif tavırlarıyla başı çeken İleri Jön Türkler Birliği ve Türk Barışseverler Derneği'ne karşı önlemler alınmıştır. İleri Jön Türkler Birliği yurtdışından faaliyetlerini sürdürmeye çalıştığından dolayı yapmış olduğu yayınların ülkeye girmesi yasaklanmıştır. Türk Barış Severler Derneği'nin üyeleri tutuklanmış, yayın organı kapatılmıştır.

Türkiye kendini güvende hissetme arzusundan dolayı NATO'ya katılma konusunda büyük çaba sarf etmiştir. NATO'nun kurulmasına sebep olan SSCB'nin ideolojisine karşı olduğunu tüm dünya ispat etmeye çalışmıştır. Demokrat Parti iktidarı gerek iç politikada gerekse dış politikada anti-komünist tutumunu ortaya koymuştur. Türkiye'nin teşkilata üye olma isteği NATO tarafından ilk başlarda kabul edilmemiştir. Türkiye'nin Kore Savaşı'na asker göndermesi, dünya siyasetinde SSCB karşıtı tutumu, jeopolitik konumunun önemi gibi durumlar NATO'ya giriş sürecini hızlandırmıştır.

Türkiye'nin dış politikadaki tavrı Demokrat Parti iktidarının solculara karşı olumsuz tavır almasındaki rolü büyüktür. Bu yüzden solcuların vatan haini olduğuna dair pek çok açıklama yapılmıştır. Başbakan Adnan Menderes anti-komünist bir politika izlediklerini dile getirmiştir. Demokrat Parti programına da solcu düşüncelere karşı mücadele edecekleri yazılmıştır. Sol hareketler içerisine girebilecek her fikir ve faaliyete karşı eylemlerde bulunulmuştur. 1951 yılında komünistlere karşı başlayan tutuklamaların ardından Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddeleri değiştirilerek olduğu halinden daha da ağır hale getirilmiştir. Hatta bu maddelerin görüşüldüğü sırada komünistlerin idam edilmesine dair öneriler dahi ortaya atılmıştır.

Yunanistan'da meydana gelen Atatürk'ün evine bombalı saldırı eylemi Türkiye'de büyük tepkilere neden olmuş ve halk bu haber karşısında ülkede bulunan Rumlara saldırılar düzenlemeye başlamıştır. Halkın bu tepkisi çok kısa süre içerisinde ülkenin büyük şehirlerinde, toplumsal olayların ortaya çıkmasına neden olmuştur. DP iktidarı meydana gelen 6-7 Eylül olaylarının sorumlusu olarak komünistleri ilan etmiştir. Bunun sonucunda dönemin bilinen solcuları tutuklanmıştır. Fakat

tutuklananların yargılanması sonrasında solcular salıverilmiştir. DP olayları sol hareketlerin üzerine yıkmaya çalışmış ancak başarılı olamamıştır. Komünistlere karşı yapılan haksız tutuklamalar nedeniyle muhalefet tarafından eleştirilere maruz kalmıştır.

Türkiye’de çok partili hayata geçişle birlikte yeni partiler kurulmuştur. Sol hareketler çeşitli partiler kurarak eylemlerini yasal bir zemin üzerinde gerçekleştirmek istemiştir. Fakat bu konuda etkili bir faaliyet gösterememişlerdir. Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle solculara karşı geniş çaplı tutuklamalar yapılmıştır. Bu sayede Türkiye’de komünizm tehlikesinin varlığı uluslararası alanda ispat edilmeye çalışılmıştır. Bundan dolayı sol hareketlerin direncinde kırılmalar meydana gelmiştir. DP iktidarında solcu partiler kurulmuştur ancak hiçbiri istenilen başarıyı elde edememiştir. Çünkü bu süreçte solcu hareketler dış politikadan etkilenmiştir ve devlet tarafından baskı görmüştür. Kurulan partilerin teşkilatları da ülkeyi kapsayamamıştır. Halkın kurtuluşunu amaçlayan solcu partiler, halka ulaşamamıştır. Kurulan çoğu parti yapılan seçimlere dahi katılmamıştır. Katılanlarda beklenenin çok altında oy oranlarına ulaşabilmiştir. Bu dönemde Türkiye Komünist Partisi faaliyetlerini yasal olmayan bir biçimde yürütmeye çalışmıştır ancak polis takibatına takılarak üyeleri tutuklanmıştır. Dönemin öne çıkan partisi Demokrat İşçi Partisi, seçimlerde istenilen başarıyı yakalayamamıştır. Hatta parti üye sayısının da altında oy almıştır. Komünistliği herkesçe bilinen Hikmet Kıvılcımlı tarafından kurulan Vatan Partisi, bu dönemde kurulan diğer partilere göre daha etkin bir siyaset izlese de o da Demokrat Parti iktidarının engeline takılmıştır. Bunlardan başka diğer solcu partilerinde siyasal alandaki etkinlikleri çok uzun soluklu olmamıştır. Her ne kadar Demokrat Parti sol partilere karşı olumsuz bir tutum sergilemiş olsa da burada sol hareketlerin örgütlenmedeki yetersizlikleri ve başarısız girişimleri de göz ardı edilmemelidir.

DP’nin muhalefet yıllarında en çok üzerinde durduğu konulardan biri olan derneklere özgürlük vaadi, iktidarının ilk zamanlarında hayata geçirilmiştir. Birçok dernek kurulmaya başlamıştır. Bu dönemde solcu derneklerden bazıları dış politika ile yakından ilgilenmiştir. Behice Boran başkanlığında kurulan Türk Barışseverler Derneği, Türkiye’nin Kore Savaşı’na asker göndermesine karşı muhalif olmuş ve bu konuda Demokrat Parti iktidarını eleştirilmiştir. TBD’nin yaptığı girişimlerden dolayı

faaliyetlerine son verilmiş ve derneğin yöneticileri tutuklanmıştır. Bunun yanı sıra yurt dışında kurulan ve ülke siyasetine etki etmeye çalışan sol teşkilatlarda bulunmaktadır. Paris'te kurulan İleri Jön Türkler Birliği, Demokrat Parti iktidarını yayınladığı bildirimlerle, göndermiş olduğu mektup ve telgraflarla şiddetli bir biçimde eleştirmiştir. Buna karşılık Demokrat Parti hükümeti bu oluşumun yayınlarının ülkeye girişini yasaklamıştır.

Türkiye'deki kırsal kesimin okur-yazar oranını arttırmak, köylünün uyanmasını sağlamak, onlara modern tarım yöntemlerini öğrenmek amaçlarıyla köy enstitüleri kurulmuştur. Büyük hayallerle açılan bu eğitim kurumlarının ömrü kısa olmuştur. Kuruluşundan kısa süre sonra eleştirilerin başladığı bu eğitim kurumları, solcu fikir akımlarının propagandasının yapıldığı yerler olarak görülmüştür. CHP'nin tek parti iktidarı döneminde, Köy enstitülerine karşı yapılan eleştirileri azaltmak ve daha etkin bir hale sokabilmek için birçok değişiklik yapılmıştır. Bu okullardaki karma eğitime son verilmiş, kızlar ayrı okullara gönderilmiş, tarlada ve atölyelerdeki uygulamalı eğitime sınır getirilmiş, teorik dersler daha da arttırılmıştır. Yapılan bu değişiklikler, yaparak yaşayarak öğrenme ortamını ortadan kaldırmış, adeta Köy Enstitüleri kuruluşunda hedeflenen ilerlemeci ve yenilikçi ruhunu kaybetmeye başlamıştır. 1954 yılına gelindiğinde, Demokrat Parti kendisine siyasi malzeme yaptığı Köy Enstitülerini kapatmıştır. Köy Öğretmen Okulları adıyla var olan öğretmen okullarıyla birleştirilmiştir. Böylece kırsal kesimin çehresini değiştirecek, toplumun gelişimini sağlamayı amaçlayan bir proje başarısızlığa uğramıştır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise şudur; Köy Enstitüleri Demokrat Parti iktidarında kapatılmış olsa da CHP iktidarı döneminde de bu okullar hakkında birçok eleştiri yapılmıştır. Hatta bu dönemde de kapatılmaları gündeme gelmiştir. CHP iktidarının önemli bir projesi olduğundan dolayı ve muhalefetin bu konudaki şiddetli eleştirileri karşısında bir direnç gösterilmiştir. Bu yüzden okulların eğitim-öğretim uygulamalarında düzenleme yolu tercih edilmiştir.

27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen darbe sonrasında sol hareketler daha özgür davranma imkânına kavuşmuştur. Solcu akımlar halk arasında kabul görmeye başlamıştır. Bundan dolayı basın yayın faaliyetleri buna göre şekillenmeye başlamış, bir zamanlar hapse atılan yazarlar gazetelerde özgürce yazılar yazmıştır. Hatta

dönemin gazete sahipleri tirajlarını arttırma amacıyla solcu aydınlar arasından yazar transfer etmiştir. Fikirlerini açıklama hürriyetine kavuşan yazarlar darbenin meydana gelmesi hakkında olumlu düşüncelerini beyan etmiştir. Solculuğu herkes tarafından bilinen siyasetçi ve yazarlardan bazıları tarafından darbeyi yapanlara tebrik telgrafları ve mektuplar gönderilmiştir.

Demokrat Parti iktidarının özellikle ilk dört yılı içerisinde ülkedeki ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda pek çok değişim yaşanmıştır. Ekonomideki liberal uygulamalarla yepyeni bir ekonomik süreç başlamıştır. Ancak 1954 yılında başlayan ikinci iktidar döneminde ekonomik sıkıntıların başlaması şiddetli eleştirilerin meydana gelmesine sebep olmuştur. Özellikle liberal ekonomik sistemin alt yapısının olmadığı bir dönemde yeniden inşa edilmeye çalışılan ekonomi ve ABD'den alınan yardımlar rahvet ortamına sebep olmuştur. Ancak daha sonradan ekonomik alanda sıkıntılar baş göstermiştir. Buna bağlı olarak halk DP iktidarına karşı tepki göstermeye başlamıştır. 1957 yılı seçimlerinde DP oy oranları azalmıştır. İktidarının son döneminde dış politikada ciddi manevralar söz konusu olmuştur. ABD'den uzaklaşan bir tutum sergilenmeye başlanmıştır. Bu dönemde Türk-Rus ilişkileri artmaya başlamıştır. İç politikada darbe öncesinde siyasi, askeri ve toplumsal gerginlikler yaşanmıştır. Tüm bu yaşanan gelişmeler sonrasında özellikle solcular tarafından büyük sevinçle karşılanan o vahim hadise meydana gelmiştir. 27 Mayıs 1960 tarihinde demokrasiye darbe yapılmıştır. Halkın kararına saygı gösterilmemiştir. Seçimle gelen insanlar baskı yoluyla iktidardan indirilmiştir. Sol hareketler bu kaos ortamını ve sonraki süreci kendi lehlerinde kullanmak için çaba sarf etmişlerdir.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Yayınlanmamış Arşiv Belgeleri:

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi(BCA);

BCA 030.01.00.00.17.98.34

BCA 030.01.00.00.18.104.7

BCA 030.01.00.00.41.242.10

BCA 030.01.00.00.41.242.10.2

BCA 030.18.01.02.126.56.11

BCA 030.18.01.02.141.101.4

BCA, 030.01.00.00.41.242.10.8

BCA, 030.01.00.00.41.242.10.9

BCA 030.01.00.00.131.848.6

BCA 030.01.00.00.41.243.23

BCA 030.01.00.00.42.247.6

BCA 030.18.01.00.127.95.15

BCA 030.18.01.02.122.44.02

BCA 030.18.01.02.124.92.17

BCA 030.18.01.02.126.70.13

RESMİ YAYINLAR

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi(TBMMTD)

TBMMTD, 24 Aralık 1946

TBMMTD, 30 Haziran 1950

TBMMTD, 24 Kasım 1950

TBMMTD, 11 Aralık 1950

TBMMTD, 16 Kasım 1951

TBMMTD, 19 Kasım 1951

TBMMTD, 21 Kasım 1951

TBMMTD, 25 Kasım 1951

TBMMTD, 07 Mayıs 1952

TBMMTD, 14 Kasım 1952

TBMMTD, 20 Ocak 1954

TBMMTD, 12 Eylül 1955

TBMMTD, 12 Eylül 1955

TBMMTD, 13 Ocak 1956

Resmi Gazete

Resmi Gazete 22 Nisan 1940 Sayı:4491

Resmi Gazete 4 Şubat 1954 Sayı:8625

SÜRELİ YAYINLAR

Gazeteler

Akşam Gazetesi, 27 Temmuz 1950

Akşam Gazetesi, 27 Ağustos 1950

Akşam Gazetesi, 06 Eylül 1950

Akşam Gazetesi, 17 Kasım 1950

Akşam Gazetesi, 27 Aralık 1950

Akşam Gazetesi, 14 Ocak 1951

Akşam Gazetesi, 15 Ocak 1951

Akşam Gazetesi, 16 Ocak 1951

Akşam Gazetesi, 7 Eylül 1955

Akşam Gazetesi, 10 Eylül 1955

Akşam Gazetesi, 11 Eylül 1955

Akşam Gazetesi, 12 Eylül 1955

Cumhuriyet Gazetesi, 20 Temmuz 1950

Cumhuriyet Gazetesi, 29 Temmuz 1950

Cumhuriyet Gazetesi, 30 Temmuz 1950

Cumhuriyet Gazetesi, 31 Temmuz 1950

Cumhuriyet Gazetesi, 10 Eylül 1950

Cumhuriyet Gazetesi, 13 Eylül 1950

Cumhuriyet Gazetesi, 15 Eylül 1950

Cumhuriyet Gazetesi, 20 Eylül 1950

Cumhuriyet Gazetesi, 22 Eylül 1950

- Cumhuriyet Gazetesi, 23 Eylül 1950
- Cumhuriyet Gazetesi, 28 Eylül 1950
- Cumhuriyet Gazetesi, 20 Mart 1951
- Cumhuriyet Gazetesi, 21 Mart 1951
- Cumhuriyet Gazetesi, 11 Şubat 1952
- Cumhuriyet Gazetesi, 13 Mayıs 1952
- Cumhuriyet Gazetesi, 19 Mayıs 1952
- Cumhuriyet Gazetesi, 26 Mayıs 1952
- Cumhuriyet Gazetesi, 27 Mayıs 1952
- Cumhuriyet Gazetesi, 28 Temmuz 1953
- Cumhuriyet Gazetesi, 20 Eylül 1954
- Cumhuriyet Gazetesi, 8 Ekim 1954
- Cumhuriyet Gazetesi, 12 Kasım 1954
- Cumhuriyet Gazetesi, 8 Eylül 1955
- Cumhuriyet Gazetesi, 3 Ekim 1956
- Cumhuriyet Gazetesi, 31 Ekim 1956
- Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ekim 1957
- Doster, B.(24 Şubat 2011) Cumhuriyet Kitap,” Diren Çakmak’tan Forum Dergisi 1954-1960”, Cumhuriyet Gazetesi Eki
- Gerçek Gazetesi 15 Şubat 1950
- Milliyet Gazetesi, 18 Mayıs 1950
- Milliyet Gazetesi, 20 Ekim 1950
- Milliyet Gazetesi, 07 Ocak 1951
- Milliyet Gazetesi, 18 Ocak 1951
- Milliyet Gazetesi, 19 Ocak 1951
- Milliyet Gazetesi, 27 Ağustos 1952
- Milliyet Gazetesi, 26 Kasım 1952
- Milliyet Gazetesi 10 Eylül 1955
- Milliyet Gazetesi, 03 Ekim 1956
- Milliyet Gazetesi, 10 Aralık 1956
- Milliyet Gazetesi, 17 Ekim 1957
- Milliyet Gazetesi, 26 Ocak 1958

Milliyet Gazetesi, 31 Mart 1959
 Milliyet Gazetesi, 21 Kasım 1959
 Milliyet Gazetesi, 10 Temmuz 1960
 Yeni İstanbul Gazetesi, 30 Temmuz 1950
 Yeni İstanbul Gazetesi, 26 Ağustos 1950
 Yeni İstanbul Gazetesi, 31 Ağustos 1950
 Yeni Sabah Gazetesi, 30 Temmuz 1950
 Yeni Sabah Gazetesi, 10 Ağustos 1950
 Yeni Sabah Gazetesi, 27 Ağustos 1950
 Zafer Gazetesi, 30 Temmuz 1950
 Zafer Gazetesi, 31 Temmuz 1950
 Zafer Gazetesi, 8 Ağustos 1950
 Zafer Gazetesi, 11 Ağustos 1950
 Zafer Gazetesi, 12 Ağustos 1950
 Zafer Gazetesi, 13 Ağustos 1950
 Zafer Gazetesi, 27 Ağustos 1950

Dergiler

Barış Dergisi, 1 Ağustos 1950
 Barış Dergisi, 15 Nisan 1950
 Nuhun Gemisi Dergisi 2 Kasım 1949
 Yön dergisi, 17 Ocak 1962
 Yön Dergisi, 4 Nisan 1962

TETKİK ESERLER

Kitaplar

Akar, A. (1989). *Bir kuşağın son temsilcileri "Eski Tüfek" Sosyalistler* (1. Basım). İstanbul: İletişim Yayınları.

Aksoy, M. (1996) *Ölümü Hak Eden Ölümsüz Aziz Nesin* (1.Basım) 1.Cilt Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları.

Artuç, İ. (1990). *Kore Savaşlarında Mehmetçik* İstanbul: Kastaş AŞ yayınları.

Aydemir, Ş.S. (1999). *İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli* (7. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aydemir, Ş.S. (1999). *İkinci Adam* (6. Basım). 3.Cilt İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aydinoğlu, E.(2007). *Türkiye'nin Solu (1960-1980)* İstanbul: Versus Kitap.

Çarık, Ş.(2016). *Türkiye Solunun Kısa Tarihi Denizlerin Yolu* (1.Basım). İstanbul: Asi Kitap.

Darendelioğlu, İ.(1976). *Türkiye'de Komünist Hareketler* (4. Basım). İstanbul: Toker Yayınları.

Demokrat İşçi Partisi Program ve Tüzüğü, Ankara: TBMM Kütüphanesi.

Dokuyan, S. (2013). *1945-1950 Yılları Arasında Türkiye(Dış Politika-İç Politika)* (1.Basım). 1. Cilt, İstanbul: IQ Yayınları.

Dokuyan, S. (2013). *1945-1950 Yılları Arasında Türkiye(Eğitim, Sosyo-Kültürel Yapı, Ekonomi, Din, Askeri Yapı ve Basın)* (1.Basım). 2. Cilt, İstanbul: IQ Yayınları.

Eroğlu, C. (1990). *Demokrat Parti:(Tarih ve İdeoloji)*. (2. Basım) Ankara: İmge Kitabevi.

Gönlübol, M. (2014). *Olaylarla Türk Dış Politikası(1919-1995)*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Güven, D. (2005). *6-7 Eylül Olayları* (1. Basım). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları .

Heywood, A,(2013). *Siyasi İdeolojiler*. (5. Basım). Ankara: Adres Yayınları

Kaynar, M. (2007). *Cumhuriyet dönemi siyasi partileri 1923-2006* (1.Basım). Ankara: İmge Kitabevi.

Kıvılcımlı, H.(2014). *İkinci Kuvay-i Milliyeciliğimiz (M.K.B'ne İki Açık Mektup)*, Hikmet Kıvılcımlı Enstitüsü Derneği.

Kıvılcımlı, H.(T.Y). *Vatan Partisi Tüzüğü ve Programı*, Köxüz Yayınları.

Kirby, F.(1962) *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, Ankara: İmece Yayınları.

Oran, B. (2008). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* İstanbul: İletişim Yayınları.

Uçar, M.(2017). *Siyasi İdeolojiler*.(1.Basım). Ankara: Adres Yayınları,

Sakin, S.-Dokuyan, S.(2013). *Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları* (2. Basım), İstanbul: IQ Yayıncılık.

Sayılğan, A.(1968). *Solun 94 Yılı 1871-1965* Ankara: Mars Matbaası.

Şişmanof, D.(1965). *Türkiye’de İşçi ve Sosyalist Hareket*, Sofya: Narodna Prosveta Devlet Yayınevi.

Nesin A.(1970). *Taşlamalar 3*. İstanbul: Tekin Yayınevi.

Tevetoğlu, F.(1967). *Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler(1910-1960)*(1. Basım). Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Tuncay, M.(1978) *Türkiye’de Sol Akımlar(1908-1925)*(3.Basım) İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Turan, Ş.(1999). *Türk Devrim Tarihi Çağdaşlık yolunda Türkiye* (1. Basım). 4. Kitap 2. Bölüm, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Makaleler

Akağündüz, Ü. (2010). Yeni Ufuklar Dergisinde Batılılaşma Ve Aydın Tartışması (1952–1976). *Folklor/Edebiyat Dergisi*, Sayı:64, ss.65-88.

Akbulut, E. Türkiye Komünist Partisi Ve Darbeler, ss.189-217.

Akın, M. H - Coşkun, B. (2017). Türkiye Siyasi Kültüründe Sağ-Sol Ayrımı Ve Milli Görüş Hareketi. *Electronic Turkish Studies*, 12(8). ss.1-10.

Altun, F.(2004). Kemalist Bir Modernleşme Yorumu Olarak Yön Dergisi, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 2, Sayı:1 ss.551-575.

Anık, M.(2006), Bir Modernleş(Tir)Me Projesi Olarak Köy Enstitüleri, *Dîvân İlmî Araştırmalar*, ss.279-309.

Aslaner, S.(2007). Fikriyattan İcraate Tevfik İleri'ye Dair Bir İnceleme, *Dem Dergi*, Sayı:2. ss.94-98

Aysal, N.(2005) Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s.267-282.

Babaoğlu, R.(2013).6/7 Eylül 1955 Olaylarının Muhtemel Failleri Üzerine Bir Değerlendirme, *The Journal Of Academic Social Science Studies* ss.1349-1371.

Berber, Ş. G. (2012). Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Sivil Hükümet Darbesi: CHP'de 35'ler Vakası. *Gazi Akademik Bakış*, 6(11). ss.131-150

Bilecik, S.(2016). Eğitime Siyasi ve İdeolojik Yaklaşımlar Bağlamında Köy Enstitüleri Ve İmam Hatip Okulları, *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:3, Sayı:6 ss.329-347.

Bulut, S. (2008). Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I ve II Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 11(41). ss.35-61.

Çakmak, F.(2007). Kuruluşundan Kapatılışına Kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi İçerisinde Köy Enstitülerine Yönelik Muhalefet, *ÇTTAD*, V1/15 ss.221-250.

Çelik, A. (2014). 1950'lerin Unutulan (Demokrat) İşçi Partisi ve Onun Üç Sisyphus'u. *Çalışma ve Toplum*, 41(2). ss.31-62.

Çonoğlu, S. Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Mavi Hareketi, *Türk Dili*, ss.252-268.

Demir, Ş.(2007). Adnan Menderes Ve 6/7 Eylül Olayları, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı:12, ss.37-63.

Dokuyan, S. (2014). Çok Partili Hayata Geçişte Önemli Bir Adım: Demokrat Partinin Kuruluşu. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* (2). ss.151-169

Efe, E.(2017).Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Sosyalist Hareket, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi* Cilt:15. Sayı:59 ss:40-73.

Gönenç, A. Y. (2007). Türkiye'de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Istanbul University Faculty of Communication Journal*, (29). ss.63-78

Güner, A.(2014).Amerika Birleşik Devletleri'nde Mccarthy Dönemi ve Dış Politika Üzerindeki Etkileri, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 4* ss.62-78.

Kahraman, N.(2016). Türkiye Solunda Bir Figür Olarak Attila İlhan, *İLEF Dergisi*, 3(1) ss.91-119.

Keser, U. (2012). Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye'de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* ss. 181-226.

Keskin, Y. Z.(2012).Demokrat Parti İktidarı Ve Günümüze Yansımaları, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), ss.107-130.

Koçak, H. (2008). Türkiye İşçi Sınıfı Oluşumunun Sessiz Yılları: 1950'ler. *Toplum ve Bilim*, 113, ss.90-127.

Korkmaz, F.(2014). Geçmişten Günümüze Kalan Bir Tartışma Ve Forum Dergisi Çevresinde Gelişen Edebi Bir Hareket, *Türkbilig*, 28 ss.119-126.

Leontiç, M. (2012). Nâzım Hikmet'in Hayatı ve Şiirleri, *Bal-Tam Türklük Bilgisi* 17, 17, ss.263-280.

Örnek, C. (2014). Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. Maddelerine İlişkin Tartışmalarda Devlet ve Sınıflar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69(01), ss.109-139.

Özdemir, E. - Şendil, A. F. (2016). Soğuk Savaş Dönemi Algı ile Gerçek Arasında Bir İmge Olarak Türk Solu; Demokrat Parti'nin Sol Hareketlere Yaklaşımı. *CTAD: Journal of Modern Turkish History Studies*, 12(23). ss.337-369

Süzan, Ü.(2015). Türkiye’de 1923-1960 Yılları Arasında Kapatılan Siyasi Partiler. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), ss.100-156.

Şahin, E.-Tunç, B. (2015). Demokrat Parti’nin Kuruluş Süreci ve DP–CHP Siyasî Mücadelesi (1945-1947). *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(2). ss.31-69

Uzman, N.(2017). Adnan Menderes ve M. Fuad Köprülü’nün Cumhuriyet Halk Partisi’nden İhraçları *TAD*, C. 36/S. 62, ss.205-228.

Yıldız, N. (1996). Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(01). ss.481-505

Yılmaz, M.- Doğaner, Y. (2006). Demokrat Parti Döneminde Bakanlar Kurulu Kararı İle Yasaklanan Yayınlar. *Kebikeç Dergisi*, sayı:22, ss.151-204

Yiner, A.(2012). Köy Enstitüleri Üzerine Bir Deneme, *The Journal Of Academic Social Science Studies*, ss.307-317.

Yuca, İ. S.(2017). Demokrat Parti Döneminde Sivil Bir Muhalif Örgüt Örneği: İleri Jön Türkler Birliği, *Akademik Tarih Ve Düşünce Dergisi*, 4(12), 73-95.

TEZLER

Yayınlanmamış Tezler;

Açikkaya, Ş.(2009). *Türkiye’de Sol Akımların Türk Devrimi Algulamaları 27 Mayıs 1960 – 12 Mart 1971*(Yayınlanmamış Doktora Tezi)(İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı), İstanbul.

Aydar, Ö. (2016) *Bir Sosyal Bilimci Olarak Hikmet Kıvılcımlı Üzerine Sosyolojik Bir Analiz*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Sosyoloji Ve Metodoloji Anabilim Dalı), Erzurum.

Çarık, Ş. (2013). *Vatandaş Ve Sosyalist Gazeteleri Üzerine Bir İnceleme*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Genel Gazetecilik Bilim Dalı), İstanbul.

Kaya, Ş.Ç.(2011). *Türkiye’de Ulusalçı Solun Tarihsel Kökenleri: 1932-1971*.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). (Bilecik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı). Bilecik.

Kayatürk, A. (2010). *Türk siyasi tarihinde CHP'nin gençlik kolları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü), İzmir.

Örnek, C. (2010). *1950’li Yıllarda ABD İle Buluşma: Anti-Komünizm, Modernleşmecilik ve Maneviyatçılık* (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı), İstanbul.

Pars, V. (2005). *Demokrat Parti Döneminde Siyasal Örgütlenme*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü), İstanbul

Şağan, A. (2013). *Demokrat Parti Döneminde İktidar-Sivil Toplum Kuruluşları İlişkileri (1950-1960)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı), İstanbul.

Toprak, G. N. (2008). *Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Afyon.

Ünsal, M. S. (1996). *Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Vatan Partisi*.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı), Antalya.

Yılmaz, T.(2010). *Demokrat Parti Döneminde Muhalif Bir Mizah Dergisi: Tef (1954-1955)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul.

İnternet

www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html (S.G.T: 20 Mayıs 2018)

http://tustav.org/yayinlar/sureli_yayinlar/tek-cephe-1952/tekcephe_temmuz1952.pdf (S.G.T: 20 Mayıs 2018)

<http://www.biyografya.com/biyografi/12564> (S.G.T: 20 Mayıs 2018)

<http://www.tustav.org/sureli-yayinlar-arsivi/baris/> (S.G.T: 20 Mayıs 2018)

<http://www.tustav.org/sureli-yayinlar-arsivi/tek-cephe-1952-2/> (S.G.T: 20 Mayıs 2018)

http://www.tustav.org/yayinlar/sureli_yayinlar/nazim_hikmet/4_temmuz_1950.pdf (S.G.T: 20 Mayıs 2018)

https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html (S.G.T: 20 Mayıs 2018)

<https://www.tmmob.org.tr/sayfa/tmmob-hakkinda> (S.G.T: 20 Mayıs 2018)

DİZİN

1

141. ve 142. Maddeler, 112

2

27 Mayıs, iv, 37, 43, 55, 75, 94, 129,
130, 131, 132, 133, 134

6

6-7 Eylül Olayları, 43, 44, 47, 48, 49,
52

A

ABD, 32, 41, 47, 76, 101

Abdürrahman Boyacıgiller, 127

Adnan Cemgil, 26, 37, 40, 41, 64

Adnan Menderes, 33, 38, 39, 42, 43,
46, 48, 53, 54, 55, 91, 101, 110

Ahmet Cansızoğlu, 80, 84, 85

Ahmet Hamdi Akseki, 106

Akşam Gazetesi, 33, 34, 35, 41, 44,
51, 106, 107, 110, 111

Alaaddin Tiritioğlu,, 92

Ali Fuat Cebesoy, 17

Altan Erbulak, 98

Amele Partisi, 16, 18

Amerika, 35, 37, 46, 48, 59, 61, 90,
100

Ankara, 16, 29, 32, 33, 45, 48, 62, 67,
70, 71, 73, 81, 87, 89, 93, 95, 101,

103, 105, 110, 111, 116, 120, 121,
132

Arif Nihat Asya, 106, 113, 114

Arifiye Köy Enstitüsü, 122

Asım Bezircioğlu, 90, 92

Atilla İlhan, 56, 90, 95, 96

Avni Başman, 124

Avni Doğan, 114

Aydın Yalçın, 95

Aziz Nesin, 47, 48, 97, 106, 108, 112,
132, 133

B

Behçet Kemal, 133

Behice Boran, 40, 41, 64, 120

Behice Sadık Boran, 26

Birleşmiş Milletler, 32, 36, 38, 42, 105

Bizim Radyo, 94

Bülent Ecevit, 54, 95

Bülent Nuri Esen, 103

C

Cahit Irgat, 95

Celal Bayar, xi, 17, 26, 29, 30, 31, 33,
37, 62, 140

Cemal Anıl, 41

Cemal Gürsel, 132

Cemil Alpay, 85

Cevad Mimaroglu, 87

Cezmi Türk, 106

CHP, 33, 45, 55, 61, 77, 82, 88, 113,
120, 121, 123, 127, 130

Ç

Çalışma Partisi,, 87
Çerkes Ethem, 17, 18
Çiftçi ve Köylü Partisi, 24

D

Demokrat İşçi Partisi, 76, 78, 79, 80,
81, 94
Demokrat Parti, 32, 47, 49, 51, 53, 54,
55, 60, 61, 62, 63, 67, 76, 86, 87,
89, 93, 94, 95, 97, 98, 100, 103,
104, 105, 109, 112, 113, 121, 123,
124, 126, 130, 131, 132
Dernek, 40
Doğan Aksoy, 56, 58, 59
Doğan Avcıoğlu, 134
Dörtlü Takrir, 29
DP, 36, 55, 62, 77, 82, 93, 124

E

Emin Sazak, 28
Emin Sosyal, 121
Emin Türkçelin, 126
Engels, 128, 129
Ertem Eğilmez, 98
Esat Adil Müstecabi, 49, 90
Esat Kaya Ayman, 103
Eskişehir, 74, 101, 105, 113

F

Faruk Ural, 70, 110
Faşist, 36, 61, 62
Fatin Rüştü Zorlu, 54
Fatma Yalçı, 84
Feridun Fikri Düşünsel, 28
Ferruh Apaydın, 76, 94
Fevzi Çakmak, 17
Forum Dergisi, 95, 96
Fransa, 63, 102, 106, 108
Fuat Köprülü, 29, 32, 34, 39, 50, 54

G

Gerçek Gazetesi, 90, 96
Gün Togay, 56, 57

H

Halil Özyörük, 103, 104, 109, 112
Halk Kurtuluş Partisi, 89
Hamdullah Suphi Tanrıöver, 121
Hamit Şevket İnce, 103, 105
Hasan Ali Yücel, 122, 123
Hasanoğlu Köy Enstitüsü, 126, 129
Hasanoğlu Köy enstitüsüne, 120
Hikmet Bayur, 28, 34
Hikmet Kıvılcımlı, 80, 81, 82, 83, 84,
85, 132, 133
Hüsamettin Bozok, 99
Hüseyin Hilmi, 16, 110
Hüseyin Kazancı, 80, 85
Hüseyin Naili Kubalı, 83
Hüsnü Tamçiz, 83

İ

İhsan Eryavuz, 18
 İhsan Köknelin, 109
 İhsan Üngör,, 92
 İleri Gençlik, 67, 108
 İleri Jön Türkler Birliği, ix, xi, 35, 58,
 60, 62, 63, 111, 136, 138, 143, 160
 İleri Jön Türkler Hareketi, 35, 56
 İrfan Savgat, 80
 İsmail Hakkı Tonguç, 119, 123, 126
 İsmet İnönü, 17, 22, 30, 33, 45, 53,
 124
 İstanbul, 32, 35, 37, 39, 40, 42, 43, 44,
 45, 49, 51, 53, 57, 64, 65, 67, 71,
 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80,
 81, 83, 84, 86, 88, 90, 94, 96, 101,
 102, 103, 105, 106, 108, 110, 115
 İsviçre, 115

J

John Foster Dulles, 46

K

Karl Marks, 129
 Kasım Gülek, 34
 Kazım Karabekir, 17, 121
 Kemal Baştuji, 56, 58
 Kerim Korcan, 84
 Kerim Sadi, 102, 112
 Kıbrıs Sorunu, 48
 Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti, 45
 Kılıç Ali, 18

Kızılçullu Köy Enstitüsü, 125
 Komünist, 16, 18, 49, 51, 57, 58, 59,
 65, 67, 69, 75, 84, 90, 99, 101, 102,
 114
 Komünizm, 41, 42, 54, 62, 76, 101,
 105, 106, 111, 112, 115, 125, 127
 Kore Savaşı, 32, 35, 41, 67, 91, 95,
 101, 109
 Köy Enstitüleri, 119
 Köy Enstitüsü, 120, 123, 125, 126,
 127, 128, 130
 Köy Enstitüsü Dergisi, 130
 Kuzey Kore, 32, 36

L

Latif Aküzüm, 114
 Le Monde Gazetesi, 134
 Lenin, 69

M

Mahmut Esat Bozkurt, 18
 Mahmut Makal, 96
 Marko Paşa, 97, 102, 108, 111
 Marks, 69
 Mavi Dergisi, 97
 Mccarthycilik, 101
 Mediha Berkes, 26, 120
 Mehmet Ali Aybar, 131, 133
 Mehmet Coba, 82, 85
 Mehmet Emin Özdemir, 88
 Mihri Belli, 67, 70, 108, 133
 Millet Partisi, 33, 115

Milli Türk Talebe Birliği, 42, 45, 52,
105

Mustafa Börklüce, 47, 91

Mustafa Kemal, 15, 16, 22

Mustafa Sami Büyükalp, 112

Muzaffer Şerif Başoğlu, 26

Mükerrem Taşçıoğlu, 63

Mümtaz Soysal, 95

Müstakil Sosyalist Fırkası, 16, 19

N

Nahit Üstdemir, 98

Namık Gedik, 44, 53

NATO, 33, 36, 125

Nazım Hikmet, 58, 63, 68, 90, 94, 95,
97, 102, 106, 111, 120

Neue Züecher Zaltung, 134

Niyazi Berkes, 26, 120

Nuhun Gemisi, 95, 98

O

Orhan Arsal, 76, 77, 80, 81

Orhan Burian, 99

Orhan Kemal, 95

Osman Bölükbaşı, 34, 115

Osman Kamucu, 83, 85

Osman Sercan, 80

Osman Taşkınbaş, 89

Ö

Ömer Güleç, 76, 77

P

Pertev Boratav, 128

Pertev Naili Boratav, 26, 120

R

Radikal Hürriyet Partisi, 89

Rahmi Çetiner, 92

Recep Peker, 123

Refet Bele, 17

Refik Koraltan, 17, 28, 29, 31

Reşat Güçlü, 106

Reşat Şemsettin Sırer, 114, 123, 129

Reşit Galip, 119

Reşit Mentешеođlu, 92

Rıfat Pevlan, 95

Rükneddin Nasuhoğlu, 115

S

Sabahattin Düzgün, 84

Sabiha Sertel, 58, 59

Saffet Arıkan, 119

Safiyettin Kaya,, 84

Samet Ağaoğlu, 78, 79

Sebahattin Ali, 97, 120, 128, 129

Server Sürenkök, 111

Sevdiye Kayaoğulları, 80

Sevim Tarı, 57, 58, 67, 70

Sinan Tevekkeloğlu, 106

Soğuk Savaş, 46

Sol, 36, 58, 77, 87, 89, 93, 112, 115,
116, 120, 126, 131, 132

Solcu, ii, iv, 15, 21, 25, 56, 60, 61, 67,
76, 89, 96, 100, 106, 120, 131, 132,
134, 135, 137, 138
Son Mavi, 97
Sosyal Adalet Partisi, 87
Sosyalist Kültür Derneği, 131
SSCB, 32
Sulhi Dönmezer, 103
Süleyman Şahin, 83, 85

Ş

Şefik Hüsnü Değmer, 17, 19, 20, 21,
24, 71
Şemsettin Diler, 92
Şerif Mardin, 96
Şevket Aziz Kansu, 25
Şevket Mocan, 112, 113, 114
Şevket Mutlugil, 47
Şevki Ermutlu, 103
Şevki Mutlugil, 126
Şükrü Saraçoğlu, 28

T

Tahsin Demiray, 52
Tarla, 94
Tef Gazetesi, 98
Tek Cephe, 60, 94, 99
Tekirdağ, 112, 113, 114
Tevfik İleri, 104, 124, 125, 127
Trygev Lie, 32
Turhan Feyzioğlu, 95
Türk Barışseverler Cemiyeti, 39, 64,
116

Türk Gençlik Teşkilatı, 42
Türk Sosyal Demokrat Partisi, 85
Türkiye Gizli Komünist Şurası, 23
Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası, 16,
18
Türkiye İşçi Partisi, 96, 131, 133
Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi, 85
Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist
Fırkası, 16, 17
Türkiye Komünist Fırkası, 16, 17
Türkiye Komünist Partisi, 57, 59, 65,
67, 75
Türkiye Köylü Partisi, 52
Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü
Partisi, 24, 25, 67
Türkiye Sosyalist Fırkası, 16
Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, 25
Türkiye Sosyalist Partisi, 24, 90
Türkiye Yükselme Partisi, 86

U

Ulusal Kalkınma Partisi, 86

V

Vasfi Yücelsoy, 57
Vatan Partisi, 80, 81, 83, 100
Vatandaş Gazetesi, 100
Vedat Günyol, 99

Y

Yeditepe Dergisi, 99
Yeni Ufuklar, 99, 100
Yeşil Ordu, 16, 18

Yıldız Sertel, 57, 58, 68

Yön Dergisi, 134

Z

Zekeriya Sertel, 63, 106

Zihni Anadol, 83, 85

EKLER

EK 1. İleri Jön Türk Birliği Avrupa Komitesi Genel Sekreteri T.Yağız'ın Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a Gönderdiği Mektup³⁹¹

UNION DES JEUNES TURCS
PROGRESSISTES
COMITÉ D'EUROPE
İLERİ JÖN TÜRKLER BİRLİĞİ
AVRUPA KOMİTASI

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

le _____ 195
March 25, 1952

Celal Bayar
Ankara, Türkiye

Korede Amerikalıların açmış oldukları mikrop harbinin bir an evvel durdurulması ve Barış Sever Kore halkının kitle halinde imhasına nihayet verilmesi için harekete geçmenizi talep ederiz.

Unutmayınız ki, neticede Amerika safında dönmekte Türk genci olan Türk askerleri bizi de bu vahşi harbin mes'uliyetine iştirak ettiriyor. Binlerce Türk genci bu mikrop harbinin kurbanı olacaktır.

Yağız
T. Yağız
Genel Sekreter

030	01			41	243	23
-----	----	--	--	----	-----	----

3

³⁹¹ BCA 030.01.00.00.41.243.23

EK 2.Kayseri Bez Fabrikası İşçilerinin Kore Savaşı'na Destek Telgrafı³⁹²

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
T. C.
P. T. T. İ. G. M.

Devlet telgraf muhaberatından
dolayı mesuliyet kabul etmez

(Örnek B 1)
Yol
Servis işaretleri

Adres :
11144
SAYIN ADNAN MENDERES BASBAKAN
ANKARA.

Sıra No	İlk Merkez	No	KELİME	VERİLDİĞİ		RESMİ	ORTA MERKEZ	ALINDIĞI		İMZA
				Tarih	Saat			Tarih	Saat	
	KAYSERİ	607	40	5.8.	10	HUSUSİ		5.8.	12	ZELİHA

Kore tecavüzüne karşı hükümetimizin aldığı tarihi kararı harfiyen tasvipeder bu kararı kötülemek isteyen moskof yardakçılarının gözlerini ki kızıl maskeyi indirmenizi saygı ile arz eder hürmetler sunarız.
Kayseri bez fabrikası işçileri
adına bas mimessil suleyman gullü

030 01 17 38 39

(D. D. Basımevi - 5034 - 1946)

³⁹² BCA 030.01.00.00.17.98.34.6

EK 3.Salihli Demokrat Parti İlçe Teşkilatının Kore Savaşına Destek Telgrafı³⁹³

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
T. C.
P. T. T. İ. G. M.

Devlet Telgraf mühüratından
dolayı mesuliyet kabul edilmez

(Örnek: B. 1)
Yol
Servis İşaretleri

TELGRAF
12849

Adres: ebit sayın başbakan
alınan menlere ankara =

9115 salihli 177 44 5 8 50 10 00 = MERKEZ ALINDIĞI

= hükümetinizin komünizme karşı koreye askeri bir kuvvet
göndermek kararını büyük memnuniyetle karşılarız içinizle
sinsi fikirler taşıyan memleket hainlerinin ergec cezalarını
bulacağını umut eder her zaman sizinle beraber olduğumuzu
biliriniz saygılarımızla 4 8 50 = salihli çapaklı
demokratları adına abi bacak =F' kv = ebit =H

030 01 47 98 34

1946 - 5034 - D. D. Başmüv. -

³⁹³ BCA 030.01.00.00.17.98.34.20

EK 4. İleri Jön Türkler Birliği'nin Demokrat Parti Hükümetine Gönderdiği
Mektup³⁹⁴

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL BAŞKANLIĞI
CUMHURİYET ARŞİVİ

İLERİ JON TÜRKLER BİRLİĞİNDEN DEMOKRAT PARTİ HÜKÜMETİNE

AÇIK MEKTUP

14 Mayıs seçimlerinde C.H.P iktidarını toplayan Türk halkı gerçekte C.H.P. içinde halk düşmanı, antidemokratik iç siyaseti ile Amerikan kölesi hergici dış siyaseti mahkûm olmuştur. Demokrat parti hükûmeti programı, iki aylık faaliyeti ve son af kanunu tasarısı ile iç siyasette "müfrit solcu hareketi tozlaşmak" maske-i altında Türk işçi ve köylüsünün demokratik haklarını yoketmede, dış siyasette de Amerikan emperyalistlerinin dünya hakimiyetleri için Türk halkını kan dökmeye hazırlamada C.H.P nin mevcut siyasetinden akla ayrılacağıni göstermektedir. Demokrat partinin programında "müfrit solculara tahrib ettirmek" istenilen hürriyetler Amerikan milyarderleri ile onların yerli komonyoncularına işçi ve köylü kitlelerini daha serbestçe istisna ettirmek, doyurmak hürriyetidir. İleri Türk gençliği adına Demokrat parti idarecilerine diyoruz ki! İşsizlik, fabrika kapanmak, sokakot kapılarını emperyalist oarmayap apmak, ve açlıktan ve atom bombası altında gebermek hürriyeti sizin olsun. Türk halkı emperyalist ve derebey istisnalarına karşı mücadele ve teşkilatlanmak hürriyeti istiyor. Biz iş bulma hürriyeti, biz 6 milyon topraksız köylümüze toprak verecek hürriyet ve nihayet biz Amerikan milyarderleri hesabına atom bombası altında ölmek hürriyeti değil yaşamak hürriyeti istiyoruz. Biz Hitler, Musolini ve bütün faşist hükümetlerin, halkların hürriyetine evvela müfrit solcuları, Komünistleri temizlemekle saldirdiklerini unutmamak, C.H.P 25 sene evvel "müfrit solcuları" özmek bahanesi altında türk halkının tekail demokratik haklarını "işsizlik" bir avuç general-derebey ve yurguncu çeteye gıgıttı. Türk halkı bu çeteye karşı 25 sene yalnız ve yalnız başta Nazim Hikmet, Şefik Hüsnü, Hikmet Kıvılcın olduğu halde yalnız türk komünistlerinin hayatları bahasına işkence odalarına ve zindanlara rağmen kahramanca mücadelelerini unutmadi. Onlar onlarca senedir hapsedildiler ve Demokrat parti hükümeti yeni af kanunu tasarısı ile onları daha onlarca sene hapsede çürütmeye hazırlanırken, dolandırıcıları, hirsizleri, katilleri serbest bırakmaya hazırlanıyor. Ve bunun yanında C.H.P nin halk düşmanı yurguncu, hirsiz, katil, vatan satıcısı kligi eileri kolları serbest doluyorlar. Biz tarihi tekrüle ile günü biliyoruz ki, Komünistlere karşı girişilen terör dünyanın her tarafında ve her devrinde istila harbine hazırlık için en belli başlı adinlardan biridir

030	01			41	042	10
-----	----	--	--	----	-----	----

5

EK 5. 184 Komünistin Yargılandığı Mahkeme Anı Görüntüsü³⁹⁵

Komünistler kararı dinlerlerken

Dün 184 komünist hüküm giydiler

İki senedenberi Askerî mahkemede
yargılanan sanıklardan 131 i 5 ilâ
10 sene hapse mahkûm edildiler

³⁹⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 8 Ekim 1954

EK 6. Vatan Partisi Sıhhat İşleri Broşürü³⁹⁶

³⁹⁶Kıvılcımlı, H. Vatan Partisi Tüzüğü ve Programı, Köxüz Yayınları,

EK 7. Türkiye Sosyalist Parti Genel Başkanının Başbakan Adnan Menderes'e
Gönderdiği Mektup³⁹⁷

TÜRKİYE SOSYALİST PARTİSİ İstanbul/...../...195
Merkez İcra Komitesi Tel:

Sayı: **DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ**
CUMHURİYET ARŞİVİ

Fakat son günlerde maruz kaldığımız bazı vekayi, bizi, yüksek makama ve asil şahsiyetinize elem ve endişelerimizi arzı mecbur kılmaktadır.

Demokrasi ve Kanun muvacehesinde, vaziyetimizi meşkur göstermeye matuf bazı teşebbüslere girişildiğini, bu arada İstanbul Emiyet Müdürlüğü Birinci şubesi tarafından bazı partililerin gizlice sorguya çekilerek, C.R.P. usulünce korku ve baskı havası içinde Parti aleyhine ifade vermeye, hatta aleyhimize gizli raporlar vermeye icbar edildikleri tesbit edilmiştir.

1946 terörünü ve onun telâfisi hala mümkün olmamış olan zararlarını unutmadığım için şikâyetimizi doğrudan doğruya za- ta devletinize arz etmeyi zaruri tealekki etdim.

Partimizin, iki yıllık faaliyetinin ilmi mahiyeti, milli karakteri, nizâmı içtimamızla olan ahengi her türlü şaibeden berfidir bunu beyan ve temin etmek vezifendir.

Bununla beraber, Memleketimizde, samimi surette antikomünist bir Sosyalist Partisinin dahi mevcudiyet ve faaliyeti şayanı- arzu değilse, siyasi hayatdan çekilmeye, kurucusu ve başkanı sı- fatilede Partimi kapatmaya amade bulunduğumu, derin bir elem i- çinde arz ederim.

Demokrasi uğrunda ki mücadeleyi takdis, hürmetlerimin kabulün- nüde bilhassa istirham ederim.

T.S.P. kurucusu ve Genel Sekreteri
Avukat Esat Âdil Müstecâbi

030 01 18 104 7

Esat Âdil Müstecâbi

2

³⁹⁷ BCA 030.01.00.18.104.7.2

EK 8. Nazım Hikmet Gazetesi³⁹⁸

³⁹⁸http://www.tustav.org/yayinlar/sureli_yayinlar/nazim_hikmet/4_temmuz_1950.pdf

EK 9. Tek Cephe Dergisi³⁹⁹

³⁹⁹ http://tustav.org/yayinlar/sureli_yayinlar/tek-cephe-1952/tekcephe_temmuz1952.pdf

EK 10. Vatandaş Gazetesi Hakkında Arşiv Belgesi⁴⁰⁰

(2)

1 Mayıs günü "Amerikan hususi sermayesine emniyet telkin eylemek yolunda ödümler sarfeylemeye cesaret ve cüret" gösteren C.H.Partisine ateş püskürdü.Neden sonra,babacan Amerika,Türkiyeye Atom anlaşması ilân etti ve eski yem borusu 300 milyon dolar lafı ortaya çıktı.Amerikan Elçisi Avren İzmirde ." Kesese 300 milyonda değil,1 milyon Türk Askerini taşımakta" dedi.Menderes,Tito ile görüşmeye giderken (5 Mayısta Amerikan dostlara tekrar hatırlattı: "İktisadi şartlar gelişmedikçe Türkiyenin.. Siyasi ve içtimai istikrarını mükemmel olarak muhafaza edebilmesi oiddan güçleşmiş olur."

Bizce D.P.Kongrelerinde sille tokada kadar inen tartışmaların zenbereği buraya dayanır.Madenn dünya bir pazar yeri olmuş,kav-gada şamara bakılmaz,pazarlık pazarlıktır.

AY-VAY-KARA-APAY-DİNNN:

Bu bir Çin çehri veya Hint masalı değil; B.Millet Üçüncü-sinde kiralar konuşuluyor:

Millet vekili Ay-Temis,"Mülkiyet haklarının ihlâl edil-memesi gerek" dedi.Millet asili(yani asıl Millet),bir "Ay!" etti. Millet vekili Tüm-Ay! "Meskenlere yüzde 300 ,Ticaretanelere 500 gibi tahditler lüzumsuz" dedi,Millet Asili ikinci "Ay!" ı getti.

Milletvekili Ay!- dıner "Hükümet teklifinin tercih edil-mesi gerek" dedi.Millet asili üçüncü "Ay!" ı koyverdi.

Bu kadar "Ay!"dan sonra,bir "Gün" doğdu ama Milletvekili Gün-gören de "Ay!"-nı mütealâyı ileri sürmezmi? Millet artık "Vay!Vay!"a bağlamıştı.Milletvekili Kara,"Kif-Ay!-et" tavrini verince "gürültü art-mak üzereydiki,Reis Ap-Ay!-dın,salonda ekseriyet bulunmadığından (!)cel-seyi tatil" ediverdi.

Perşembeden,Pazartesiye..yılertesiyeye kalıyordu.Dıştabibi bırakmadı.Açtı ağzını zı yunduk gözümüzü "Ay!Ay!Ay!V..Şükür çıktığına.. Yalnız yeni çıkarılan kira kanunu sağlam dişimiz midedi,çürüğü mü? Çenele-rimiz sızlamakta....

030	01			131	398	6
-----	----	--	--	-----	-----	---

3

EK 11. Nazım Hikmet'in Vatandaşlıktan Çıkarılması⁴⁰¹

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı:
3

KARAR

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

I340I

Pasaportsuz olarak İstanbul'dan Romanya'ya kaçan ve oradan da Moskovaya giderek hava alanında memleketi aleyhinde beyanatta bulunduğu ve müteakiben radyo yayınlarında Türkiyenin Hükümet şekli ve Hükümeti idare edenler aleyhinde geniş propaganda kampanyasına girişerek komünizmi yaymak maksadını güden neşriyatıyla Sovet Hükümetinin verdiği hizmeti ifa etmekte olan maruf komünist Nazım Hikmet Ran'ın kendisine bu hizmeti terketmesi hususunda yapılacak tebliğatinde bir fayda vermeyeceği mülâhaza edildiğinden Türk vatandaşlığından çıkarılması; İçişleri Bakanlığının 25/7/1951 tarihli ve 40945 sayılı yazısı üzerine, 1312 sayılı kanunun 10 uncu maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 25 / 7 /1951 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

C. Bayar

030 18 01 02 186 56 11

Başbakan <i>U. Memiş</i>	Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı <i>S. Ağaoğlu</i>	Devlet Bakanı <i>İ. İnönü</i>	Adalet Bakanı <i>G. M. Özalp</i>
Millî Savunma Bakanı <i>M. K. Kaya</i>	İçişleri Bakanı <i>M. K. Kaya</i>	Değişlik Bakanı <i>F. Köprülü</i>	Maliye Bakanı <i>H. V. Özalp</i>
Millî Eğitim Bakanı <i>J. K. Kaya</i>	Bayındırlık Bakanı <i>E. K. Kaya</i>	Eko. ve Ticaret Bakanı <i>M. K. Kaya</i>	Sa. ve So. Y. Bakanı <i>Dr. K. Kaya</i>
C. ve Tekel Bakanı <i>U. K. Kaya</i>	Tarım Bakanı <i>M. K. Kaya</i>	Ulaştırma Bakanı <i>M. K. Kaya</i>	Çalışma Bakanı <i>M. K. Kaya</i>
			İşletmeler Bakanı <i>M. K. Kaya</i>

